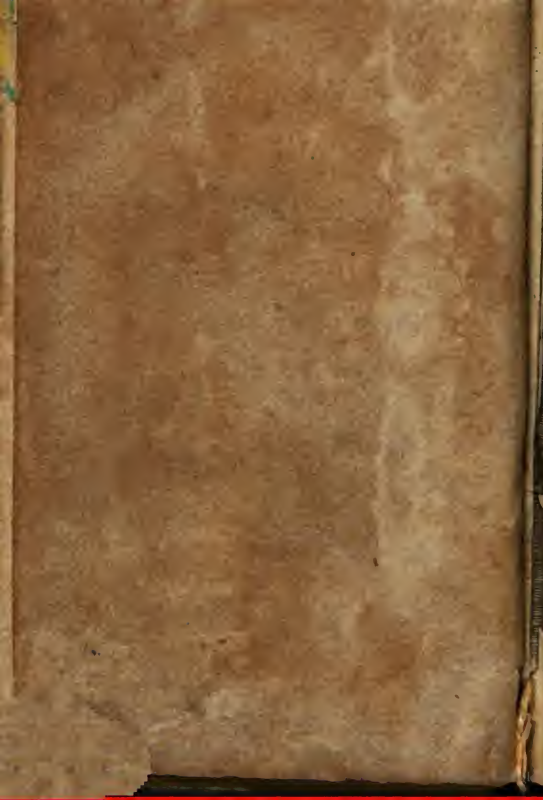
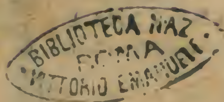

LVGD. BATAVORVM
Ex officina ELZEVIRIANA.
ANNO cIↄ Iↄc xxx.
Cum privilegio.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

QVÆ IN HOC commentario continentur hæc sunt:

RVSSIA

TARTARIA.

I.

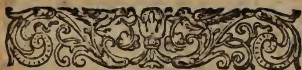
E*Xcerpta è Michalonis Lituani fragmentis de moribus Tartarorum.*

II. *De Tartarorum origine, moribus, tam domi quam in bello, disciplina.* E Thuano.

III. *Tractatus de Tartaris Præcopensibus, Cherſoneſiis, & Boſporiis.*

IV. *Martini Broniovii de Biezdzfedea, ad Tartarum legati, Tartaria.*

V. *Excerpta quædam ex Sabellico, aliisque.*

I.

RVSSIÆ TOPOGRAPHICA descriptio, è probatissimis authoribus compendio depromta.

RVSSIA, quæ & Muscovia à metropolios nomine vulgo dicitur, fines habet ad arctum Lappiam, & oceanum septentrionalem; ad orientem Tartaros Nagaios; ad meridiem Tartariam Crimeam sive Perecopensem; ad occidentẽ denique Poloniam, Lithuaniam, Livoniam, Sueciam. Quemadmodum jam uni Principi paret, continet provincias hasce: Volodemeriam, Moscoviam, Nisnovogrodiam, Pleskoviam, Smolensko, Novogrodiam Velicam, Rostoviam, Yaruslaviam, Bealezeram, Rezam, Dvvinam, Corgapoliam, Meshoram, Vagham, Vstugam, Galetsam. Quibus superiori seculo Principes Russiæ armis acquisitas adjunxerunt Tiverram, Yonghoriam, Permiam, Vadskam, Boughoriam, Chernigo, Oudoriam, Condoram, & magnam Siberię partem; cujus incolæ licet non sint Russi, tamen

parent Russiæ Duci, illiusque legibus vivunt, & tributa ipsi pendunt uti nativi illius subditi. præterea regna Casan atque Astracan, itidem bello acquisita. Tota hæc regio ingens terrarũ spatium in longitudinem atque latitudinem occupat. Nam à septentrione in meridiem, à Cola ad Astracan (quod regnum nonnihil declinat versus ortum) patet in longitudinem verstas sive milliaria Russica (quorum LXXXVII uni gradui comparantur) quater mille ducenta & sexaginta: Et tamen Princeps Russiæ adhuc grande terrarum spatium possidet ultra Colam versus arctum & ad flumen Tromschuan usque, verùm limitibus incertis, & jure pene controverso inter ipsum & Sueciæ Daniæque Reges, quorum uterque varia loca ibidem possidet, & imperium totius sibi vendicat. In latitudinem porro à finibus Livoniæ, & limite illius occidentali, ad Siberiam & limites remotissimos versus ortum, circiter quater mille quadringenta milliaria Russica occupat. Si vastæ hæ regiones ubique pari incolarum frequentia cultæ essent, Princeps hic haud dubio vicinos omnes longe potentia superaret; nam finium amplitudine facile cum quibusvis certat.

Has regiones permeant ingentia ali-

quot

quot flumina; quæ sive amplitudiné sive longitudiné cursus spectes, maximis Europæ fluminibus comparari, si non præferri possunt. Horum præcipua sunt:

I. Volgha, (olim *Rha*) Tartaris *Edel*. Oritur circiter ducenta milliaria Russ. supra Yaruslaviam è lacu *Volgo*; & pluribus amnibus undiquaque acceptis ita augetur, ut antequam ad oppidum hoc perveniat, pene milliare Anglicum in latitudinem pateat; & hinc porro magis magisque sese dilatans, & Occa flumine apud Nisinovogorod admisso, non minus quam duobus millibus octingentis milliaribus confectis, in mare Caspium, quod Russi *Chvvalmskoye* vocant, pluribus & ingentibus ostiis se evolvit; quadraginta sex gradibus & triginta scrupulis ab æquatore versus arctum, uti ab Anglis observatum invenio.

II. Borysthenes, hodie *Neper*, sive *Dneper*, haud longe à metropoli Moskoa juxta pagum Dnepersko oriens. Russiam dividit à Lithuania, & sese in pontum Euxinum exonerat. Labitur autem primo versus meridiem ad VVyezman; inde ortum petens, Drohobum, Smolensko, Orsam Dubrovvnam, & Michalouvv stringit; inde rursus in meridiem se convertens, Kioviam Russiæ olim metropolin, Circassosque adit; &

tandem per campestria deserta fluens, Oczakovv Tartarorum Perecopensium oppidum & arcem, XL milliar. à Circassis attingit; indeque in pontum Euxinum tam vasto ostio exit, ut procul intuentibus freti formam referat. sunt qui dubitant fluvium hunc non recte hodie Borysthenem vocari; sed Berezinam fluv. (qui Borisovv arcem alluit & in Dneper confluit) rectius à veteribus Borysthenem appellatum.

III. Tanais, vulgo *Don*, (antiquis limes inter Asiam atque Europam) in Rezan Ozera oriens, ex Jacu Ivvanovvo Lezioro (qui in latitudinem, ut tradunt, patet verstas 10) primum recta per Tartarorum Perecopensium agros versus ortum labitur, & haud longo à flumine Volga intervallo & oppido Sanissa, subito se flectens, atque aliquot aliis amnibus auctus, in Mæotidem paludem prope oppidum Azoph descendit. Per hoc flumen ab urbe Moscua Constantinopolin navigatur, per amnē Moscuam in Occam descendendo, nave per angustum isthmum traducta, & in hunc rursus deducta. Est & alter Tanais minor, qui in Siberiensi Ducatu oriens (unde Dunecz Severski vocatur) supra Azoph in Tanaim magnum descendit.

IV. Dvvina, in VVologda provincia

ſcaturiens, magno gyro circumacto recta deſcendit verſus arctum, & per ſex oſtia ſe condit in ſinum S. Nicolai. coaleſcit è duobus amnibus, Iug & Suchana; unde illi nomen; nam Dvvina Ruſſis *binos* notat.

v. Duna, in Novogrodenſi provincia naſcens, per Livoniam labitur, & ſecundum Rigam deſcendit in mare Balticum; quod Ruſſi *Warekkoie morie* vocant. oritur è lacu ejuſdem nominis, qui diſtat à fontibus Boryſthenis fere x milliar.

vi. Onega in Sinum Solovetsko ſe fundit, nonaginta mill. Ruſſic. à portu S. Nicolai verſus occaſum ſolis. Hic fluvius infra oppidum Cargopoliam conjungit ſe cum amne Volock, qui in Finlandicum mare deſcendit juxta oppidum Yamam, ita ut à portu S. Nicolai in Finlandicum mare, atque inde in mare Balticum navigiis penetrari poſſe à Ruſſis, fuerit probatum.

vii. Suchana, qui influit in Dvvinam, & amiſſo nomine una cum Dvvina in mare arctoum ſe mergit.

viii. Ocka, haud longe à Tartarorum Perecopenſium finibus exoriens; & Vorotiniam, Collugam, Cerpachum, Corſiram, Columam, Rhezaniam, Cazigorodiam, Murinamq; præterlapſus,

cursu in arctum reflexo, in Volgam descendit juxta Nisinovogorodam. Pisces nutrit longe optimos. Ex ejus fontibus quoque oriuntur Sem & Sosna. quorum ille Senerensem Ducatum præterfluit; oppidumque Potivolo alluens, in Disnam flu. illabitur juxta oppidum Czernigovv, & cum Disna infra Kioviam in Borysthenem: Sosna autem per campestria Tartarorum cursu in orientem instituto à Tanai absorbetur.

IX. Moskua, metropolin dividens, illique nomen communicans, descendit in Occam. Oritur autem in Tvverensi provincia, septuaginta fere milliar. Russic. supra Mosaisko, à quo ad metropolin jam dictam xc milliar. numerantur: sex autem mill. supra Mosaisko navigabilis esse incipit.

X. VVichida, amplissimus amnis, qui in Permia oriens, Volgæ confluit; alii in Dvvinam deducunt.

Nunc singulas provincias describemus, initio facto à Moskua, uti principali.

Moscua provincia.

PRovincia hæc neque admodum ampla est, neque fæcundo solo; quippe quod maxima sui parte aridum atq; arenosum: frumento tamen mediocriter affluit: melle ferisque caret; præter lepores.

res, quorum ſatis magna ibidem copia: arbores quidem fructiferas habet, (præter ceraſos) ſed fructus fere ſunt inſuaves atque ingrati ſaporis. Indigenæ hujus provinciæ cæteris Ruſſis aſtutiores atque adeo fallaciores judicantur.

Metropolis eſt Moskua, forma pene rotunda ædificata. Ægydius Fletcherus, Eliſabethæ Angl. R. ad magnum Ruſſiæ Ducem Legatus, anno CIↃ IↃ LXXXVIII, ſcribit, ſe à Ruſſis accepiſſe, antequam hæc urbs anno CIↃ IↃ LXXI à Tartaris Perecopenſibus pene tota flammâ deleretur, arce ægre ſervata, ædes in ea numeratas fuiſſe XLI mill. IↃ: ſed hodie Londino haud multo majorem eſſe. Dividitur autem in quatuor partes, quæ ſingulę ſuis muris aut vallo cinctæ ſunt. Intimâ pars & veluti meditullium urbis appellatur *Kitaygorod.* Huic proxime adjacet caſtellum, aut Regia, muris ab hac diviſa; appellaturque *Kremlenagrod.* Quæ duæ partes muro circumdatæ ſunt lapideo, nonnulla materie adjecta. Pars quæ ab oriente, ſeptentrione & occidente has cingit, *Tzargorod* dicitur, id eſt, Cæſarea civitas; muro cincta ex candido ſaxo, ſed terra aggeſta. Pars quæ has extra circumcingit, *Skorodum* nominatum, ſepem habet, ſine ulla terra. Pars hujus meridionalis, trans

trans flumen Moscuam sita, alio nomine Strélzka Slaboda vocatur; quod à militibus inhabiteiur, sive prætorianis magni Ducis. hanc à Basilio ædificatam scribit Fletcherus, & milites ibidem collocatos, privilegio ipsis indulto medonem etiam vetitis diebus bibendi; atque ea de causa hanc partem vulgo *Naloy* appellari; quod ipsorum lingua sonat, *Infunde*. Cæterum ædes privatorum omnium ut plurimum sunt ligneæ, paucæ admodum lateritiæ. Plurima sunt templa, quorum nonnulla è ligno sunt structa: horum templorum principale est *Troyes*, id est, templum S. Trinitatis, ad quod palmarum festo Patriarcha asino insidens à magno Duce introducitur. Castellum autem, in quo est regia Principis, muro lateritio, alto crassoque, à reliquo corpore separata, bis mille nongentos passus ambitu complectitur. in quo sunt plurima pulcherrima ædificia nobilium; diversa fora rerum venalium; plurimaque templa; uti templum Archangeli Michaëlis, in quo principes sepeliuntur; *Blagaveshne*, sive templum Annuntiationis Mariæ, novem habens turres, quarum tecta, uti & totius templi, ære deaurato cooperta sunt, & crux altissimę turris ex auro purissimo facta est; *Iuan Velikoy*, D. Ioan-

D. Ioannis templum, cujus turris te-ctum deauratum eſt, abundatque campanis; quarum una, longe maxima, pendet bis mille ducentas poëdas, quæ valent ponderis noſtratis 66000 libras. Diſtat hæc civitas, prout ab Anglis obſervatum eſt, ab æquatore quinque & quinquaginta gradus,& decem ſcrupula verſus arctum.

Wolodimeria provincia.

WOlodimeria provincia, quæ & nomen à præcipua urbe invenit, adjacet Moſcuæ provinciæ verſus aquilonem, & Occa flumine alluitur verſus ortum. Principalis urbs eſt VVolodimeria, ſatis ampla; caſtrum habet ligneum; fuitque olim Ruſſiæ metropolis. Sita eſt inter Volgham & Occam flumina, CLXXV milliar. Ruſſica ab urbe Moſcua, ſive XXXVI mill. German. verſus ortum; agro adeo fertili, uti ex uno modio tritici ſæpe XX, nonnumquam & XXX colligantur. Alluit illam Cleſma fluvius. cætera magnæ vaſtæque ſylvæ cingunt. Oritur hic fluvius IV. milliar. Germ. à Moſcua, & ibi multis molendinis ſervit; infra VVolodimeriam ſpatio XII milliar. Germ. navigatur uſque ad oppidum Murom,ad Occæ ripam ſitum; & dein Occæ ſe conjungit.

Nisinovogorod.

NOvogardia, civitas ampla & lignea, cum castro, quod Basilius ad Volgæ & Occæ confluentem ex lapide in scopulo ædificavit; distat à metropoli Moscua pene cccc mill. Russ. versus boream, & quinquaginta sex grad. & xxx scrup. ab æquatore. Ager fertilitate rerumque copia VVolodimeriam æquat. Ad utramque autem Volgæ ripam degunt Ceremissi, qui Mahumeti sectam sequebantur tum quum Herbersteynius scriberet: Sunt autem duplices: nam qui trans Volgam versus boream incolunt, Ceremissi Logori vocantur, à fœnorum struibus; qui vero cis fluvium, versus meridiem, Ceremissi Nagorni appellantur, id est, superiores sive montenses, non quod ulli ibidem sint montes, sed à collibus quos occupant. Sura fluvius (quondam inter Russiam & Casanum limes) à meridie veniens, centum pene milliar. Russic. infra Novogardiam in Volgam influit; supraque confluentem ad dextram Suræ ripam Basilius castrum locavit quod ab ipsius nomine VVasilgorod appellatur. Ab Occa flum. orientem & eurum versus vastæ occurrunt silvæ, quas Mordvvæ populi inhabitant, à Russis diversi, & proprio idiomate utentes; durum hominum genus, qui paga-

pagatim incolentes, ferina & melle vi-ctitant, pellibusque pretiosis inprimis abundant; militiæ non inidonei, fere pedites militant, arcubus longis conspicui, & sagittandi peritia noti; quibus artibus latrocinantes Tartaros sæpe fortiter repulerunt & multarunt.

Rhezan Ducatus.

A Novogardiæ inferioris Ducatu, declinando nonnihil ad occidentem, Rhezan provincia jacet inter Occam & Tanaim fluvium. Objacet autem Moscuæ provinciæ ad ortum, Aka ab illa divisa. Hic principatus cæteris omnibus Russiæ provinciis longe præstat fertilitate; nam ager illius frumenti culmos tam dense profundit, ut equi difficulter transire possint: præterea magna ibidem mellis, piscium, avium, ferarumque est copia: arborum fructus quoque longe sunt præstantiores quam in reliqua Russia. Incolæ audaces & bellicosissimi. Principalis urbs, *Rhezan*, ad Occæ ripam sita, & fere è ligno structa: Occa fluvius non procul ab urbe insulam facit, quæ Strup appellatur. Fuit quondam magnus Ducatus, Principemque habuit nemini obnoxium; nunc autem Ducatus hic Moschico imperio accessit. Cætera oppida sunt *Corsira*, ad ripam Occæ fluminis, oppidum item

ligneum, XXVIII mill. distans à Rhezan; quod & quondam Dominum habuit sui juris; nunc Mosco paret. *Tulla*, oppidum ligneum, XL fere mill. Polonic. à Regezan; XXXVI à Moscua versus meridiem. Basilius Ioannis Magnus Dux hic castrum è lapide construxit, ad ripam fluvii, qui idem cum oppido nomen habet; Vppa autem fluvius ab ortu castrum alluit, Tullæque flu. junctus, Occæ supra Vorotin XX fere milliar. commiscetur. Hoc quoque oppidum ad tempora usque Basilii proprium habuit Dominum. *Odojovv*, castrum ad Tullæ & Vppæ confluentem in Occam. A quo versus meridiem Msczeneck jacet, locus palustris; ubi quondam arx fuit ejusdem nominis, cujus tantum rudera hodie visuntur: circa tamen illam habitant non pauci in tuguriolis, qui quum à Tartaris infestantur, in palustria hæc loca se cum suis recipiunt. Distat denique Msczeneck à Moscua LX mill. Polonica, à fontibus Occæ XVIII. *Coluga*, oppidum & castrum ligneum, ad Occæ ripam, XXXVI milliar. Polonic. à Moscua. magnus Dux hic præsidium alit adversus Tartaros. *Vorotinia*, urbs & castrum: ad Occæ ripam; distat à Coluga III milliaria; ducatus titulo insignis.

Siberiensis sive Severiensis provincia.

SEverienſis ducatus eſt amplus, & rebus omnibus affluens. Ejus latitudo à Boryſthene flu. ad Mſczenek caſtrum, quod ſupra dirutum diximus, extenditur; & vaſtos & incultos campos paſſim occupat. Severienſes Duces ſui juris fuerunt, ſed poſtea magnis Lithuaniæ Ducibus multos annos paruerunt. Polonis quoque, quum magnus ducatus, Iagelone baptizato, ad Polonos perveniſſet, tributum perſolverunt. Dein à Caſimiro Poloniæ Rege, magnoque Lithuaniæ Duce, Iagelonis filio, ad Ioannem magnum Ruſſiæ Ducem defecerunt. Sedes autem hujus Principatus erat in Novvogrodeck. Tandem hi Principes (prout alii multi in Ruſſia) perfidiæ innocenter accuſati, à Baſilio Principatu ſunt exuti. Civitates & arces in hoc ducatu ſunt complures, inter quas Novogrod, *Sieverski* dicta, Starodub, Potivolu, Czernigovv, & Bransko ſunt celebriores. Sylvæ hermelis, aſpreolis, & melle abundant; agri quoque ſunt fertiliſſimi.

Novogrod Sieverski, urbs & arx lignea, olim ducum ſedes, diſtat à Potivolu & Starodub, ab una XVIII, ab altera XIV mill.: à Moſcua per Colugã, Vorotiniam, Serensko & Bransko CL milliar.

Czernigovv, oppidum & arx, diſtat xxx mill. à Kiovia: totidem à Potivolo.

Potivolum, urbs & arx lignea, diſtat à Moſcua CXL mill. Polonica: à Kiovia LX, à Branski XXXVIII.

Novogrodeck, XVIII milliar. diſtat à Potivolo, XIV à Starodub.

Starodub XXXII mill. à Potivolo.

Smolenſcenſis provincia.

PRovincia hæc ampla, ad ortum habet Moſcuam, ad eurum Siberiam, ad africum Lithuaniam, ad occidentem Livoniam. Metropolis illius *Smolensko*, civitas ingens & inſignis, ad Boryſthenis ripam ſita: in cujus ulteriori ripa arcem habet è roboribus ædificatam, in qua plurima ædificia lignea in formam civitatis exſtructa ſunt: hanc ex una parte fluvius alluit, ex altera profundis foſſis & acutis ſtipitibus munitur; in medio autem arcis templum eſt ſcopulo ſuperſtructum, Divæ virgini ſacrum. Civitas ipſa in valle ſita eſt, collibus undique & vaſtis ſylvis cincta; diſtat à Moſcua LXXX mill. Polonica.

Cætera oppida ſunt; *Drohobus* ſive *Drogobuſch*, ad Boryſthenis ripam, LXXII mill. à Moſcua, XVIII à Smolensko. Hugra amnis profundus non longe ab hoc oppido oritur in ſylva quadam, & inter Collugam & Vorotiniam influit in Occam.

cam. Hic fluvius quondam Lithuaniam à Russia dividebat. *Wyezma*, oppidum & castrum ligneum, ad ripam flu. ejusdem nominis, qui haud procul inde in Borysthenem illabitur; distat à Moscua XLV mill. à Mazaysko XXVI, à Drohobus XVIII. *Mozaysko*, oppidum & castellum ligneum; distat à Moscua XVIII mill. versus meridiem; à VVyezma XXVI. hic Princeps Russiæ quotannis venatur, præsertim lepores albos, quorum magna hîc copia est.

Bielskia Ducatus.

BIelskia principatus Russiæ, quondam sui juris principem habuit; qui magnis Lithuaniæ ducibus, Iagellonis filiis, (à quibus Basilius, Princeps Byelskiæ, ad Basilium Russiæ ducem defecit, ducatumque totum illi subjecit) tributum pendebat, nunc Russiæ Dux titulum illius usurpat. Civitas præcipua *Byela*, cum castello, ad ripam flu. Obsekæ in vastis sylvis sita, & LX milliar. Polon. à Moscua, XXXVI à Smolensko, à Toropetz XXX abjuncta.

Rschoviæ Ducatus.

DVcatus hic latissime patet, à Moscua versus occasum. Leporibus albis abundat hæc provincia, quos Duces Russiæ hic sæpe venantur. Principalis illius civitas *Rshevva*, cum arce utraque

lignea, ad Volgæ ripam sita, XXIII mill. à Moscua. Vltra hanc aliquot mill. occidentem versus sylva est VVolkovvskiles; in qua jacet palus VVronovv; è qua exit fluvius quidam, qui duobus milliar. Polon. progressus in lacum Volgo influit, & aquis multis auctus rursus egreditur, & deinceps Volga à lacu dicitur.

Cætera oppida sunt; *Woloczk* urbs & arx lignea, XXIV mill. à Moscua versus occidentem, XII à Mosaysko, XX à Tvveria. *Wielikye luki*, urbs & arx lignea, CXL. mill. à Moscua, LX à Novogrodia magna, XXXVI à Polosczko; præterfluit Lovat fluvius, qui inde septentrionem petens, in Ilmen lacum juxta Novogrodiam magnam ingreditur. *Toropyec*, urbs & arx, XVIII milliar. à VVyelikie Luki, ad confinia Ducatus Lithuaniæ.

Tvverenzis Ducatus.

VNa è maximis Russiæ provinciis. Metropolis illius *Tvveria*, quam Volga fluvius interlabitur: in altera Volgæ ripa castellum habet ligneum, juxta quod Tvvercza fluv. in Volgam confluit. civitas hæc monetam propriam habet argenteam, quæ valore Moscovicæ æquatur. distat à Moscua XXXVI mill. versus occidentem æstivum. Est & *Tersack*, oppidum X mill. Polon. à Tvveria distans; cujus olim dimidia pars Novogro-

grodiensi provinciæ attributa fuit; altera Tvveriensi Ducatui; quem Ioannes Basilides primum occupavit.

Plescovicensis Ducatus.

AMplissima provincia, & sui quondam juris, donec à Ioanne Basilide anno CIↃ IↃ IX occuparetur. Metropolis illius Pleskovia, Russis *Pskovv*, ad lacum Pskovvam sita; ex quo ejusdem nominis fluvius emergit, ac mediam urbem interluit, & sex mill. emensus in lacum Czuczko vel Czudzin ingreditur: per quem facilis in mare Balticum esset navigatio, nisi scopuli quidam non longe ab Ivvanovvgorod & Nierva castris in finibus Livoniæ impedimento essent. Hæc urbs, quod in Russia rarissimum, muro cincta est; dividiturque in quatuor partes, quarum singulæ muro cinctæ. Distat à Novogrodia magna XXXVI mill. versus occasum. Hæc civitas proditione sacerdotum in Russiæ Ducis manus devenit, qui cives in Moscuam traduxit, & Russos in illorum locum substituit.

Novogrodiæ magnæ Ducatus.

PRovinciæ hujus principatus olim totius Russiæ longe amplissimus fuit. Ejus metropolis est Novogrodia magna, Russis *Novogrod Wielki*. Continet ambitu suo circiter duas verstas. In ea sunt

monasteria septuaginta, crassis lateritiis muris septa, & plurimis rotundis turribus ornata, quæ fere æneis tegulis tectæ sunt: alioquin cæteræ ædes è trabibus ligneis compactæ sunt; quibus & vallum constat, & semitæ stratæ sunt. Distat ab æquatore quinquaginta octo gradibus & XXV scrupul. Interfluit fluvius navigabilis VVolchovv sive VVolcho; qui ex lacu Ilmen II verstis supra civitatem emergens, infra illam & XXXVI mill. ab origine sua in alium lacum Ladoga dictum se mergit. Lacus autem Ilmen, in latitudinem quidem XII, in longitudinem vero XVIII mill. Polonic. patens duos celebres amnes recipit, Lovvat & Scholonam; unum hunc emittit. Distat urbs à Moscua CXX milliar. Polon. versus occidentem æstivum: à Pleskovia XXXVI; ab VVanogorod & VVielikie Luki XL. Cætera oppida sunt, *Russ*, oppidulum vetustissimum, XII milliar. à Novogrodia: præterfluit fluvius salsus, quē oppidani ampla fossa in modum lacus coërcent, & ex aqua in ædes suas per canales derivata salem coquunt. Id oppidum superioribus annis pene dirutum, &, quum olim amplissimum fuerit, uti è ruderibus apparet, nunc tantum tenuis est pagus, cum adjuncto castello, quod vocant *Starra Russa*. *Iva-*

novv-

novu gorod arx, à Ioanne Basilide (unde illi nomen hæsit) ad ripam Nervæ fluv. è vivo saxo structa. Iuxta hanc arcem jacet civitas Nerva, Russica dicta, ad discrimen alterius Nervæ quæ ad alteram ripam ex opposito jacet, quæ Livoniæ tribuitur. Vtraque autem dicitur Nerva à fluvio qui ex lacu Czudzko effluit, &, Pskovva & Vielika Reka amnibus acceptis, has interluit, alveo bombardæ jactum lato, indeque in mare Livonicum se exonerat. *Iamnia*, castrum XII milliar. ab Ivvanovvgorod, ad Plussæ fluv. ostium, septentrionem versus. *Coporogia*, urbs & castrum IV milliar. à Iamnia, ad ripam fluvii ejusdem cum urbe nominis. Hinc septentrionem versus XXV mill. per Oressek & Corellam urbes, ad Polnam fluvium pervenitur, qui Russorum imperium à Finlandia Sueciæ Regi subjecta dividit.

A Novogrodia magna, XXX milliar. intervallo distat *Vodzka* regio, inter occidentem & septentrionem sita, cujus incolæ proprium idioma habent, nonnihil à Russico diversum: hic animalia aliunde invecta colorem album induere suumque mutare perhibent.

Dvvina provincia.

HÆc provincia ad septentrionem sita est, & quõdam ad Novogrodiensem

ſem principatum pertinuit; nomen accepit à fluvio Dvvina, qui præterlabitur. Ampliſſima eſt & ſupra c milliaria ambitu complectitur; pauciſſima tamen oppida & caſtra habet; præterquam Dvvinam civitatem in medio regionis ſitam; Colmogram arcem; & Pinegam caſtrum ad fluminis oſtium conditum. Pagis tantum abundat, qui ob ſoli ſterilitatem longe à ſe invicem diſtant. Incolæ ex piſcibus feriſque omnis generis victum quærunt; panis uſum ignorant; pellibus amiciuntur. Solum ipſorum magna parte ſalſum, ita ut ſalem ex illo excoquant & vicinis vendant. Longe alia jam hujus regionis facies, poſtquam variæ nationes huc commerciorum cauſa venire cœperunt, qui antea Narvam petebant.

Vſtiugha provincia.

HÆc provincia Dvvinam provinciam concludit à meridie. Hæc regio olim Novogrodienſibus tributaria fuit; nunc Principi Moſco paret. Incolæ nullum panis habent uſum; piſcibus & ferina victitant; Idioma proprium habent, licet & Ruſſica lingua utantur, Salem è Dvvina provincia petunt. Omnis generis ferarum pellibus abundant, præcipue vulpinis nigris, quæ nonnunquam Zebellinis æquiparantur. Zebelli-

bellinorum pelles hic paucæ, neque admodũ laudatæ. Præcipua civitas *Vstiug*, cum sua arce, ad ripam Suchanæ fluvii condita. Vstiugh dicitur ab *Vstia*, quod *Ostium* Latinis denotat, & *Iugh* fluvio, qui ex meridie in septentrionem labens, ad cujus confluentem in Suchanam primo sita fuit, nunc ad dimidium milliare supra confluentem illius jacet.

Vologda provincia.

PRovincia hæc inter orientem & septentrionem jacet; tota paludosa est & sylvestris, ita ut viatores difficulter itineris rationem inire possint, propter crebras & pene invias paludes & fluviorum mæandros. Quondam sub Novogrodiæ magnæ ditione fuit. Principalis illius urbs *Vologda*; quæ arcem habet & natura loci & opere munitissimam; in qua magnus Russiæ Dux tempore necessitatis partem thesaurorum solet recondere; unde illam lateritio muro crasso & alto cingendam curavit. Abest à Iaroslavv L milliarib. Polonicis, à Bieleiezoro XL, & LIX. gradib & X scrup. ab æquatore. Fluvius Vologda ex occidente in septentrionem defluens & in Dvvinam confluens stringit illam; à quo ipsi, uti & provinciæ, nomen. VVaga fluvius, omnis generis piscibus abundans, inter hanc & Bieleiezorum è paludibus

in densissimis sylvis oritur, ac in Dwinam fluvium illabitur. accolæ hujus fluvii panis usum penitus ignorantes, ferinis carnibus ut plurimum victitant; abundant pellibus vulpinis nigris & cinericei coloris.

Bieleiezoro Ducatus.

BIeleiezoro (quasi *album lacum* dicas) ampla est regio, una è Ducatibus Russiæ, ad septentrionem sita, juxta ingentem lacum, à quo ipsi nomen inditum. Patet lacus in longitudinem XIII milliar. Polonica, totidemque pene in latitudinem. Circiter triginta amnes recipit, & unum tantum Sosnam emittit, qui XV milliar. supra Yaroslavv & IV infra Mologam Volghæ fluvii alveum subit. In hoc lacu arx jacet, natura loci munitissima, & inexpugnabilis credita, in quam Russiæ Dux thesauros suos recondere consuevit, & tempore necessitatis veluti ad asylum se recipere. Regio pene tota palustris est, & silvosa, ideoque & aditu perdifficilis, ita ut non nisi aquis glacie constrictis, aut pontibus è transversis arboribus stratis adiri possit. A lacu Bieleiezorio ad sagittæ jactum alius jacet lacus, sulphur copiose proferens, quod fluvius quidam ex illo emergens, veluti spumam supernatantem devehit. Ejus præcipua urbs

&

& arx *Bieleiezoro*, ad lacum supradictum sita, distat à Moscua c milliaria, & à Novogrodia magna totidem.

Iaroslaviæ Ducatus.

PRovincia hæc ampla & fertilissima, præsertim ea parte qua Volgham fluvium contingit. Ducatus olim secundogenitis magnorum Russiæ Ducum attribuebatur; in quorum progenie aliquandiu mansit, & proprios habuit Dominos, quos Ioannes Basilides, Russiæ monarcha, principatu spoliatos, in servitutem redegit, parva admodum in provincia redituum parte ipsis relicta. ex horum progenie qui supersunt, Knesi, id est, Duces Iaroslavvsoi dicuntur. Principalis illius urbs *Iaroslavv̄*, amplissima, cum arce sua lignea, distat à Moscua XLV milliar. Polonicis, ad Volgæ ripam sita.

Rosthoviæ Ducatus.

HIc Ducatus olim post Novogrodiam magnam, inter Russiæ principatus præcipuus & antiquissimus habebatur, & secundogenitis Ducum Russiæ attribuebatur: quorum posteri à Ioanne Basilide illo fuerunt spoliati, novissimo hęrede anno CIϽ IϽ LXV indigne trucidato, & stirpe penitus deleta. Præcipua illius urbs *Rostovv*, cum arce sua lignea, sita est ad lacum quendam, è

quo

quo Cotorea fluvius emergit, & Iaroslaviam civitatem præterlapſus illabitur in Volgam. Archiepiſcopum ſuum habet urbs, diſtatque à Moſcua milliar. Polon. xxxiv.

Reliqua oppida ſunt; *Vglitz*, cũ ſuo caſtello, ad Volgæ ripam, diſtans à Moſcua xxiv milliaria, à Iaroslavia xxx. *Chlopigrod* urbs, diſtans ab Vglitz 11 mill. Polonica. hic frequentiſſimæ nundinæ celebrantur, ad quas Sueci, Livones, Lithuani, Tartari & aliæ nationes confluunt; rerum tantum permutatione hic utuntur. *Pereaslovv* urbs & arx ad lacum quendam ſita, xxiv milliar. à Moſcua, x à Roſtovia. Iuxta hanc lacus eſt è quo ſalem coquunt.

Susdalienſis Ducatus.

PRovincia hæc Roſtoviæ & VVolodimeriæ contermina eſt, olim inter præcipuos Ruſſiæ principatus habita, & ſecundogenitis magnorum Ruſſiæ Ducum attributa, quorum poſteris à Ioanne Baſilide in eundem modum fuit erepta. Metropolis illius *Susdali* civitas & arx, in qua ſedes Epiſcopalis eſt. quondam totius Ruſſiæ metropolim fuiſſe volunt. Reliqua oppida ſunt: *Coſtromovvgorod*, urbs cum caſtro, ad confluentem Coſtromæ amnis in Volgam ſita, xx mill. à Iaroſlavia verſus orientem

tem æſtivalem. *Galicz*, urbs & arx, quæ minori provinciæ nomen dedit, quæ ob crebras paludes, amnes, & denſiſſimas ſylvas pene invia eſt.

Viatka regio.

HÆc provincia fere tota paluſtris eſt, & ſterilior; melle tamen, piſcibus & feris omnis generis abundat; Ceremiſſarum latrociniis obnoxia. Nomen habet à Viatka fluvio, qui in Camam influit. Ad hujus ripam ſitæ ſunt *Chilinova*; & IV milliaria infra hanc *Orlo*; deinde VI milliar. ab Orlo verſus occidentem *Sloboda* & *Cotelnicz* civitates, ad Rheczieæ fluvii ripas, qui ab oriente fluens in Viatkam influit. Hæc regio olim ſub Tartarorum dominio fuit, donec à Baſilio magno Ruſſiæ Duce ipſis eriperetur: plurimi tamen Tartari ultra citraque Viatkam in campeſtribus hodieque habitant, præſertim juxta Viatkæ in Camam fluvium confluentem. Diſtat hæc regio à Moſcua CL milliar.

Permia regio.

AMpliſſima provincia, diſtans à Moſcua CCL miliar. In ea eſt urbs ejuſdem nominis ad Viſchoræ flu. ripam ſita; qui decem milliaria inde emenſus in Camam ſe condit. Indigenæ hujus provinciæ pane rariſſime utuntur, ferina fere omnis generis victitantes. Idioma

pecu-

peculiare, litterasque à Ruthenicis habent diversas, à Stephano Episcopo inter Sanctos à Russis relato, qui hosce ad fidem Christianam convertit, inventas. Plurimi illorum nihilominus hodieque sunt pagani & idololatræ, passim in sylvis degentes. Hyeme trahis iter super nives faciunt, quas aut canes aut cervi albi (quos in hunc usum cicurant & domi alunt) ducunt. Pedites vero nartis suis (quemadmodum & in aliis plurimis Russiæ locis consuetudo est) celerrime super nives feruntur. Sunt autem hæ nartæ, ligneæ soleæ, duos tresve cubitos longæ, quibus pedibus subligatis & baculo oblongo atq; acuminato suffulti, tanta celeritate feruntur, & colliculos, truncos, foveasque transiliunt, ut nullus equus, licét agilis, eos cursu consequi possit: hocque modo feras omnis generis capere & telis configere solent.

Sibier provincia.

HÆc provincia ad Camam fluvium jacet, inter Permiam atq; Viatkam; videtur urbibus & castris omnino vacua: Regio tota palustris & sylvis opaca, & ob vicinitatem Tartarorum magnam partem deserta. Indigenæ proprio idiomate utuntur: panis usum nesciunt; ferina carne vescuntur. Mercimonia aspreolorum pellibus (qui apud

illos

illos præſtantiſſimi reperiuntur) exercent, eaſdemque magno Ruſſiæ Duci pro tributo pendunt. In hac provincia Iayczk ingens fluvius oritur, qui per Tartarorum campeſtria Caſpium mare petit.

Iugra provincia.

IVgra, ſive Iuhra, cujus indigenæ Iuhri vel Iugrici appellantur; ad oceanum ſeptentrionalē ſita eſt: ex ea Hungaros ob ſterilitatem ſoli olim emigraſſe & ad Mæotidis paludes conſediſſe volunt; atque inde poſtea in Pannoniam ingreſſos, à ſuo nomine Iuhariam dixiſſe, quæ jam Hungaria audit. Indigenæ hujus regionis magno Ruſſiæ Duci tributum pendunt, & pene eodem cum Hungaris idiomate utuntur, uti ferunt; nam Herberſteynius ſibi compertum negat.

Petzora Regio.

HÆc provincia ſecundùm mare glaciale longo tractu ſe extendit verſus arctum atque orientem. Nomen capit à flumine Petzora, qui à meridie deſcendens juxta oppidum & caſtellum Puſteoziero, ſex amplis oſtiis in mare glaciale ſe exonerat. ad utramque fluminis ripam jacent montes, quos Ruſſi Ziemnoipoias vocant, id eſt, cingulum terræ; quorum juga ob continuos ven-

torum flatus nihil herbidi ſortiuntur, ſed fere perenni nive rigent: creſcunt tamen ibidem ingentes cedri, circa quas nigerrimi zibellini reperiuntur: multæ quoque aves rapaces, præcipue accipitres albi, aucupio aptiſſimi, quibus Duces Ruſſiæ plurimum utuntur. Hos montes ab antiquis Riphæos & Hyperboreos dictos volunt. Qui Ruſſia Petzoram petunt, iis per Vſtiugam, & Dvvinam, Permiamque iter eſt. Incolæ hujus regionis ſimpliciſſimi ſunt: Idioma habent proprium, & panis uſum ignorant: Anno demum CIↃ IↃ XVIII fide Chriſtiana imbuti & baptizati fuerunt. Ad oſtium fluminis ſitum eſt oppidum & arx Puſtejezoro. Vltra quod ſecus mare degunt Samoeidæ, qui Ruſſis Samogedz, id eſt, ſeipſos comedentes, appellantur: Hæ gentes advenarum conſortia fugiunt; avibus & feris omnis generis, adeoque pretioſis pellibus, ſupra modum abundant; & vicinum mare multis piſcibus fætum eſt; & belluis quas *Mors* vocant Ruſſi; quarum dentibus utuntur ad manubria enſium atque cultellorum. Ad eundem fluvium jacet Papinovvgorod oppidum & caſtrum; cujus accolæ Papini vocantur, & diverſo à Ruſſis utuntur idiomate: tributum pendunt Ruſſiæ Duci. Puſtoſera oppidum

dum (prout ab Anglis obſervatum fuit) exiguum eſt, & circiter centum domiciliis ligneis conſtans. Hibernis menſibus intenſiſſimum hic eſt frigus, quum & menſe Auguſto flumen glacie cōſtringatur, & raro ante medium Majum ſolvatur. Diſtat ab æquatore LXVIII grad. & 30 ſcrupul. Ad ejuſdem flu. ripam jacet Vſtzilma pagus, conſtans triginta aut quadraginta ædibus; LXVI grad. & 30 ſcrupul. ab æquatore abjunctus.

Obdoria Regio.

OBdoria ab Obby fluvio nomen accepit, qui è Kitaysko ampliſſimo lacu exiens, & ab oriente in ſeptentrionem labens, ſex oſtiis in oceanum glacialem deſcendit: ad oppidum autem Obby tam amplum eſt hoc flumen, ut XVI milliaria Polon. aut LXXX verſtas Ruſſic. patere credatur; vixque biduo, licet aura obſecundante, trajiciatur; ſupra fidem piſcoſum. Accolunt Vogulici & Hugritzchi populi, Ruſſiæ Principi obnoxii: qui varia genera animalium hic capiunt. In hac regione haud longe à fluminis oſtio viſitur idolum antiquiſſimum è lapide exciſum, celeberrimum in hiſce partibus, & quod hi populi ſumma veneratione adorant; *Zolota baba* Ruſſi vocant, id eſt, auream anum; habet enim ſimilitudinem anus infantem

C gremio

gremio tenentis, & alterum juxta se habentis, quem illius nepotem dicunt indigenæ. Ab Obby fluvio à parte sinistra ascendendo, Calami populi in campestribus degunt, Russiæ Duci tributum pendentes. Infra Obby fluvii ostia complures sunt amnes, Irtisca, Beresvva, Sosa, Tachnim, Danadim, & alii è montibus Ziemnoipoiis emergentes; quorum accolæ itidem Duci Russiæ tributum pendunt. Hæc rerum facies fuit cum Herbersteynius legationem apud Moscum obiret: postea Theodoro rerũ potiente, circum flumen Obby aliquot arces à Russis fuerunt exstructæ, validis è nemoribus illic excisis trabibus intertextæ, terraque oppletæ, & præsidiis communitæ; coloniæ eò deductæ, è Russis, Tartaris, Polonis aliisque nationibus mixtæ. multi illuc exules, homicidæ, aliique facinorosi ablegantur, unde sensim populosæ societates ibidem constitutæ.

Condora Regio.

PRrovincia hæc ad oceanum septentrionalem itidem sita, Obdoriæ regioni finitima est; tota silvosa & variis amnibus divisa. Indigenæ proprio idiomate utuntur, & Zolotam Babam idolum paulo ante commemoratum venerantur. ferina victitant; & pretiosas pelles

les Russiæ Duci pro tributo ferunt. Nullæ hic urbes aut arces, ac ne pagi quidē.

Lucomoria Regio.

HÆc Regio longo tractu juxta mare septentrionale protenditur. Incolæ passim in sylvis & campis degunt. Huic regioni confines sunt; Grustintzi & Serponovvtzi, à castro Grustina ad lacum Kitaysko sito ita dicti. Ab hoc lacu homines nigri, communis idiomatis ignari, ad Grustinam arcem solent accedere, varias merces deferētes, præcipue uniones, gemmasque varias, quas Grustintzi ab ipsis permutatione mercātur. Omnes autem Lucomoriæ incolæ magno Duci sunt vectigales. Ex Lucomoriæ montibus Cossin fluvius oritur, qui in magnum fluvium Tachuim descendit.

Loppia Regio.

A Lucomoria ultra tendendo secundū mare glaciale Loppi populi agunt, barbarum & brutum hominum genus, qui incertis sedibus vagantur, piscibus & ferina victitātes, & panis usum omnino ignorantes. Idioma proprium hābent, & Russiæ Duci tributum pendere dicuntur. Regio illorum frigidissima est.

Ceremissi populi.

CEremissi, Mordovotes, & Vachines, inter Viatkam & Vologdam provincias, vastas sylvas sine certis laribus

occupant: magnam partem Pagani, quidam & Mahumetani; latrociniis & magicis artibus infames. Melle & ferina ut plurimum victitant. Durum hominum genus, & sagittandi peritissimum. Russis sunt vectigales. Hi populi Volgam utrimque accolunt. quorum illi, qui dextram Volgæ ripam versus arctum accolũt, Logovi agnominãtur, à fæni strui-bus; qui sinistram & versus meridiem, Nagorni, quod montana incolant.

Mordvvæ populi.

A Nisinovogorod orientem & meridiem versus vastæ occurrunt sylvæ, quas Mordvvæ populi incolunt, homines duri & bellicosi, & proprio idiomate utentes, partim idololatræ, partim Mahumetani. mulieres decoris gratia ungues nigro colore inficiunt, apertoque capite & passis crinibus incedunt. Ceremissis Nagornis vicini sunt, qui non pauci ipsis sunt permixti.

Cazan Regnum.

CAzan regnum, civitas & castrum ejusdem nominis, ad ulteriorem Volgæ ripam, LXX fere milliar. Germ. à Novogrodia inferiore: ad orientẽ Tartaros finitimos habet, qui Schibanski & Kosatski vocantur. Cazan urbs abestâ Viatka arce LX mill. German. Incolæ sunt Tartari, sed cæteris cultiores & urbanio-

baniores: quos Basilius Russiæ Dux adegit ut se subjicerent ipsius imperio, atque ejus arbitrio Regem acciperent. Postea sæpius rebellarunt, & gravia damna Russis intulerunt, quæ Herbersteynius prolixe narrat. Cazan pulchrum est oppidum, prout sunt oppida Russiç universa: in edito monte adjunctam habẽs arcem & natura & opere munitã. Distat ab æquatore LV grad. & XXX scrupulis.

Astracan.

ASTRACAN urbs opulenta, magnumque Tartarorum emporium, decem dierum itinere infra Cazan, ad citeriorem Volgæ ripam sita, & longe supra illius ostia. Sita est urbs in insula amnica, ad clivum montis, habetque arcem ligneo vallo septam, quali & ipsa cingitur. Insula hæc patet in longitudinem milliar. XII, in latitudinem III; distatque ab æquatore XLVII (aliis XLVI) grad. & X scrupul. Nullis arboribus, ac ne gramine quidem vestita; solo effæto & quod frumentum maligne admodum producit: unde hic magna annonæ penuria; incolæ autem magna ex parte piscibus vitam tolerant; quos passim in oppido ad solem & ventum siccant; unde tantus fætor prodit, ut aërem ipsum inficiat, qui hic hominum valetudini minus propitius est; & tantum muscarum

copiam generat, ut vix alibi tantam videre liceat.

Itinerum & fluviorum à Moscovia in Siberiam, Samoiediam & Tingoësiam ducentium, itemque oppidorum à Russis in illis regionibus conditorũ descriptio.

EX urbe Soil ad *Witsogdam* oppidum (situm ad flumen ejusdem nominis, quod influit in flumen Dvvinam; quod centesimo à confluente milliari prope fanum̃ Michaëlis archangeli exoneratur in mare album,) contendunt adverso flumine, dum perveniant *Iaviniscum*, oppidulum à Moscis conditum, & Soila septendecim ferè dierum itinere dissitum. quo priusquam deveniant, multa flumina, multas sylvas pertrãseunt. profluit autem *Witsogda* è montibus *Ioëgoriis*, Tartariæ ad austrum conterminis, atque hinc, boream versus ad ipsum usque Oceanum procurrentibus. ex iisdẽ montibus oritur & *Pezora*, qui cis fretum *Weygats* Oceano se commiscet. Iavinisco digressi, post trium hebdomadũ iter deveniunt ad *Neemum*, *Quod tam leni per sylvas fluit agmine flumen*, ut inde sibi invenerit nomen. *Neem* namque Latinis significat mutũ. In eo quinque propemodum dies ratibus suis vel scaphis navigant. postea verò, compendii causa, properante videlicet aliorsum

Ne-

Ne-emo, ſarcinas ſuas ad unam duntaxat leucam terra portandas curent neceſſum eſt. quo facto, *Wiſeram* devenitur, flumen è quibuſdam rupibus *Ioegoriorum* montium appẽdicibus profluens. eas Moſci *Camenas* vocant. feruntur hinc novem continuos dies ſecundo VViſera, donec perveniant *Soil Camſcoy*, oppidulum refocillandis aliquantiſper viatoribus, terreſtri deinceps itinere perrecturis, ab Moſcis exſtructum. VViſera verò continuato aliquantenus curſu, tandem *Camo* ſe miſcet, *Viatcam* Moſcoviæ oppidum præterfluenti, & immenſo flumini *Rha*, quod & *Volga* dicitur, illabenti. qui quidẽ Volga LXX oſtiis exoneratur in mare Caſpium, ut ex iis accepi, qui coram id arbitrati ſunt.

Oppidum *Soil Camſcoy* mediocriter habitatũ eſt, & pagis compluribus cinctum. Incolæ Ruſſi fere aut Tartari. Pecoris, & præſertim equorum, hic magna copia. Viatores itaque paululum recreati, ſarcinas ſuas equis imponunt, & per montes ferè contendunt, abietibus, pinis, & raris quibuſdam arboribus conſitos. Trajiciunt verò inter hos ipſos montes flumen *Soibam*: hinc *Coſnam*, utrumque ad aquilonem procurrens. Diſtribuuntur autem hi montes in partes tres, quarum duæ priores ſingulæ

 bidui,

bidui, tertia quatridui itinere superantur. Ac primæ quidem nomen est *Coosvinscoy Camen*, alteri *Cirginscoy Camen*, tertiæ *Podvinscoy Camen*. Et sunt sane hæc ipsa montana, ab iis unde egressi sunt terris multum diversa. Pulchriores in iis & arboribus densiores sylvæ, varias passim gignentes stirpes. Frequentantur autem hæc tria deserta à Tartaris fere & Samojedis, nihil quam pretiosas pelles, Imperatori Moscorum pendendas, in iisdem venantibus. Montes *Podvinscoy Camen*, cæteris altiores, ac nivibus passim & nubibus cooperti, ideoque viatoribus] superatu difficiles. Fiunt tamen paullatim declives. Hinc *Vergateriam* devenitur, in quo oppidulo subsistendum est, usque dum appetat ver, idque ob flumen *Tæram*, quod vicinis illic locis exortum, reliquo anni tempore perquam vadosum est. At verò, *Vere novo, gelidus canis cum montibus humor Liquitur, & magnis accrescunt auctibus amnes*, scaphis & lembis trajicitur.

Vergateria primum est terræ Siberiæ oppidum, ac non nisi ante annos viginti & unum, (*scripta hæc anno* 1612,) una cum aliis aliquot oppidis, cœptum condi. Est autem & tectis mediocriter frequens, & coluntur hîc agri, non secus quam in Moscovia. Residet hic Imperatoris

toris Moſcoviæ nomine Gubernator, qui magnam quotannis, initio ſtatim veris, frugum & annonæ copiam, in omnes præſidio militari munitas per univerſam Siberiam arces fluminum via, diſtribuit. quin & Moſcis trans Obby degentibus eadem ſuccurrendum eſt via. nec enim adhuc ibi colitur tellus, & Samojedæ (ut diximus) ferina ut plurimum victitant. Secundo Toëra quinque dierum itinere devenitur *Iaphanim*, oppidum ante biennium ſtructum & colonis inſeſſum. Hinc rurſus feruntur ſecundo Toëra, & biduum ſic progreſſi, coguntur hoc flumen, ob anfractuoſos ejus meatus, ſubinde trajicere, quo videlicet faciant viæ compendium. Habitant jam in his locis Tartari paſſim & Samojedæ, pecuaria fere navicularíaque ſe ſuſtentantes.

Tandem relicto Toëra, ad ingens flumen *Tababum* deveniunt, ducentis circiter leucis Vergateria diſſitum: & hinc *Tinnam* porro contendunt, oppidum populoſum, & ab iis quos ante diximus conditum. multi vero & rhedis, hiberno tempore, duodecim fere dierum ſpatio, *Iaphani Tinnam* perveniunt. atque hic magna pellium pretioſarum inter Moſcos & Tartaros Samojedaſque vigent commercia. eſtq; commodus val-

de hic locus iis, quibus non nisi semestri spatio decretū est emanere. sed multi ulteriora scrutantur, & longe trans Obby ortum & meridiem versus contendunt.

Tinna devenitur *Tobolsca*, Siberiensium oppidorum metropolim, in qua ipsa Siberiæ, ac Moscorum in ea supremi Proregis, sedes. Deferuntur huc annuatim ab reliquis tractus totius oppidis, tam cis quam trans Obby, tributa: quæ in unum collecta, & præsidiario milite circumsepta, in Moscoviam porro ad Imperatorem perferuntur. Severissime quoque hic dicitur jus, & tenentur quotquot sunt in Samojedia Siberiaque Gubernatores huic uni parere. Vigent præterea rerum è Moscovia advectarum in hac urbe commercia. confluentibus eo è tractu australi & ab extrema fere Tartaria Tartaris, aliarumque nationum hominibus, qui, quò longius pervagatur regionum istarū fama, eò frequentiores concurrunt. Vnde magna profecto redit ad Moscos utilitas, qui tam placide subjugarunt has gentes, ut nihil ipsis nunc metuendum sit, adeo eas sibi habent addictas. Exstructa sunt insuper passim templa & ædes sacræ, in quibus Græca exercetur religio, quæ apud Russos aliosque septentrionis populos in multo usu est, licet variis superstitioni-

ſtitionibus depravata, utcumque ſit, nemo illic invitus ad fidem cogitur, ſed adhibentur à Ruſſis lenia quædam remedia, quibus homines illi perſuadeantur, ac lucrifiant.

Sita eſt urbs *Toboſca* ad flumen *Yrtim*, quod rapidiſſimo curſu, & ceu alter quidam Danubius, ab auſtro exortum, in Obby aquas ſuas evolvit, videturque ex eodem cum illo tractu profluere. ab altera parte fluvius *Tobol* eſt, unde urbi nomen. In hunc influit flumen *Taſſa*, quod ab aquilone, & certis illic ad oram montibus, videtur profluere. ad hujus ripam Moſci nuper oppidũ condiderunt, *Pohemium* nomine, petitis è Siberia incolis habitatum, non alia quidẽ de cauſa, quam quod agro cingatur eximie fertili, tum & perquam amœnis ſylvis, variarum ferarum nutricibus, pantherarũ nempe, lyncium, vulpium, ſabellorum, & materarum. Diſtat vero Toboſca Pohemium duarum vel circiter hebdomadarum ad aquilonem itinere. *Yrtis* pari fere ab Toboſca ſpacio Obby ſeſe commiſcet. atque ad ejus oſtium conditum fuit oppidum *Olſcoygorotum*; ſed poſtea, juſſu Gubernatoris Siberiæ dirutum: nulla quidem tunc addita cauſſa. quam ego tamen ſuſpicor fuiſſe nimiam frigoris vehementiam, vel quod ipſum

oppi-

oppidum mari esset vicinius, quam ipsi vellent, metuerentq, ne quid inde suboriretur incommodi. quocirca in quadam Obby fluminis insula, L plus minus supra dirutum illud leucis, oppidum condiderunt, cui nomen *Zergolta*.

Atque hinc adverso flumine navigantes, contractioribus utuntur velis, sive quod languidum spirent venti, sive ob altitudinē ripę, adeo quidem, ut licet amplissimus passim sit Oby, scaphas tamen in eo funibus protrahant, eodem plane quo Moscoviæ fluvios superant modo.

Ducentis supra Zergoltam leucis *Novinscoiam* deveniunt, arcem tredecim abhinc annis exstructam, quo tempore magnus Gubernator certos è Siberia homines eò dimiserat, terras humano generi commodas atque oppidis exstruendis idoneas indagaturos. Hanc igitur arcem tunc temporis condiderunt, & præsidio aliquo militum munierunt, tractu perquam amœno, salubri, tepido, fertili, & in quo maximus rara specie bestiarum & avium numerus. Arx ipsa ad euronotum sita excrevit paullatim in civitatem. Cujus incolis fuit injunctum ut ad ulteriora tepidioraque loca pedetentim progrederentur, & candide ubiquè negotiarentur, obvios quosque populos benigne humaniterque tractā-

tes,

tes, quo latius tandem regnarent, ac Russicum nomen diffunderent. quare gregatim eo profecti, & ad quadringentas in mediterranea leucas progressi, pulchros quidem, sed desertos invenerunt terrarum tractus. Cum vero decem abhinc annis, ducentas adverso Oby leucas progressi, incidissent in regionem non minus uberé quàm amœnam, quæque & tepida admodum esset, & nullo plane laboraret incommodo, hyeme nimis quàm brevi, ac propemodum nulla; sumsere hinc occasionem in Siberiam revertendi, atque hæc in Moskovia porro denuntiandi. Imperabat ibi tunc temporis Borius Goddenovius, qui accepto tam læto nuntio, rem minime differendam censens, illico in mandatis dedit Gubernatori Siberiæ, ut quā mox curaret ibi condendam urbem. Paruit Gubernator, & exstructa ejus jussu est arx una cum aliquot domibus: adeo ut luculenta nunc urbs sit. Cui nomen impositum *Tooma*, eò quod intellexerint, magnam Tartarorum multitudinem eo loci olim consedisse, à quibus hæc urbs ob eximiam situs amœnitatem id nomen acceperit. Dicebantur vero hi Tartari etiam tunc habere regem, nomine Altinum. unde factum ut condita primum urbs multos diverso-

rum

rum populorum in campis illis degentium impetus ſuſtinuerit. Nunc vero tam potens eſt, ut ſucceſſu temporis videatur & hinc mediocre regnum aliquod ſurrecturum. Cæterum inter arcem hancNaxinſcoiam,urbem Toomã, atque Siberiam, Moſci multos quotidie detegunt in mediterraneis habitantes populos, quorum aliqui ſeſe *Oſtachios* nuncupant, ac cum Tartaris, Samojedis & Ruſſis in unum jam corpus coaluere, amice inter ſe negotiantes. multi apud eos ſunt Reges, Indicis fere ſimiles (de minoribus loquor, non de majoribus Indiæ regibus.) Et ut paucis abſolvam, Moſci in illo terrarum tractu tam magnos fecerunt progreſſus, ut merito nobis mirum videri debeat. Sunt præterea arces oppidaque complura inter Obby & Yrtim fluvios, eodem fere cum Toboſca tempore condita, & jam lauta. quorum incolę Moſci, Tartari, Samojedæ, ex eorum genere quos cicures appellamus, aliorum qui prorſus barbari ſunt adſpectu. Et inter oppida primum eſt *Tara*, quo loci decem fere dierum inter Obby & Yrtim intercapedo eſt. *Iorgoetum*, ante xv circiter annos exſtructum. *Beſobia* & *Mangan ſoiſcoigoratum*, utraque ſupra Iorgoetum ad auſtrum poſita, ad occidentalem

fem vero fluminis Obby ripam incolæ magis magisque in dies student progredi. Cis Obby sitæ sunt urbes *Tobolsca*, *Siberia*, *Beresain*, & quædam aliæ, ad diversos fluvios conditæ. & exstruuntur in dies plures. trans Obby sunt *Narim*, *Toma*, & quædam aliæ, quorum incolæ vice equorum utuntur Irangiferis, vel canibus longe celerrimis, quos cum alio piscium genere, tùm rajis inprimis saginant, quod existiment eo cibo vires iis augeri. *Iorgoëtum*, ut supra dixi, in insula fluminis Obby exstructum est. Iam vero & supra Narim ortum versus tendentibus flumen occurrit *Telta*; ad cujus ripam arcem ædificarunt nomine *Comgoffcojam*. cujus præsidiarii milites unà cum Narimensibus, annis abhinc circiter septem, à Gubernatore Siberiæ jussi sunt rectà ad ortum tendere, & ecquæ illic agerent ignotæ gentes, sedulo indagare. Itaque decem vel circa hebdomadarum itinere per vasta quædam deserta progressi, multis per viam pulchris tractibus, multis sylvis atque fluminibus occurrentibus, tandem magalia quædam in campis erecta, & unà hominum quosdam cœtus conspicati sunt. sed cum ducibus uterentur Samojedis ac Tartaris, locorũ illorum gnaris,

nihil

hiſdem à quibus illi regebantur Gubernatoribus, quos reverebantur ceu quoſdam deos. quod autem numen, & quo ritu id colant, incertum eſt, neque ſciri hactenus potuit, Moſcis negligenter nimis in hæc talia inquirentibus.

Neque mirandum deinceps, ſi fretum VVaygats obſtruatur quotannis ad aquilonem tam immenſis è glacie montibus, cum & Oby & Ieniſcæa, & innumeri præter hos, quorum nomina necdum ſciuntur, fluvii tam immanem ejus effundant vim, ut omnem pæne fidem exſuperet. Fit enim initio ſtatim veris, ut in locis mari vicinis glacies, præ incredibili ſua craſſitudine ſimul & multitudine, totas ſecum auferat ſilvas. Atque hinc adeo eſt quod ad littora freti VVeygats tanta paſſim conſpiciatur lignorum undique confluentium copia.

Suſcepere præterea ii, quos dixi, longinquum iter trans Ieniſcæam, ſed nempe recta ad ortum via; & ad auſtrum vix auſi deflectere; aſſumtis ſecum aliquot Tingoëſiis, de quibus didicerant habitare complures ad auſtrum gentes, quæ ab ipſis eſſent multum diverſæ, & quorum reges perpetua fere inter ſe gererent bella. ſed cum aliquot dies progreſſi nil profeciſſent, tandem ad ſuos reverſi ſunt. Tingoëſii tamen, prius in-

juncto ut penitius tractus illos lustrarent, receperunt id se facturos, & fœdus jam antè cum Moscis pactum redintegrarunt. Anno insecuto Tingoësii emisere nonnullos suorum directe ad orientem, qui longius aliquanto quam ante progressi, tandem & alium quendam invenerunt ingentem fluvium, Ieniscæa quidem minorem, sed pari rapiditate: cujus cursum aliquot dies secuti inciderunt in quosdam homines, quos cursu antevertentes apprehenderunt, sed eorum sermonem non assequebantur, nisi quod è certis quibusdam signis & vocibus barbarorum *Om Om* subinde ingeminantium, conjecerunt ab altera fluvii parte crebra audiri tonitrua: addebant, & hominum strepitus inibi sæpius exaudiri, & intenso in flumen digito, *Pisida* aliquoties repetebant. unde collegerunt Tingoësii, id fluvio nomen esse. vocibus vero *Om Om* divinarunt postea Mosci designari bombos nolarũ. Redeuntes dehinc Tingoësii, assumsere secum nonnullos tractus istius incolas; qui perierunt omnes in via, sive pavore quodam id factum sit, sive aëris insolentia. Ipsi sane Tingoësii mortem eorum molestie ferebant. reversi namque asserebant, homines esse ingeniosos, corpore bene compacto, oculis parvis,

vis, facie plana, colore fusco, & ad luteum fere vergente.

Hæc cum didicissent è Samojedis, ex tractu Tingoësiorum in Siberiam redeuntibus Mosci, magna statim cupiditate correpti sunt ulteriora ejus tractus investigandi. quare petierunt à Prorege, se, comitibus aliquot junctis, eo dimitti. is vero petitioni confestim annuit, concessa ipsis & militum aliqua manu, injunctoque ut curiose singula quæque explorarent, & Tingoësios, Samojedas ac Tartaros secum assumerent. Atque ita illi Iɔcc vel circiter numero trajecerunt fluvium Obby, & per Samojedarum ac Tingoësiorum terras devenerunt ad Ieniscæam. quo trajecto, perrexerunt porro ad ortum, ducibus usi Tingoësiis: qui non tantum anteambulonum obibant munus, sed de commeatu quoque omnibus abunde prospiciebant, captis mira quadam dexteritate avibus, capris, rangiferis, aliisque id genus feris: quin & piscium non exigua, è fluviis per viam occurrentibus, copia. Progressi ad flumen Pisidam, trajicere tamen non ausi sunt, sonitu, de quo antè acceperant, jam palam audito, quem certo judicabant, non aliud esse quàm æris campani mugitum. flante vero ab ulteriore Pisidæ ripa vento,

ut inde ab Oby,aqua proficiſcantur per terram Samojedarum; &, duabus duntaxat terra confectis leucis, incurrunt in flumen *Torgalf*, quo ſecundo deferuntur in Ieniſcæam : eſtque commoda ſane hæc via, & à Samojedis atque Tingoëſiis non ita pridem inventa. *Hæc ita hactenus prodita ab Iſaaco Maſſa, Harlemenſi anno* 1612.

Iter à ſinu S. Nicolai ad Moſcuam.

AD Colmogrom	verſt. 100.
ad Vſtihugam	500.
ad Totmam	250.
ad Vologdam	250.

omne hoc iter 1100 verſtar. adverſo flumine Dvvina aſcenditur.

Ad Yeraslaviam	verſt. 180.
ad Roſtoviam	60.
ad Peraſlaviam	60.
ad Moſcuam metropolim	120.

terreſtri itinere 440 verſtarum.

Iter à Moſcua ad Novogrodiam magnam.

AD Ottueram	verſt. 180.
ad Torzhokam	60.
ad VVisnovollokum	60.
ad Novogrodam	150.

ab euro ad corum tendendo Ruſſica milliaria 450.

Iter à Vologda ad Narvam.

Ad Belozoram	verſt. 140.
ad Batagh	80.
ad VVitergenam	40.
ad Ladiskiam	60.
ad lacum Onegam	80.
ad Oheram	90.
ad Narvam	180.
ab aquilone ad africum	verſt. 770.

Iter à mari albo ad mare Caſpium.

A S. Nicolai monaſterio ratibus uniligneis adverſo flumine Dvvina aſcenditur Vologdam uſque, verſt. 1100. iter eſt quatuordecim dierum, noctu & interdiu navigando. rates illas Ruſſi appellant *ſtroogs.* hybernis menſibus equis & rhedis hoc iter octiduo abſolvitur: æſtivis ob crebras paludes & altum cœnum invium eſt. A vologda ad Yaraſlaviam ſunt verſtæ 180: Yaraſlavia ad ripam Volgæ ſita eſt: à qua porro naviculis deſcenditur ad mare Caſpium uſque; intervallum eſt 2700 verſtarum: quod iter triginta integris diebus abſolvitur. Volga infra Yaraſlaviam, ubi minimum, patet miliare unum in latitudinem.

Iter à Moſcua metropoli ad mare Caſpium.

A Moſcua ſecundo fluvio Moſcua ad Collom ſunt xx mill. à Collom uno circi-

circiter mill. Moscua confluit in Occam à confluente ad castrum Terrevetisko sunt VIII milliaria. ad Peroslaviam VIII mill. ad veteris Rezaniæ rudera VI milliar. ad Terrecomam XII. ad Cassim, ad Morom XX milliar. ad Nisinovogrod & confluentem Occæ in Volgam XXV. ad Vasilgorod XXV. ad Sabovvshare XVI. ad Svvyasko XXV. Cazan; à Cazan ad Camæ in Volgam confluentem XV. ad Perovolog. ad primum Russorum præsidium, quod Tartarorum vocabulo appellant *Caravvool*, sunt VII verstæ. ad secundum Kameni Caravvool 113 verstæ. tertium Stupino Caravvool 50 verst. ad quartum Pdlooy Caravvool 120 verst. ad quintum Keezeyur Caravvool 50. ad sextum Ichkebre 30 verst. ad Astracan 30 verst. ad Vchoogh 60 verst. ad insulam Clieterabougori 40 verst. Hic Volga se exonerat in mare Caspium.

II.

Soli cœlique qualitates: fruges, aliaque commerciis apta.

SOlum hujus regionis ut plurimum est leve atque arenosum, pro provinciarum tamen differentia multum varians. Provinciæ enim omnes

quæ ad ſeptentrionem vergunt,quæque ſitæ ſunt verſus ſinum S. Nicolai & Colam, quæq; ad aquilonem tendunt verſus Siberiam & Samojëdarum regionem, fere ſunt infœcundæ, tum ob nemora & denſiſſimas ſylvas quibus horrent, tum ob climatis extremam frigiditatem hibernis menſibus, & æſtatis brevitatem. Secundum utramq; autem Volgæ fluminis ripam inter Cazan & Aſtracan, licet ſolum perfœcundum ſit, agri pene inculti jacent, & regio omnis incolis vacua eſt, præterquam paucis admodum locis ad occidentalem ripam ejuſdem fluminis, ubi magnus Ruſſiæ Dux aliquot caſtella condidit, & præſidia militum collocavit. Cauſa eſt,quod vicini Tartari, qui *Crim* appellantur, neque ipſi oppida condere volunt, vagæ & ambulatoriæ vitæ dediti,& pecuariam tantum exercentes, neque Ruſſum, cujus vires longius ab hiſce locis diſſitæ ſunt,condere permittunt. A Vologda, quæ circiter mille ſeptingentas verſtas diſtat à S. Nicolai monaſterio,ad Moſcuam metropolim, & à Moſcua ad fines Tartarorum verſus meridiem,(quę regio par pene verſtarum ſpacium occupat,) regiones omnes amœnæ ſunt & fertiles, paſcuis juxta atque arvis divites, & pluribus amnibus riguæ.Eadem

eſt

eſt telluris facies à Rezania (quod oppidum à Moſcua jacet verſus eurum) ad Novogrodam magnam,& Volosko extremum pene Ruſſici imperii oppidum verſus eurum. Nec multum diſſimilis tellus, quæ inter Moſcuam & Smolensko interjacet. Cæterum omnium harum provinciarum faciem plurimum immutant anni tempeſtates. Nam hybernis menſibus altiſſima nive teguntur, maxime tamen verſus arctum. Flumina omnia (etiam rapidiſſima) craſſiſſima glacie conſtringuntur, idque continuis ut plurimum quinque menſibus, ab ingreſſu nimirum Novembris ad exitum Martii.tum enim primum nives liqueſcere incipiunt & gelu ſolvi. Aër hiſce menſibus ſupra modum eſt frigidus, ita ut guttæ aquæ in ſublime jactæ,congelentur antequam decidant: frigus autem adeo penetrabile, ut multi in ipſo foro & alii alibi in campis iter agentes aut penitus deficiant, aut ægre membris exterioribus mutilati evadant. Nonnumquam hyeme ſupra modum ſæviente, lupi atque urſi catervatim è ſylvis fame cogente erumpunt, & obvios quoſque dilaniant, paganoſque interdum in tuguriis ſuis opprimunt. Adverſus hanc frigoris violentiam in oppidis atque pagis, in omnibus ædibus

habent caldaria ſive ſtuvàs modo ipſis peculiari factas, è ſilicibus aut petris in modum furnorum, quæ conclavia multo fumo implent. Mira ſunt & fere fidem ſuperant quę de acrimonia frigoris in hiſce partibus narrantur, quæ conſulto prætereo. Atque hæc quidem hyeme regionum conditio eſt. Vere vero ineunte tanta repente mutatio incidit, ut ſylvæ ſubito revireſcant, gramina emergant, flores emicent, ſata pullulent, aves & præſertim luſciniæ tam ſuaviter ubique concinant, ut nihil ad amœnitatem regionis addi poſſe videatur. Id autem beneficii regiones haſce à nivibus conſequi opinantur, quæ quum hyeme altiſſimæ ſint & ſolum ubique operiant, ſolum veluti veſte quadam contegunt, &, ne à frigore aduratur, fovent; vere vero ingreſſo, eædem breviſſimo tempore diſſolvuntur & liqueſcunt, ſolumque, quod fere leve & arenoſum eſſe diximus, humorem large & quam ocyſſime imbibit, & à ſolis radiis perculſum fotumque herbas omnes quam celerrime protrudit. Porro ut frigus hybernis menſibus intenſum, ita & æſtus æſtivis menſibus Iunio, Iulio & Auguſto hic longe major quam in Anglia aut noſtris provinciis; quo fit ut fruges citius maturentur. Præterea maxima Ruſſiæ pars

multis fontibus ſcatet, rivulis, lacubus, amnibuſque rigatur Denique maximorum & altiſſimorum fluminum, quæ regionem permeant, beneficio accidit, ut Ruſſia, quæ bona ſui parte quam longiſſime ab Oceano & aliis fretis abeſſe cernitur, commerciis apta reddatur, etiam cum remotiſſimis ab illa provinciis: alia enim flumina in mare Balthicũ deſcendunt, alia in oceanum ſeptentrionalem; maximum autem illorum flumen Volga etiam in mare Caſpium penetrat; ita uti cum Perſia & aliis Aſiaticis regionibus communicet, & merces omnes Aſiaticas per mediam Ruſſiam facile ad oceanum perducat.

Inter ea quæ Ruſſia producit in uſum indigenarum, primum locum poſtulant fruges: triticum nimirum, quod interdum viliſſimo pretio hic venire ſolet: ſecale, quod ſolum ante hyemem ſerunt, quum cætera farra verno tempore terræ mandent; hordeum, avena, piſa, fagopyrum, & pſnytka oryzæ ſapore admodum ſimilis. Quæ frumenta omnia tanta copia hic proveniunt, ut indigenis & vicinis nonnunquam abunde ſufficiant: quod ſi quando hic annonæ caritas accidit, id potius Nobilium fraude fit quam regionis infœcunditate. Sunt tamen in magni Ruſſiæ Ducis dominio

pro-

provinciæ aliquot farris inopes, uti Permia & aliæ quædam septentrionales, quæ panis è frugibus usum fere ignorant, nisi quum interdum illum à vicinis accipiunt; quarum incolæ panes è radice quadam, quam vocant *vaghnoy*, coquunt: interdum & ex interiore medulla abietum.

Quæ autem & indigenis serviunt, & commerciis apta sunt, hæc fere numerantur.

I. Pelles variorum animalium, quibus & incolæ contra frigoris violentiam corpora sua muniunt, & ingentem earumdem copiam advenis mercatoribus vendunt; tam opulento commercio, ut observatum sit, nonnullis annis tantam copiam evectam, quæ pretium quadringentorum aut quingentorum millium rublarũ superaverit. Inter pelles hasce primum locum sibi vendicant zebellinæ sive sabellinæ; quas Pechora provincia subministrat præstantissimas; quibus hodie fœminarum luxus ingens interdum pretium in Europa ponit. Cæteræ sunt vulpes nigræ. & rubræ, quibus Siberia abundat; atque etiam albæ: martes: castores: hermelinorum pelliculæ pulcherrimæ: luporum, lyncium, &c.

II. Ceræ tanta copia, ut nonnullis annis

annis duæ librarum myriades evectæ fuisse dicantur: maxima autem vis Plescoviæ venire solet, licet aliæ quoque provinciæ illa abundent.

III. Mellis item tanta, ut, licet magna illius pars ab indigenis in potu absumatur, tamen non vulgaris copia quotannis exportetur in vicinas provincias.

IV. Sevum; quod superiori seculo ad quatuor librarum myriades evectum fuisse memorant, licet hodie vix quarta pars evehatur: maximam illius copiam mittit Ieroslavia & Vologda, aliæque provinciæ.

V. Taurorum & bubalorum tergora; quorum superioribus annis ad centum millia exportata volunt; hodieque non minorem, si non majorem numerum, exportari.

VI. Oleum ex phocarum arvina coctum.

VII. Ickary sive caveary; cujus magna copia ad Volgæ ripam conficitur ex ovis piscium, bellouginæ puta, sturionis, severigæ, & aliorum; & in alias regiones, præsertim in Italiam, vehitur, opulento satis commercio.

VIII. Linum & cannabum. Illud quidem Volsko provincia cum vicinis regionibus; hoc Smolensko, Dorogobose & Vathma, magna copia & singulari boni-

bonitate producunt. Exigua autem copia hodie, prout olim, evectatur, partim ob incolarum desidiam, potissimum autem ob exportandi difficultatem & nimios vecturæ sumtus.

IX. Sal; cujus magna vis Starræ Russæ & alibi è salsis scaturiginibus cogitur; juxta Astracan oppidum autem à marinis fluctibus ejicitur in littus.

X. Pix; cujus immensa copia in provincia Smolensko & Dvvina ex abietibus & piceis eliquatur.

XI. In provincia Corelia & ad ripam Dvvinæ versus oceanum arctoum, è rupe exciditur *slude*, ut vocant, quæ vitri usum præstat, & in lanternis vulgo hodie usurpatur, vitri Russici nomine.

XII. Ferrum, nam cæterorum metallorum fere infœcunda est Russia.

III.

De ingenio & moribus incolarum.

Gentis omnis Moscoviticæ major servitus est quam libertas; cujus rei egregium executorem Principem proprium habent. Omnes enim passim, cujuscunque conditionis sint, nullo respectu personarum habito, durissima servitute premuntur. Nobiles, magna-

magnates, præfecti, primores, consiliariique universi, se *chlopos*, id est, abjectissimos & vilissimos servos Magni Ducis fatentur, & bona sua omnia mobilia & immobilia, quæ possident, non sua sed Principis esse agnoscunt. Vt autem equestris ordo à Magno Duce, ita etiam plebeius ordo à Nobilibus & Magnatibus gravissime premitur. Colonorum enim & oppidanorum bona, militarium hominum & Nobilium prædæ exposita sunt, & per contemtum nigri homines & Christiani communiter appellantur. Sex dies coloni in septimana dominis suis laborant; septimus dies privato labori conceditur. Neque hi strenue laborant, nisi bene verberati. Habent autem certos agros à dominis suis sibi attributos, ex quibus vitam tolerant, & tributa annua solvunt. Artifices & mechanici secundum præscriptum parvo laborem suum vendunt. Quumque annonæ caritas in pretium concedit, tunc artifices exiliori tenuiorique in pretio sunt, adeo ut vix panem ipsum pro labore unius diei, quamvis strenuo, possint acquirere. Oppidani quoque & mercatores gravibus & intolerabilibus tributis & exactionibus onerantur. Quod si Princeps aliquem mercatorem argenti aut auri paulo ditiorem à delatoribus (quo-

rum plena eſt aula) reſciverit, hunc ſibi repræſentari imperat: & crimine, licet falſo & commentitio, onerato dicit; Delatum eſt ad nos tuum, ſceleſte, facinus; ideo ut criminoſus punieris. Si autem accuſatus ſe innocentem obteſtetur; tunc princeps reſpondere ſolet; Animæ teſtium, qui te accuſaverunt, hoc ſciant; Mea vero nihil refert. Confeſtim ergo juſſu principis arripitur, & tandiu verberatur, donec præſcriptam ſummam monetæ argenteæ principi annumeret. Quæ ab authoribus idoneis relata, prætermittere noluimus, licet non eſſe perpetua, aut quibuſvis principibus uſitata, credamus. Eſt præterea mos apud ipſos receptus, omnes debitores qui æs alienum conflaverunt cui ſolvendo minime ſint, ex legis præſcripto in locum publicum ad id deſtinatum rapere, ibique à ſervis prætorianis flagris baculiſque ſuras & crura miſerorum ſine ulla miſericordia cædi, donec creditoribus ſuis, undecunque tandem accipiant, quomodocunque ſatisfaciant, aut, ſi nullatenus id poſſint, tunc creditoribus ſuis ita verberibus ſubacti certum tempus ſecundum debiti modum ſervire coguntur. In hunc itidem locum omnes accuſati coram Principe per contumeliam ducuntur, &, ſi ditiores fuerint,

cujuſ-

cujuſcunque conditionis, tantiſper verberantur, donec mulctam imperatam, licet indebitam, principi ſolvant.

Omnes communiter ſervos aut nexos aut captivos habere ſolent; quos morituri frequenter manumittunt: illi tamen ſervituti aſſueti aliis dominis in ſervitutem ſeſe dedunt, aut pecunia accepta ſe mancipant. Liberi etiam, qui dominis certa mercede ſerviunt, non poſſunt, quando lubet, à dominis ſe abdicare. Si enim quis abſque domini voluntate abierit, ab alio in famulatum non aſſumitur, niſi fuerit à priore domino vel ab illius amicis, qui pro fidelitate illius ſpondeant, commendatus.

Pater quoq; poteſtatem habet filium quater vendendi, ita ut ſemel venditum quocunque tandem modo liberatum vel manumiſſum à domino, iterum atque iterum jure paterno poſſit vendere; poſt quartam autem venditionem nihil amplius juris in illum habet.

Mulierum conditio miſerrima eſt; nulla enim honeſta & pudica creditur, niſi domi concluſa vivat, adeo ut nuſquam prodeat. Domi autem manentes fila nent, telam texunt; neque quicquam authoritatis in ædibus uſurpant.

à maritis bene verberatæ, raro conqueruntur, ſed amoris id indicium vocant. *Hæc à Guagnino prodita accepimus.*

Ruſſi ut plurimum vaſto ſunt corpore & obeſiore: quippe qui mole corporis aliis præcellere inprimis decorum putent. Ingenio ſunt tardo juxta atq; bardo; quod partim climatis vitio fieri autumant, partim victus quotidiani cruditate: nam ut plurimum radicibus, allio, cepis, braſſica, aliiſque cibis craſſi nutrimenti utuntur, qui craſſiores humores in ipſis generant. Præterea multo cibo ſe infarciunt; & large ipſo prandii initio hauriunt aquam vitæ, ut vocant, aut alium potum medicatum; ſtatimque poſt cibum ſumtum ſomno meridiano indulgent; nullumque vitium ipſis familiarius quam ebrietas. Opulentiores medone utuntur: tenuiores *quaſſe*, qui potus nihil aliud eſt quam aqua modico furfure vitiata: egeni tantum aquam uſurpant.

Plurimum utuntur thermis & caldariis; ita ut ne æſtivis quidem menſibus ab illis abhorreant. Extremum autem frigus extra & intenſus calor intra ædes, una cum diæta illa quam indicavimus, & illorum ingenia obſtupefacit, & cutem obfuſcat, & cuticulam facit dehiſcere, inſigni dehoneſtamento; idque

magis adhuc in fœminis quam in viris, utpote quæ magis circa focum occupentur. unde nihil hisce familiarius quam fuco faciem incrustare, ut vitium hoc tegant. Nec probrum hic putatur pictam & fucatam esse, maritis ultro sumtum præbentibus.

Amiciunt se Russi ad Græcorum pene modum; ita tamen ut singuli pene ordines suum peculiarem amictum habeant. Nobiles, qui cæsariem ad cutem ipsam deradere solent, (nisi quum principem offenderunt aut indignationem illius metuunt; tunc enim & comam alunt, & ad humeros usque promittunt, faciemque eo operiunt horrendum in modum) primo verticem capitis tegunt exiguo caputio, (*tassia* ipsis dicitur,) auro & gemmis preçiosis intertexto; huic aliud majus & Turcici in modum erectum superimponunt, nigræ vulpeculæ pelle munitum; (has quippe pelles maximi faciunt, & magno precio redimunt.) Collo nudo circumdant collare tres interdum transversos pollices latum, unionibus aut aliis gemmis resplendens. Indusio lineo primo superinduunt vestem, quam *schepon* vocant; quæ est tunica sericea auro & gemmis distincta, (æstate quippe intra penates hanc solam gestant) ab humeris

ad genua promissa, & nodis antica parte clausa. Huic rursus superinduunt strictiorem tunicam, nodis itidem conclusam, & cingulo Persico supra lumbos constrictam, cui cultellos & cochleare appendunt. Ea tunica plerumque est è pretiosissimo panno, & propendet ad talos usque, & appellatur eis *cafian*. Illi porro laxum indumentum superaddunt, quod vocant *ferris*, è serico, cum prætexta aurea aut argentea: itemque alterum manicatum, quod vocant *alkaben*, è subtili itidem panno, uti cætera, & ad talos usque propendens, cum collari phrygiato. Quibus omnibus, quum foras prodeunt, superinjiciunt pallium, *honoratky* ipsis, factum pene ad *alkabenis* modum, sed carens collari. Caligas cruribus aptant à corio Persico, quod vocant *saphian*: quibus adjiciunt soccos è panno serico, auro intexto. Atque ita amicti equo vehuntur vel ad proximas ædes. Optimatum (quos *Boyoreski* vocant) amictus à superiore non multum differt, nisi splendore & pretio. Nobilium fœminarum (quas vocant *ChynaBoyarshena*) vestitus ita se habet: Caput tegunt velo sericeo, plerumque rubri coloris. Cui addunt frontale è serico albo; *obrosan* appellant. his superinduunt

capu-

caputium è panno aureo phrygiato (*shapka zempska* illis,) cum limbo è pretiosis pellibus, unionibus & gemmis resplendens. Supremum corporis indumentum est *oposhen*, laxa tunica cum manicis ad solum usque pendulis & antica parte grandioribus, nodis aureis aut inauratis connexa. A tergo addunt cucullum è pretiosis pellibus, qui pene scapulas illarum tegit. Sub qua tunica gestant & alteram, *leitnick* illis, cum laxis manicis ad cubitum usque reductis, è pretiosissimo panno; & sub hac tertiam, *ferris zempskoy*, ad talos usque demissam. Armillas itidem gestant aureas & gemmis distinctas; soccos denique ex albo, flavo aut cyaneo corio, margaritis variato.

Vulgarium amictus vilis est. Mares hyeme quidem subuculę è pellibus agninis, aliisve, quam *shube* dicunt, superinduunt tunicam laxam ad talos usque demissam, è vili panno albo aut cyaneo: caput furrato caputio, crura soccis muniunt: æstate nihil præter indusia & soccos usurpant. Fœminæ item hibernis mensibus subuculam ejusmodi & togam rubram aut cyaneam induunt; æstate bina ut plurimum indusia tantum, sive domi desideant sive prodeant in publicum. Sine inauribus ex argento

aut alio metallo vix ullam fœminam aut virginem videre eſt. Capita caputiis & ſerico velant.

Cæterum quemadmodum plebeii à nobilibus ſervilem in modum habentur; ita etiam infimæ ſortis homines, quos *Chriſtianos* vocant, quum licet aut poſſunt, crudeliſſime in æquales ſuos aut inferiores graſſantur. Vnde rapinis & homicidiis plena ſunt omnia: nam ſe invicem trucidare penę ludum ducunt; nec ullum crudelitati ponunt modum; adeo ut fidem ſuperent quæ atrociſſime hic vulgo perpetrentur ab iis qui Chriſtiani audire volunt.

Mendicorum numerus infinitus eſt, quorum tanta eſt egeſtas, ut fame pene enecti, vulgo uſurpent; *Da quod manducem, & trucida me.*

Merito porro ambigitur, utrum major ſit eorum ſævitia, an luxuria & improbitas: nam ſcortationes, adulteria & ejuſmodi facinora, omnem ſuperant modum; quum vix pœna ulla legibus conſtituta ſit in ita delinquentes. Quibus vitiis accedit falſiloquium, quod ipſis tam familiare eſt ut jure dicatur vulgo, Ruſſum nec facilè cuiquam fidem habere, neque fide dignum eſſe. Quibus ipſorum vitiis haud fruſtra factum creditur, quod ipſorum conſuetu-

dine

dine Tartari ad fidem Christianam non convertantur, dum gentis vitia religioni imputant.

Matrimoniorum ratio à cæteris nationibus non parum abludit. maribus enim puellas quas ambiunt, videre aut alloqui ipsis insuetum; per matres aut anum aliquam procantur. Vbi autem inter parentes, aut eos qui in parentum sunt loco utriusque partis, convenerit, (nam sine consensu parentum etiam hic connubia illegitima judicantur,) primo inter se deliberant quam summam puella ad sponsum delatura sit. quæ pro parentum opulentia interdum grandior est; nam ipsorum moribus insolens est sponsum quicquam dotis nomine repromittere. verum marito decedente, nullis liberis è conjugio natis, vidua tantum recipit quantum attulerit, si modo maritus tantum in bonis relinquat; si vero liberos ex illo susceperit, tertiam partem bonorum capit, aut amplius, è voluntate decedentis. Dotales dein tabulas ut ita dicam conficiunt, in quibus puellæ parentes aut consanguinei fide jubent puellam esse incorruptam;(è quo contractu plurimæ lites nasci solent, si vel modica postea maritum suspicio cœperit illam antè fuisse vitiatam.) Hisce confectis, sponsa

primo munus aliquod ſponſo mittit, & ille viciſſim ſponſæ. neque tamen adhuc mutuo conſpicere aut alloqui permittuntur. Veſpera autem, quæ nuptiarum ſolennia præcedit, ſponſa à matre & aliis matronis collimago, id eſt, veredo aut rheda, ſi hyems ſit, ad ſponſi ædes perducitur, cum nuptialibus indumentis, & thoro conjugali eleganter parato; ibidemque noctu ab iiſdem cuſtoditur, ita ut à ſponſo videri non poſſit. Vbi jam dies nuptiarum illuxit, ſponſa velo lineo tecta à vertice capitis ad lumbos uſque à parentibus & amicis ſuis ad templum deducitur, & ſponſus item à ſuis. (vehuntur autem equis, licet templum proximum ſit, & ipſi tenuioris fortunæ.) Cæremoniæ & verba quæ ſacerdos uſurpat à cæterorum Chriſtianorum conſuetúdine nihil pene differunt: annulo quoque fides firmatur, manuque ſponſæ in ſponſi manum traditâ. Quibus abſolutis, ſponſa accidit ad pedes ſponſi, & caput calceis illius illidit, in ſignum ſubjectionis; & ſponſus viciſſim tunica ſua illam operit, ut teſtetur, ſe tutelam illius ſuſcipere. Tum cognati & amici utrimque ſponſo ſponſæque ſeſe inclinant, ut mutuum in futurũ obſequium & amicitiam voveant. denique à ſponſi patre panis

ſacer-

ſacerdoti traditur;qui illum quantocius tradit in manũ patris ſponſæ, obteſtans illum, ut die conſtituto dotem promiſſam ſponſo annumeret, & deinceps amicitiam cum ipſo & amicis illius inviolatam conſervet: pater autem ſponſæ panem in plures partes frangit, & ſingulas partes diſtribuit inter præſentes conſanguineos & affines, ut deinceps in unum veluti panem coaleſcant. Finitis hiſce ceremoniis, ſponſus ſponſam manu ducit ad templi veſtibulum, & cyathum plenum medone illi propinat; illa cyathum acceptum ſub velo libat. atque ita cum ſuis quique amicis ad parentum ædes reducuntur: ubi ſub ingreſſum farre aſperguntur, in omen fœcunditatis & opulentiæ. Sub veſperam ſponſa rurſus ducitur ad ædes ſponſi, velata uti ante: & illa nocte nec vocem edere à matre docetur, ne ſponſus illam audiat aut videat ante craſtinum: tribus quoque ſequentibus diebus in nuptiali ſympoſio, verba niſi pauca, eaque pene ex præſcripto, & cum ſumma ſponſi reverentia loquitur: nam ſecus facere inprimis indecorum putant. Quarto demum die novi nupti ad propria concedunt, & amicis omnibus dant epulum. Toto nuptiarum tempore ſponſus *moloday kneez*, id eſt,

juvenis dux, appellatur, & ſponſa *moloday knezay*.

In mortuis ſuis ſepeliendis multas ceremonias adhibent, ſuperſtitioſas juxta atq; profanas; nam intra ſarcophagum abdunt literas commendatitias ad S. Nicolaum, quem cœli janitorem opinantur, haud ſecus quam Romanenſes S. Petrum. Hyeme autem quum tellus gelu ita obduruit, ut ſcrobes effodi nequeant, cadavera omnia in domum publicam (*boshedom*, id eſt, dei ædem, vocant) abdunt; ubi gelu conſtringuntur: vere autem ineunte, & ſoluta glacie, ſinguli ſuorum cadavera repetunt; quæ cum ſuis veſtimentis terræ mandant. Præter orationes pro defunctis, poſtquam jam cadavera terræ ſunt mandata, ante ſepulturam adhibent fœminas, quæ magno ululatu planctum faciunt, & mortuos magnis vociferationibus interrogant ethnicorum more, cur ipſis moriendum fuerit, & ſimilia: ut minus mirari liceat, ejuſmodi planctus à Braſilianis & aliis barbaris celebrari. *Hæc fere è Legati Anglici commentario hauſta.*

Mores denique gentis in Icone animorum ita exprimit *Ioann Barclaius*:

Servituti gens nata, ad omne libertatis veſtigium ferox eſt; placida ſi prematur. Neque abnuunt jugum. Vltro faten-

fatentur Principi se servire ; illi in suas opes, in corpora, vitamque jus esse. Sordidioris reverentiæ humilitas Turcis non est in suorum Ottomanorum sceptrum. Cæteras quoque gentes ex suo genio æstimant. Hospites, sive forte, sive consilio, in Moscoviam advectos, in idem jugum damnant, & servire suo Principi volunt; si quos furtim abeuntes retraxerint, ut fugitivos plectunt. Magnatibus, licet ipsi serviunt, in minores suus fastus est; & vulgus horum maxime supercilium timet.

Fertur populus adeo literarum rudis esse, ut pauci inter illos vulgatissimas preces memoria teneant, quibus Numen propitiamus. Bello quam ocio aptiores; & plerumque in armis sunt; sive quo Tartarorum impetum frangant, sive alio limite Polonos lacessunt, repelluntve: Ista quoque ætate civilibus odiis inter se certaverunt. Acies illis ex equitibus tota. pedite ideo vix utuntur, quod omnium bellorum momenta in celeritate constituunt; magno impetu vel impressionem adorti vel fugam. Sed ubi pavere incœperunt ad desperationem quoque vertuntur. Adeo ut ex prælio fugientes, si assequitur hostis, nihil ausi repugnare, ita se victoribus dedant, ut nec mortem deprecentur.

Castigandis furtis remissi sunt: tamen prædones ultimo supplicio ulciscuntur. Gens est cauta, nectendisque fraudibus apta; Neque ignorant ideo mercatoribus se suspectos; quos ut placabiliores habeant, interdum in mutuis commerciis aliam patriam sibi fingunt. Perpotandi studium acre est.& præter patrios potus ne quidem advecta vina desunt.

Vxoribus longa captivitas, quas domi serio continent, dignas quoque majoribus malis; adeo servilibus supra fidem ingeniis demissas esse ajunt. Virorum in se benevolentiam ex verberum numero æstimant; nunquam melius suo judicio habitæ quam cum in sæva ingenia inciderunt, Quidam è Germania in Moscoviam migraverat, vir è plebe, &, si nomen in tantilla re placet, Iordanes dicebatur. Hæsit ergo in illa regione; & cum sibi eæ sedes placerent, inde etiam duxit uxorem. Hanc cum charam haberet, omnibusque officiis mutuam gratiam affectaret, illa dejectis luminibus mœsta, crebro in singultibus & cęteris mœrentis animi indiciis erat. Viro denique sciscitanti mœstitiæ causam; se enim nullis quod sciret amicitiæ muneribus defuisse: Quid tu, inquit mulier, tam egregie fingis amorem? Num putas latere me quàm tibi vilis

sim?

ſim ? ſimulque largos gemitus cœpit effundere. Ille attonitus, in amplexus mœrentem recepit, rogare perſeverans, nunquid eam offendiſſet. peccaviſſe ſe forſitan, ſed culpam emendatione deleturum. Ad hæc illa; Vbi autem ſunt verbera, inquit, quibus te amare docuiſti ? hoc certe potiſſimum pacto, maritorum in uxores apud nos benevolentia & cura ſancitur. Hoc à Iordane audito, primum ſtupor continuit riſum; mox utroque vaneſcente, è re ſua eſſe putavit, ut uxorem eo modo haberet, quem ipſa præſcripſerat: nec multo poſt arripuit cædendæ mulieris cauſam, & illa fuſtibus mitigata, tum primum bona fide amare & colere virum cœpit. Nec tenuit ille modum; ſed jam ferior quam miſera conjux optaſſet, ad extremum grandi ictu dicitur hujus etiam crura & cervicem afflixiſſe.

IV.

Regimen politicum & civile.

RVſſici principis regimen fere ſe habet ad Turcici imperii modum, cujus principia politica ſtudioſe videtur imitari. Nam primum omnia ſibi vindicat, & non modo vulgus, ſed & nobilitatem duro ſervitio premit, & popu-

populum gravibus tributis exhaurit: præterquam quod nobilitati aliquam libertatis ſpeciem indulget, ad tenuiores, ubicunque nobiles ipſius beneficio terras poſſident, acrius opprimendos: & plebi quoque libertatis aliquam quaſi larvam relinquit, qua ipſis licet terras ſuas teſtamento liberis ſuis tranſcribere.

Principale regimen conſiſtit in legibus ferendis & abrogandis, publicis magiſtratibus creandis, bello gerendo, aut pace ſive inducïs paciſcendis, fœderibus quoq; cum exteris principibus & rebuspubl. faciendis; pœnis corporalibus infligendis aut condonandis; denique in omnibus civilibus & criminalibus judiciis. Princeps & Senatus illius plane abſoluta utitur poteſtate: ita ut non modo ſupremus ſit legiſlator, ſed & executor. Nam leges omnes ſine ullo publico parlamento prævio promulgat. In quibus examinandis præter privatos conſiliarios, nullos adhibet præter paucos epiſcopos, abbates atque eccleſiaſticos; ut melius ſuperſtitioſo vulgo imponat, cui nihil ſacrum & rectum videtur niſi cui ipſorum ſacerdotes affuerint, nihil durum putatur cui illi conſenſerint. Itaque Principes Eccleſiaſticos homines multis immunitatibus & honoribus cumulant, gnari, nullum firmius vinculum

culum esse tyrannicæ dominationis, quàm superstitionem vulgi & rituum receptorum pertinacem observantiam. Deinde nullum est munus publicum quantævis dignationis, quod hic hæreditarium sit, quod non immediatè & absolute à Principe conferatur; adeo ut ne scribarũ quidem, quos *dyaks* vocant, & in singulis præcipuis oppidis habent, munus præterquam ab ipso Principe cuiquam mandetur. Tertio judices omnes, qui jurisdictionem in causis civilibus & præsertim in criminalibus exercent, ab eodem ad libitum constituuntur; nec munia hæc aut ad hæredes transmittunt, aut ad vitam peculiari Principis decreto obtinent. Iidem ita timide & circumspecte in eo munere versantur, ut nullam causam alicujus momenti per se determinare audeant, nisi prius ad supremum Senatum & aulam Principis retulerint. Superiori autem seculo Ioannes Basilides, ut supremam hanc vitæ necisque potestatem ostentaret, ita tyrannice eadem est abusus, ut quocunque procederet, si quem aut liberius se intuentem aut alioquin sibi displicentem offendisset, statim capite plecti, & miseri caput ante pedes suos projici mandaret. Idem & Nobilibus nonnullis, qui in certis provinciis avi-

avitam tuebantur libertatem, & absolutam hactenus in provinciis suis obtinuerant judicandi potestatem, penitus omnem jus dicendi ademit licentiam. Quarto ad solũ Principem omnes causæ per appellationem deferuntur; solus damnatis veniam indulget. Licet sub Theodoro, in quó stirps principalis defecit, etiam imperatrix, ut vocant, hanc indulgendi potestaté usurpaverit; quod magis Principis ignavia quam veteri consuetudine aut jure fuit toleratum.

De supremo Principatus conventu.

SVpremus Principatus Russici conventus *Zabore* ipsis dicitur. Interesse solent primo Imperator ipse; secundo Nobiles ut plurimum viceni, qui privatum illius consilium constituunt; tertio nonnulli ex ecclesiastico ordine, & fere pari numero: plebeiis nullus hic locus, quos mancipiorum loco habent, & obediendi necessitatem impositam putant, nullam autem sinunt habere deliberandi libertatem. Conventus hic celebratur in hunc modum: Imperator citat Nobiles, qui sunt de privato illius consilio: itemque Patriarcham; qui dein advocat Metropolitanos duos, totidemque archiepiscopos, & episcopos, qui inter illos dignatione præcellunt, abbates item atque monachos. Hi ubi

ad

ad aulam venerint, sessionis dies à Principe decernitur, qui plerumque est Veneris, ob diei illius apud ipsos celebritatem & religionem. Vbi dies hic illuxit, Ecclesiastici primi locum publicum, qui *stollie* ipsis dicitur, ingrediuntur: dein, Principe cum suis proceribus adventante, Patriarcha cum clero ipsi obviam egreditur, ipsi benedicit, duobus primoribus digitis suis Principis fronti & genis admotis, & dexterum pectoris latus deosculando. Tum atrium simul ingrediuntur, & suo quique ordine consident, in hunc modum: Princeps thronum occupat; & juxta illum quadratæ mensæ (quæ duodecim circiter personarum capax est) assident Patriarcha & præcipui è nobilitate & clero, cum duobus scribis, (*dumnoy dyacks* vocant;) reliqui in sedilibus secundum dignitatis gradus in ambitu atrii locum sortiuntur. Vbi omnes consederunt, unus scribarum recitat id de quo deliberandum fuerit. Tum Patriarcha & reliqui ecclesiastici primo rogantur quid ipsis de re proposita videatur: qui jam ante parati ut plurimum uno eodemque modo respondent: Principem illiusque consiliarios ea esse prudentia & rerum gerendarum usu atq; experientia, ut ipsi melius judi-

care possint quid reipubl. utile sit quam se sacris tantum operantes & religioni intentos: itaque pergat in determinando; se, quod sit officii sui, precibus & votis auxiliaturos. His à plerisq; dictis, monachus aliquis ad hanc scenam paratus, Principem rogat, ut planius suam de re proposita mentem exponere dignetur. Tum Scriba Principis nomine respondet; celsitudini illius, & nobilibus consiliariis, rem propositam utilem & necessariam reipubl. videri: nihilo tamen secius, quia ipsi, quid rectum pravumve sit, optime possint discernere, ab ipsis obnixe contendere ut sententiam suam libere proponant: & si rei propositæ consentiant, suum calculum adjiciant, quo res plene possit determinari. Illi autem nihil cunctati rem propositam probant, & benedictione Principi impertita cum venia illius discedunt. Princeps autem Patriarcham ad exterius atrium deducit; dein rursus considet, donec pompa sit parata qua ipse domum reducitur. Actis denique à scribis confectis, eadem in omnibus provinciis & oppidis per Duces aut Scribas promulgantur. Conventuque absoluto Patriarcha & cæteri ecclesiastici solemni epulo à Principe excipiuntur, & sua quique loca repetunt.

Digni-

Dignitatum gradus & ordines populi.

DIgnitatum gradus post Principem hi fere sunt:

1. Nobiles; qui quatuor sunt generum. 1. Principes; qui *Vdelney Kazey*, id est, exemti & privilegiati Duces appellantur. quorum potestas primum à Principibus Russiæ multum imminuta, ad extremum à Ioanne Basilide penitus sublata fuit; ita ut nunc non minus quam cæteri servitutem serviant, quum antea libere in suis quique territoriis, ad Germanorum Principum modum, imperitarent. 2. *Bojarens*; nimirum illi quos Princeps præter nobilitatis titulum, consiliariorum munere dignatur. 3. *Vayvodæ*; qui militares copias Imperatoris Russici auspiciis duxerunt; nam id nomē cum præcipua dignatione post præcedentes nobilium ordines, etiam ad liberos & nepotes transmittitur. HI tres nobilium ordines tanquam dignitatis notam agnominibus suis addunt *Vich* vel *Wish*: & mulctam indicunt illis qui hanc notam in alloquendo ipsos addere negligunt; quæ mulcta *besl chesl* ipsis vocatur: atque hac ita tument omnes, ut etiam ii quos fortuna ita destituit ut aliis famulentur, mulctā hanc negligentibus impingere satagant.

II. Proximum post nobiles locum occupant ii quos vocant *Sina Bojaresky*, id est, nobilium liberi, qui stipendiis Principis militant; insolentissimum hominum genus: & scribæ, sive *Dyaks*, qui proximum locum in oppidis obtinent post præfectos sive Duces.

III. Infimus ordo plebeiorum est, quos vocant *mousicks*; inter quos agmē ducunt mercatores; sequuntur mechanicarum artium periti. despicatissimi sunt agricolæ, quos *Christianeis* appellant.

De regimine provinciarum.

RUssiæ principatus omnis dividitur in quatuor partes sive tetrarchias, quas ipsi *Chetfirds* appellant. quarum singulæ plures provincias complectuntur, & certis officiis sunt annexæ, à quibus & nomina sortiuntur.

Prima tetrarchia vocatur *Posofky Chetfird*, sive jurisdictio muneris Legatorum, & plerumque addicitur principali Secretario, qui quotannis illius nomine percipit centum rublas.

Secunda dicitur *Roseradney Chetfird*, quæ fere supremo Comiti stabuli, quem *Roserade* vocant, attribuitur, cum stipendio itidem c rubl.

Tertia vocatur *Pomeſtnoy Chetfird*; quia attribuitur illi qui servat indicem omnium

omnium terrarum quæ Princeps Nobilibus ſuis aliisque attribuit; cum ſtipendio annuo 10 rubl.

Quarta denique *Caſſauſki Dvveretſ*; quia tribuitur illi qui jus dicit in regno Caſan & Aſtracan & oppidis ad Volgam ſitis, cum ſtipendio CL rubl.

Extra has tetrarchias cenſetur Principis patrimonium, vulgo domanium; quod ipſi dicunt *Vochin*: quod XXXVI oppida cum ſuis territoriis complectitur. Itemque peculiares quædam jurisdictiones, uti Vagæ provinciæ & ſimilium.

Atque hi quidem præcipui ſunt principatus miniſtri, qui fere in civitate Moſcua agunt: aut quando cum principe aliò digrediuntur, officii ſui munimenta & miniſteria ſecum ducunt. Sunt autem illorum partes, querelas omnes, aliaque quæ è ſuis tetrarchiis ad ipſos deferuntur, ad principalem Senatum referre: & quæ à Principe & Senatu decreta mandataque fuerint, in ſuis item provinciis promulganda & exequenda procurare. In quibus provinciis Duces ſive præfecti conſtituuntur, qui per *Dyacks*, id eſt, ſcribas, omnia fere agunt quæ agenda ſunt: nam ipſi infima dignatione inter nobiles cenſentur. Eſtque eorum munus, *primo* civiles omnes cauſas in ſuo di-

ſtrictu audire & determinare. In quem finem officiales habent ſibi ſubordinatos : quales ſunt *Gubnoy ſtarets* , qui reos carceribus mancipant : *Soudie* , judices inferiores, qui de cauſis quibuſdam cognoſcunt & judicant in ſuis balivatibus, ita tamen ut ab ipſis ad Ducem ſive ſcribam detur provocatio ; ſicuti à duce & ſcriba ad aulicum Senatum appellatur : denique *Sotskoy ſtarets*, id eſt , aldermannos ſive balivos centuriarum. *Deinde* munus illorum eſt, de criminibus , furto , homicidio , proditione , &c. cognoſcere , reos captivare, examinare ; & examen cum omnibus ſuis circumſtantiis ad præfectum tetrarchiæ ſuæ qui in aula reſidet mittere ; nam ipſis reos plectere aut capitis damnare non licet. *Tertio* , leges aliaque edicta nomine principis promulgare , tributa colligere, militum delectus habere , & ſacramento adactos ad locum à Principe dictum deſtinare.

Porro hi duces & ſcribæ ab ipſo Principe eliguntur , & ad ſuas quique provincias deſtinantur , & ut plurimum ſingulis annis mutantur , niſi aliter principi videatur ; & quum fere advenæ ſint in illis provinciis , nullo populi favore , ſed principalis legationis metu ſubſiſtunt ; & qui plurimum,

c ru-

c rublas, alii minus quotannis pro ſtipendio accipiunt: quo fit ut plerumque inopes provinciales miſere ſpolient; quod à primoribus illis eò conniventius toleratur, ut ipſos veluti ſpongias exprimere & repetundarum poſtulare poſſint: raroque munere decedentes pœnam evadunt, quam *pudkey* vocant, ubi flagris cæduntur; quorum ipſi haud ignari, tam licenter prædantur, ut & Imperatori & præfecto tetrarchiæ partem erogare, & nonnihil ſibi ipſis valeant retinere. Atque tales quidem fere in mediterraneis oppidis munera hæc publica ſortiuntur: limitaneorum major cura habetur; in quibus plerumque bini, & non raro è conſiliariorum principalium ordine conſtituuntur. Hæc oppida ſunt, Smolensko, (quo Polonus jam potitur,) Vobſko, Novogrod, & Cazan; quorum tria priora Polonos & Suecos vicinos habent; poſterius, licet è longinquo, Tartaros Crimeos. Horum ducum & dignitas major eſt, & poteſtas amplior; ita ut etiam criminum manifeſtos plectant. Stipendium eorum annuum cccc rublæ, quorumdam & Iɔcc.

Moſcua civitas, uti Principis domicilium, ab ipſo ſolo & Senatu regitur.

Senatores enim in diversis tribunalibus causas civiles & criminales audiunt atque dijudicant. Vrbis tamen negotia alia, qualia sunt platearum cura, tributorum collectio, & similia, duo nobiles & totidem scribæ procurant; quorum tribunal *Zempskoy* vocatur. Ad quod oppidani famulos suos furti suspectos adducunt, flagro aut alio tormento examinandos. Præter hos duos Nobiles & totidem scribas, sunt Aldermanni, *Staruts* ipsis, singulis tribubus præfecti, in quas plebs omnis divisa est: illi sub se habent suos *Sothkey;* & hi suos *Decetskeys*, id est, decuriones, qui decem familiarum inspectionem habent. Priores illi Nobiles & scribæ ab ipso Principe constituuntur; qui Aldermannos suos eligunt;& illi porro Sotskeyos; Sotskeys autem decuriones.

De Consilio privato Principis.

RVssorum Princeps plurimis Nobilium tribuit titulum & dignitatem Consiliariorum; quorum tamen opera raro utitur, quique rarissime ad Senatum habendum vocantur. hi generatim *Boiarens* appellantur: quum cæteri, quorum opera quotidie utitur, in omnibus publicis negotiis *Dumnoy Boyaren* appellentur, & sedes illorum *Boarstua dumna*. Horum numerus certus

tus iniri non poteſt; &, prout in aliis quoque aulis evenire cernimus, alii, prout gratia florent apud Principem, ita potiſſimum rebus agendis adhibentur. Iis adſident quatuor Secretarii, quos *Dumnoy Djakey* appellant. Dies quibus ordinariò conveniunt, ſunt Lunæ & Mercurii atque Veneris; idque mane hora ſeptima: Quod ſi extra ordinem conveniendum ſit, à ſummo Conneſtabili per Clericum Conſilii monentur atque vocantur.

De Iudiciis in cauſis civilibus.

TRia fere apud ipſos habentur tribunalia; ubi de cauſis civilibus, puta de contractibus, & ſimilibus, jus dicitur; ſibi invicem ſubordinata.

Infimum eſt illius quem *Gubnoy ſtaruſt* vocari diximus, item illius quem *Sotskoy ſtaruſt* appellant, id eſt, Aldermanni & Bailivi centuriæ, quam dicunt *Soacke*. qui inter vicinos & qui intra Centuriam illorum degunt, lites componere ſatagunt, antequam contendentes ad tribunalia convolent.

Secundum eſt quod in præcipuis oppidis uniuſcujuſque provinciæ à duce & ſcriba adminiſtratur; à quibus ad tertium & ſummum judicium aulicum appellatur.

Actiones inſtituuntur in hunc mo-

dum: Actor per libellum supplicem explicat, à quo quantum læsus sit; & impetrata venia per *vvepis*, id est, indultum judicis, per apparitorem (*præstave* illis) sisti & in judicium accersi curat reum; qui cogitur fide jubere, se dicta die judici se stiturum, aut alioqui licet apparitori ipsum detinere quibuscunque modis potest. Vterque autem tam actor quam reus propriam causam agit, nullo subsidio procuratorum aut advocatorum. Si causa testibus declarāri non possit; sacramento terminatur: nam quum judici non satis liquet utra pars jure nitatur, solet alterutrum rogare, an crucem osculando firmare velit se verum dicere; quod si annuat, statim ad templum ducitur, & cruce osculata non modo causam, sed & id quod adversarium suum poscit, obtinet. Hanc crucis osculationem *Chrenstina chelovanian* vocant, & tanti æstimant quam jusjurandum. Quod si ambo ad id parati sint, tum sorte causam dirimunt. Qui causa cadit, nisi statim creditori suo satisfaciat, ad *Praveusch* ducitur, id est, locum publicum ubi ejusmodi condemnati singulis diebus mane ab hora octava ad undecimam fustigantur miserum in modum, tantisper donec satisfaciant: quod si

per

per annum integrum in hunc modum fustibus subacti tamen solvendo non sint, uxores & liberi veneant necesse est, donec creditori suo reddant ultimum quadrantem.

Cæterum Russi nullam habent legem scriptam; voluntas Principis & Senatus judicium suprema lex est; tantũ habent indiculum, in quo præscripta sunt temporum momentá, & aliæ circumstantiæ, itemque judiciorum formulæ.

V.

Reditus Principis quibus rebus constent.

REditus hujus Principis, ut ferè aliorum Principum, constat primo, patrimonio principali, id est, annuis reditibus, quos Princeps percipit è terris quæ ad ipsum principatum peculiariter spectant. Has terras conjunctim ipsi vocant *vochin*; quæ complectuntur triginta sex urbes, cum suis territoriis & agris. Inter has urbes amplitudine redituum præstant *Alexandrisca*, *Corelska*, *Otfer*, *Slobodey*, *Danielska*, *Moisalskoy*, *Chara*, *Sametska*, *Strararouse*, *Bransoue*, &c. Oppidani & agricolæ harum urbium & agrorum quotannis pendunt principi, par-

partim certos census in pecunia numeratur, partim in frugibus terræ, ut tritico secale, hordeo, avena, &c. (hoc tributorum posterius genus ipsi vocant *obrokey.*) itemque in animalibus terrestribus aut volatilibus & domesticis avibus; denique in aliis terræ frugibus, materie, cera, melle & similibus. Quidam etiam illorum tenentur aliquot jugera terræ in usum Principis colere; certa aliqua pactione in proprium usum ipsis attributa. Annona autem quæ hoc pacto Principi colligitur, longe copiosior est quam aut in familia illius expendi, aut per pensiones, quas familiaribus suis aut nobilibus pro mercede attribuit, (*sclavoney* vocant) exhauriri possit: itaque reliquum venundatur magno pretio, & nummi in Principis ærarium inferuntur.

Id redituum genus sub dominatu Ioannis Vasilovvick (qui splendidissime vivebat) quotannis vix superabat sexaginta millia rublarum: sed sub filio illius Theodoro ad 230000 summam excrevit; maxime industria Thesaurarii illius Gregorii Vasilovvick Godonove. Maxima autem pars hujus proventus expenditur in stipendia ministrorum, qui aut in familia Principis aut extra illam Principi serviunt.

Secun-

Secundum redituum genus appellatur *tagla* & *podat*, quod è quatuor imperii hujus tetrarchiis colligitur. Eſt autem *tagla* annuum tributum, quod ſolvitur pro ſingulis *vvitù* (id eſt menſuræ apud illos genus) farris quod in ſingulis provinciis provenit. Id colligitur à juratis, & ad ærarii regii miniſtros affertur. *Podat* vero eſt cenſus annuus, qui imponitur ſingulis provinciarum diœceſibus aut hundredis. Ex hoc redituum genere conjunctim ingens pecuniç gaza quotannis in principis ærarium infertur: Vti videre eſt è ſequentibus:

Provincia & oppidum Vobſko ſolvit quotannis utriuſq; nomine 18000 rubl.

Novogrod	35000.
Torſhocke & Otfer	8000.
Rezan	30000.
Morum	12000.
Colmigroe & Dvvina	8000.
Vologda	12000.
Caſan	18000.
Vſtiug	30000.
Roſtove	50000.
Moſko	40000.
Sibierſky	20000.
Caſtrome	12000.

Summa totalis eſt 400000 rublarum. quæ ſingulæ, libræ Flandricæ aut ſex florenis æquiparantur. Hoc tributi genus

nus kal. Septemb. à quibus Russi annum auspicantur, ad quæstores affertur.

Tertium redituum genus (quod ipsi *bulsha prechod*, id est, magnum tributum vocant) colligitur è vectigalibus & portoriis civitatum & municipiorum totius principatus. Oppida autem, quæ grandiora vectigalia quotannis solvunt, sunt hæc fere:

Mosko reddit	12000.	rubl.
Smolensko	8000.	
Vobsko	12000.	
Novogrod Velica	6000.	
Stararouse	18000.	
Torshock	800.	
Otfer	700.	
Yaruslave	1200.	
Castrome	1800.	
Nisna novogrod	7000.	
Cazan	11000.	
Vologda	2000.	

Atque hoc quidem vectigal è majoribus urbibus certum statumque est, quia ita quotannis redimitur, redemtorum quidem damno, si minus reddat, Principis vero emolumento, si amplius. Reliquarum urbium incertius pro commerciorum incremēto aut decremento. Certo tamen constat ex Rationalium archivis, nunquam hoc redituum genus minus quotannis reddere quam 340000 rubl.

His

His accedit tributum annuum quod colligitur è thermis & cauponis publicis; quod licet incertum sit, tamen valde opulentum esse, ex ingenio incolarum judicari potest, qui utrisque hisce locis inprimis delectantur.

Item in causis criminalibus, & convictorum & damnatorum bonis fiscus Principis capit semissem, delator quadrantem; & magistratus reliquum quadrantem. tribunal ubi hæ causæ aguntur vocant *Roisboinam*. Præterea quum *Boserada* officio certi & magni reditus annui attributi sint, quibus milites conscribant & alant; atque paucis tantum opus sit tempore pacis, magna pars eorum redituum superat, & in ærarium infertur; ita ut non raro ad 150000 rub. ascendat. Eadem est ratio officii illius quod *Strelletskoy* vocant; cui reditus annui concrediti ad stipendia sclopetariis numeranda, qui tam ad aulam Principis (numero XII M) quam alibi præsidia habent, & custodes sunt corporis principis. Nec alia officii *prechase shesinoy nemshoy*: quod curat milites mercenarios exteros: itemque *pusharskoy*; cui similes reditus annexi ad apparatus bellicos & nitratum pulverem coacervandum. Quicquid autem ex omnibus hisce sub finem anni superest, id omne in æra-

ærarium Principis seu *prulsha prechod* infertur: ita ut universa summa receptæ pecuniæ à *prulsha prechod* quotannis ascendat ad octingenta millia rubl. aut circiter.

Ratio autem ab omnibus his quæstoribus redditur in Principis gazophylacio; ubi omnes ipsius gemmæ, & ceimelia, corona, sceptrum, aurea argenteaque vasa, aurum argentumque cusum, & alia hujuscemodi custodiuntur. Qui accurate rationem accepti & expensi tempore Theodori principis inivit, Angliæ Reginæ Legatus Ægidius Fletcher, vir prudentia singulari, scribit, in universum quotannis in pecunia numerata in ærarium inferri 1430000 rublarum, demtis omnibus expensis tam domesticis quam militaribus. Nec tamen in hanc rationem venire pretiosas pelles, quas immensa copia è Siberia, Pechora, Permia tributi nomine accipit, & advenis mercatoribus vendit: neque mulctas, quas fiscus capit è condemnatorum bonis, licet sæpe ad grandem summam ascendant.

Quid multa? Princeps adeo est absolutus, ut numquam egere possit quandiu subditis illius aliquæ opes supersunt.

VI. *De*

VI.

De moneta Russica.

VT melius intelligantur quæ de reditibus Principis jam diximus, moneta Russica explicanda erit. Eam habent quadruplicem: Moscoviticam, Novogrodensem, Tvverensem, & Plescoviensem. Moscoviticus nummus non rotunda sed oblonga & ovali quodammodo forma, *denga* dictus, diversas habet imagines; in antiquioribus ab una parte rosa, ab altera homo equo insidens: alii utrinque literis sunt inscripti. Eorum sex faciunt *altinum*, viginti *grifnam*, centũ *poltinum*, ducenti *rublam*. quæ ad nostræ monetæ valorem comparata, sex ut plurimũ florenis nostratibus, sive libra Flandrica æstimatur.

Tvverensis utrimque scripturam habet, & valore æquiparatur Moscovitico.

Novogrodensis ab una parte Principis solio insidẽtis & hominis se illi inclinantis imaginem, ab altera scripturam habet, atque duplo Moscoviticum superat. Grifna quoque Novogrodensis XIV dengas, rublus CCXXII complectitur.

Plescoviensis, ab una parte caput taurinum coronatum, ab altera scripturam ostentat. Habent præterea cupream monetam, quæ *polani* vocatur: horum

ex dengam Moſcoviticam valent.

Aureos non habent, nec cudunt ipſi, ſed Hungaricalibus fere, interdum etiam Rhenanis utuntur; pretium eorum ſæpe mutant. Rigenſibuſq; rublis utuntur propter vicinitatem: quorum unus valet duos Muſcoviticos. Moneta Muſcovitica eſt ex puro & bono argento: quamvis nunc quoque adulteretur: Nec audivi, ob hoc facinus in quemquam animadverſum eſſe. Omnes ferre aurifabri Muſcoviæ nummos cudunt; & quicunque adfert maſſas argenteas puras, nummoſque cupit, tum nummos & argentum appendunt, atque æqua lance librant. Exiguum & conſtitutum pretium eſt, quod ultra æquale pondus ſolvendum eſt aurifabris, parvo alioqui laborem ſuum vendentibus. *Hæc ex Herberſteyn.*

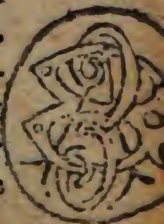
Anglus quidam, qui ſcripſit anno 1554, monet tres eſſe nummos argenteos in Ruſſia, *poledengam*, *dengam* & *novvgrotam*; qui ad valorem Anglicæ monetæ comparati ſonant dimidium denarium, denarium & duos denarios. Nummos hos ita computant; poledenga, denga, altin, ruble: binæ enim poledengæ, dengam; harum ſex altinum conficiunt: altini denique XXIII & II dengæ rublum.

VII. *De*

VII.

De militia Russorum.

Milites (inquit Fletcherus jam sæpius nobis laudatus) Russiæ appellantur *smaboranesky*: sunt enim fere nobilium filii, atque adeo ipso militiæ dignatione generosi. neque ulli in Russia sunt nobiles præter homines militares. Nam nobilium filii simul atque ætatem justam attigerint, qua arma ferre possunt, nomen suum apud magnum Conestabulem profitentur; qui ipsis certam portionem agrorum attribuit, ut plurimum eorum quos parentes illius possederunt; nisi forte militum numerus tantus jam sit ut nullæ terræ quæ assignari possint supersint, & patris agri pluribus sufficere nequeant: quo casu in aliud tempus differuntur: & fit sæpe, quum plures sunt filii unius familias, ut minores natu aut egere aut alii vocationi se addicere cogantur, & non raro malis artibus & latrociniis sese applicent. Vbi autem numerus militum completus est, ita se habet: Nam primo habet Princeps equites corporis sui custodes XV CIↃ, cum suis tribunis & cæteris officialibus, *Dvvoraney* appellantur. Sunt autem trium generum; qui & stipendiis & dignatione multum inter

ſe differunt. Primi vocantur *Dvvorancy bulskey:* quorum alii 100, alii 80 rubl. annuatim capiunt; nulli infra 70. Secundi *ſeredney dvvoraney;* qui 60 aut 50 rubl. accipiunt; nec infra 40. Tertii *Dyta bojarsky;* qui 20, 30; non autem minus quam 12 rubl. annuatim merent. Atque hujus quidem ſtipendii dimidia pars in urbe Moſcua ipſis ſolvitur. reliquum in caſtris, quando illorum in bello opera requiritur: & tum univerſum eorum omnium ſtipendium annuatim requirit 55000 rubl. Præter hoc ſtipendium etiam agros ſibi aſſignatos obtinent pro ſua quique dignitate & merito; ita tamen ut agri iſti ad minimum ipſis annuatim reddant 20 rubl.

Præter hos ſunt alii cx ſummæ dignitatis nobiles, qui, veluti prætoriani apud Romanos, Principé comitantur, quum ad bellum gerendum ipſe progreditur; & tum ipſi ſubminiſtrant equitum ſexaginta quinque millia cum omnibus armis ſuis ad Ruſſorum modum; ideoque annuatim pro ſe & copiis ſuis percipiunt quadraginta millia rublarum; & quotannis cum omnibus ſuis copiis verſus fines Tartarorum Crimeorum movent, ſive bellum cum illis ſit ſive induciæ. Periculoſum videri poſſit Principi aut Statui, tantas copias ad nutum nobi-

nobilium in unum locum convenire: hic tamen diſcrimine vacat: primo quia nobiles hi pro arbitrio Principis mutantur, & quum plures ſint, non facile inter ſe conſpirare poſſunt; & , quod ſummum eſt, ut plurimum ſunt aulici & familiares Principis, atque adeo conſiliarii: nec ſtipendio potiuntur, niſi quum jam aliis erogandum eſt; ita ut potius quæſtores ſint Principis quam tantarum opum poſſeſſores. Atque in hunc modum equeſtris militia conſtabit octuaginta millibus; magnum robur ſi diſciplina & vigor cæterarum gentium Europæarum accederet.

Peditum, qui *ſtrelſey* dicuntur, continuo alit duodecim CIↃ, omnes ſclopetarios. quorum V CIↃ circa civitatem Moſcuam agunt, aut aliam urbem in qua verſatur Princeps; atque II CIↃ in ipſa aula, qui *Stremaney ſtrelſey* appellantur; reliqui in limitaneis oppidis in præſidiis occupantur. His annuum ſtipendium datur VII rublæ, & ſecalis atque avenæ XII modii.

De peregrinis militibus nihil dicere neceſſe eſt, quos non alit niſi quum neceſſe eſt, & ſemper quamplurimos alere poteſt, quum opibus abundet. appellant autem peregrinos & mercenarios milites *n mſcoy*.

Præfectorum ſive ducum militarium ordo talis eſt; 1. Generalis Principis vicarius, quem *Voyavodcy bulshaia*, id eſt; magnum Capitaneum dicunt; qui plerumque eſt unus è ſumma nobilitate, licet neque prudentia neque bellicarum artium ſcientia emineat. 2. Ideoque illi adjungitur Legatus, nobilitate quidem inferior, ſed belli uſu præſtantior. 3. Sub utroque ſunt quatuor veluti Mareſcalli; inter quos copiæ omnes dividuntur. Partes autem haſce quatuor diſtinctis nominibus exprimunt: primam vocant *prava polskoy*, id eſt, dexteram alam; ſecundam *levoy polskoy*, id eſt, ſiniſtram alam; tertiam *ruſnoy polskoy*, interruptam cohortem, quia ex illa ſpeculatores emittuntur, & ſubſidia reliquis ſubmittuntur; quartam *ſteresbovoy polskoy*, id eſt, vigilum cohortem. Singuli autem hi Mareſcalli duos habent legatos, qui bis ſingulis hebdomadis copias in armis exercent, & jus dicunt inter milites, puniuntque delicta; atque hi fere ſumuntur ex illis ex de quibus ante dixi. Sub his porro complures ſunt tribuni; quales ſunt *gulavoy*, qui cIↄ, qui Iↄ, & qui c militibus præſunt: item *petyde ſetskoy*, qui L; & *decetskies*, qui x tantum præſunt.

Sunt præterea in caſtris Vaivodæ duo magni

magni nominis. quorum primus vocatur *Naradna vaivoda*, & præest tormentis omnibus bellicis. alter *Vaivoda gulavoy*, quasi præfectum velitum dicas, qui speculatoribus CIↃ præest; & curam gerit lignei castelli, (quod *beza* aut *gulay gorod* ipsis dicitur) quod semper cum castris circumfertur, in usum peditum, qui eo utrimque concluduntur; interdum ad aliquot milliaria in locum extenditur, ex asseribus ita compositum ut nullo pene labore & conjungi & dissolvi possit; egregio munimento adversus Tartaros, qui arcu & sagittis solummodo armati facile ligneo hoc ut ita dicam vallo sustinentur.

Russorum equitum arma fere sunt arcus & sagittæ, & gladius; paucis breves sunt hastæ aut spicula; omnia facta ad Turcarum modum: quibus ad Tartarorum modum uti edocti sunt. Peditum sclopetum sive bombarda, securis & gladius. Commeatus nulla principi cura, unusquisque sibi ipsi prospicit; vili enim cibo contenti sunt Russi milites; neque fere quicquam usurpant præter panes siccatos, quos *suchary* vocant; & cruda farina, quam temperatam & in massam rotundam coactam *tollockno* dicunt. Quod si Russi tantũ robore & fortitudine animi scientiaq; militari valerent,

quantum corporis viribus & laborum tolerantia, facile cæteros Europæos superarent: nunc ingenii tarditate, & serviendi consuetudine, nec magna appetunt, nec assequuntur. In oppidis quidem defendendis strenue adversus validas obsidentium vires laudem meruerunt; in acie adversus Polonos ac Suecos ut plurimum victi magnas sæpe clades acceperunt.

VIII.

De familia magni Ducis Moscoviæ, & Principum successione.

A Russica Narva, (inquit Thuanus lib. XXI) anno CIↃ CCCC à Moscis condita, ex adverso Narvæ Livonicæ sita, medio flumine cognomine, (unde utraque nomen sortita est,) in orientem ac septentrionem tendentibus ad mare Caspium & usque ad Tartarorum hordas, Moscorum imperium late patet. Cui ab arce & flumine cognomine Mosca in Occam & Volgam influente nomen est; (ubi ante CC circiter annos Ioannis Danielis filius castrum ædificavit; sicuti Sigismundus Herbersteynius ex eorum annalibus refert;) non à Moscis ultra mare Caspium Colchis finitimis, quorum meminit Strabo, & quos Plutarchus

tarchus à Cn. Pompeio ſubjugatos ſcribit. In iiſque regionibus Ruſſi rerum potiti ſunt, à Roxolanis forte, deflexo paulum nomine, oriundi; atque eorum Principes ad Varagos originē referunt, gentem transmarinam, ut ipſorum annales teſtantur, qui imperii ſedem primo Novogrodiæ, dein Kioviæ, ac poſtremo Vlodimiriæ habuerunt, antequam Moſcoviam transferretur.

Clariſſimus vir Fletcherus monet, familiam Principem Ruſſiæ appellari *Bealam*, atq; ex eo conjicit, originē ex Hungaria cepiſſe; ipſumque Ioannem Baſilidem ſæpius jactaſſe ſe ex Germanica eſſe origine, non autem è proſapia Ruſſica.

Ruricus (inquit Thuanus, ut ſupra) ex ea gente bello contra Bulgaros ſuſcepto quum feliciter rem confeciſſet, regionis dulcedine captus in ea manſit, liberis ejus, quos domi reliquerat, Novogrodia interim exactis ab Vlodimiro quodam verna ex ancilla nato, cui urbis cuſtodiā reliquerat. ab eo genus ducunt. qui poſtea in eo imperio, in XII principatus (quot filios reliquit Vlodimirus) diſtributo, fuerunt, Iapulocho Rurici fil. & ipſius poſteris avitum imperium fruſtra recuperare enixis. Deinceps fide Chriſtiana imbuti ſunt, & occaſione non minus honorificæ quam fauſtæ af-

finitatis,cum Vlodimirus ipsorum Princeps,qui Kioviæ jam tum sedem fixerat, Annam, Basilii Porphyrogeniti F. & Constantini Imper. sororem uxorem duxisset, circa annum Christi 1ↄ ccccxc; unde & Græcæ Ecclesiæ ritus etiam hodie servant. Hoc ita tradunt Russorum & post eos Poloniæ annales; de quo tamen Byzantina historia omnino tacet; ut mirum sit, homines vanos ac leveis rem adeo memorabilem silentio præteriisse, qui alioqui consentanea cum iis, quæ de Russis diximus, memoriæ prodidere. Nam Ioannes Zonaras scribit, Nicephorum Phocam à Bulgariæ Principe petiisse, ut Hungaris ac Turcis per ejus fines in Thraciam irrumpentibus transitum impediret: cum vero se excusaret Bulgarus, infirmitatem & fœdus causatus, per Calocyrum Chersonesi Tauricæ Principis F. Rossorum Dynastam ab eo sollicitatum, ut bellum Bulgaro inferret. Itaque Spendostablum (ita Rossum vocat) coacto ingenti exercitu in Bulgariam descendisse, & longe lateque populato agro innumerabiles prædas abegisse. Demum Nicephoro sublato, idem Zonaras scribit, sub Ioanne Zimisca Rossos, Bulgarorum gente ac provincia subacta, nunc cum Ducibus Borise & Romano, patriæ oblitos,

illic imperii sedem figere decrevisse, Calocyri impulsu, qui, si ab eis Romanorum imperator salutaretur, se Bulgaria ipsis cessurum & perpetuum fœdus percussurum receperat. Verum Zimiscam, cum honorificas ejus conditiones illi non solum superbe recusassent, sed legatos etiam indigne habuissent, contra Rossos bellum suscepisse: Tauroscythis vero adventu ipsius perterritis, Calocyrum ad Rossos confugisse. Demum, conserto ad Dristerum in Istri ripa positum prœlio, Rossos cæsos; iisque cæsis Dristerum diuturna obsidione à Ioanne cinctum fuisse. Tandemq; Rossos omnium rerum inopia laborantes, ex Spendostabli consilio & authoritate, prœlii aleam rursus tentasse; qua post longum & anceps certamen postremo Rossos profligatos esse. Postea Ioannem cum Spendostablo his conditionibus transegisse, ut relicta Bulgaria domum rediret: sed in reditu ipsum & Rossos omnes, Pazinacarum insidiis exceptos, ad internecionem cæsos esse. Hæc Zonaras; quæ cum iis, quæ de Rurici expeditione Russici annales memorant, mire conveniunt; & in alterum annum Zimiscæ imperii, hoc est, in Christi ıɔ cccc-LXXII, incidunt; quo tempore Basilius Scamandreus, post Theophylactum
Romani

Romani Lecapeni F. Patriarcham, Constantinopol. Ecclesiæ præfecit; à quo & Russorum annales nomen Russicum ad religionem Christianam perductum tradunt.

Sequentibus temporibus Andreas Dux Susdaliensis, ab Vlodimiri stirpe profectus, fœdere cum XI cognatis icto, Micislao dejecto, qui Kioviam tenebat, sedem primus Vlodimiriam transtulit, & imperium in Susdaliensi domo firmavit. quamvis in alios agnatos Duces principatum minime exerceret, magni tamen Ducis usurpato nomine, hoc etiam obtinuerat, ut illi comiter majestatē suam colerent. Sed quum Tartari, impressione in Russiam facta, Cottianam Polosciorum Ducē, & Micislaum Romani f., Siernaviensem Ducem, atque alios complures auxilio evocatos, die XVII Maji anni CIↃ CC XIV, & sicuti annos Russi ab Orbe condito numerant, VI CIↃ IↃCC-XXXII, insigni clade profligassent, & rursus XIII annis post, Duce Batti, domitis Rosanensibus & Vlodimiriensibus ceterisq; fere Ducibus, Russiam omnem imposito provinciæ tributo in potestatem redegissent: ab eo tempore magni Russiæ Duces à Tartaris peti cæperunt; qui fere à Susdaliensibus dabantur.

Tandem anno Christi CIↃ CCC IV, An-

drea

drea Alexandri F. mortuo, cum Michaël Iaroslai F. Tuerensis & Georgius Danielis F. Moscoviæ Dux de magno Vlodimiriæ principatu contenderent, & uterque eam à Tartaro peterent; primum secundùm Michaëlem pronuntiatum fuit. sed interjecto aliquanto tempore Georgius eandem, rejecto Michaële, obtinuit anno juxta Græcorum calculum VI CIϽ IϽ CCC XXV; qui imperii sedem Moscoviam transtulit, & magnum principatum posteris suis reliquit, adversantibus initio Russis universis, qui hunc honorem Susdaliensi familiæ restitui à Tartaro debere contendebant.

A Georgio illo, Ioannes Danielis fil. nisi idem sit, profectus, primus Moscoviæ castrum condidit; cui Ioannes alter, & Ioanni Demetrius, ac Demetrio Basilius, qui Sophiam Vitoleni Lithuaniæ Ducis fil. uxorem duxit, ordine ac directa serie successerunt. Hujus Basilii filius Basilius, conjuratione à Demetrio Siemacha Georgii fratris F. Sueriensi, Ioanne Andreæ fil. Mosaicense, & Borisso Alexandri fil. Tuerensi Ducibus facta, regno pulsus & luminibus orbatus fuit: sed Novogrodiensium ope adiutus regnum postea recuperavit, & pacate usque ad mortem tenuit.

Huic Ioannes fil. successit; qui se universæ

versæ Russiæ Principem primus appellavit, Magni nomen ob id sortitus. is Ducem Tuerensem, ex cujus domo uxorem duxerat, ultionis paternæ prætextu, principatu exuit: nec multo post Novogrodiam magnam fraude interceptam sui juris fecit: cæterosque fere Russiæ Principes, ex ipsorum dissensionibus occasione captata, in ordinem redegit; ac tandem Tartarorum jugum, à quibus majores sui jus & inaugurationem petebant, excussit, à Sophia, è Palæologorum gente ingentis animi femina, quam mortuà Tuerensi duxerat, persuasus: semper fere victor & felix, si cladem in Livonia & ad Plescoviam paulo ante obitum acceptam excipias; quam L annorum induciis resarciit.

Eadem felicitate usus Basilius illius fil. Nostra ætate Smolecensem principatum, ac quidquid Siverensis ditionis supererat, imperio adjecit. Casanenseis mari ac terra oppugnavit; agnatisque suis omnibus regni possessione, quam adhuc tenebant, exturbatis, Plescoviensem civitatem in servitutem redegit; ac *Ciarii*, quod lingua Slavonica regem sonat, quum alii *Knesios* tantum appellassent, nomen sibi sumsit.

Huic anno CIↃ IↃ XXV decedenti Ioannes fil. successit; qui astum, industriam

&

& ſeveram diſciplinam in propagando imperio ad majorum artes adjecit; effecitque, ut ab iis accepta non ſolum retinuerit, ſed etiam magna acceſſione locupletaverit. nam Caſanenſe & Aſtracanenſe regna à patre ſummis viribus tentata, novo & iis populis incognito belli genere uſus, in poteſtatem redegit: ac fere omni Caſpio mari ſui juris facto imperium in Perſidem uſque protulit, multis aliis præclare, non ſine tamen crudelitatis infamia, geſtis. De his variorum hiſtoriæ loquuntur; præſertim vita illius à Paulo Oderbornio tribus libris deſcripta. Ioannes Baſilides (inquit Thuanus lib. LXXX) magnus Moſcorum Princeps, ob immanitates inauditas à Paulo Oderbornio & Alexandro Guagnino ſtudioſius fortaſſe quam veracius deſcriptas, infamis ultimum diem clauſit VII kalend. April. anni CIƆ IƆ LXXXIV, quum LVI annos vixiſſet, XXXIX regno præfuiſſet. Ex Anaſtaſia prima uxore duos filios ſuſceperat; Ioannem cognominem ſibi, quem caſu interfecit; & Theodorum regni hæredem, quem moriturus proceribus convocatis valde commendavit, curatoribus ei attributis, quorum ex conſilio rempubl. adminiſtraret.

Theodorus Ioannis fil. Irenen Theo-

dori

dori Godonovii filiam statim in uxorem duxit, & cum ea IV kal. Quintiles inauguratus fuit. verum idem Thuanus ad annum CIↃ IↃXCVIII scribit, Theodorum hunc, quum XIV annos à morte patris rerum potitus esset, annos tantum XXXVI natum sine liberis decessisse, anno à mundi condito VII CIↃ CXVI, id est, à C. N. 1598, administratione imperii penes conjugem & Patriarcham relicta. Eam, (inquit lib. CXX) ob speciem & mores, quum sibi Theodorus patre superstite in uxorem delegisset, ex eaque nullos liberos sustulisset, dimittere illam sæpius ab illo jussus quidem erat; sed ad mortem usque patris callide procrastinarat. Erat ei Borissius Godonova frater, astutia innata & affectata comitate maximam in aula & toto regno auctoritatem consecutus, quam & ad mortem usq; Theodori retinuit; quam veneno acceleratam non defuere qui putaverint, ducta ex Borissii ingenio serieque rerum ab eo in civili administratione gestarum conjectura. Theodorus postremis tabulis, regni administrationem uxori viduæ commendaverat. quam quum illa haud invita suscepisset; paulo post, mutata voluntate an ex compacto, imperii administrationẽ in proceres transferre se velle dixit,
&

& mundo mutato habitu renunciaret; ægerrime id tulit populus, acrisque seditio orta, donec Borissius se exorari passus est, ut imperium pro sorore capesseret, postquam affectata quadam recusatione, uti putatur, diu proceres & populum suspendisset. Tenuit autem principatum ad annum CIↃ IↃC V; quo tempore multæ calamitates, & præsertim dirissima fames, Russos afflixit; ipseque vitam lamentabili exitu clausit. Rem gestam ita describit Thuanus lib. CXXXV. Ioanni Basilidæ (inquit) præter Theodorum alter erat filius Demetrius, biennio ante mortem è nobili juvencula susceptus, hoc est, anno CIↃ IↃ LXXXII; qui ad ad Vielicam, longe dissitam, c à Moscua metropoli milliaribus, educabatur. Borissius, qui superstite Theodoro jam tum tyrannidem affectabat, quum omnia quæ desideriis suis improbis obstare poterant circumspiceret, parum se Theodori imbecillitate profecturum judicabat; nisi spem resurgentis in principali familia imperii per Demetrii mortem extingueret. Itaque de eo ex medio tollendo ante omnia cogitans, corruptis qui circa eum erant, sic dolum instituit. Pulso majore tintinnabulo, (id erat signum populi ad incendium restinguendum vocandi,) observatum erat

ad ſtrepitum concurrentis multitudinis Demetrium conclavi exire ſolitum, qui in illo tumultu confodiendus erat. & ita factum, dum per ſcalam deſilit. inde rumore mortis ſparſo, populus à reſtinguendo incendio revocatus ad arcem venit; & omiſſâ comploratione domeſticos obvios obtruncat, publica ultione cędis invidiam in ſatellites Principis rejectam à ſe amoliri cupiens. quam tamen minime evitavit: nam Boriſſius, ut omnem ſuſpicionem purgaret, immaniter in oppidanos ſæviit, & arcem incendio delevit. Verum Demetrium hac conjuratione oppreſſum, qui in Moſcovia tunc erant, & de ea relationes confecerunt, conſtanter affirmant. Alii ut motibus poſtea ſubſecutis colorem reperirent, ſic rem narrant; matrem Demetrii de deteſtando Boriſſii conſilio per amicos monitam in tempore filii periculo prævertiſſe, ſuppoſito in ejus locum puero ætate & ore perſimili, qui à ſicariis non per ſcalas deſiliens, ſed in lecto jugulatus eſt, Demetrium autem verum in tutum ſubduxiſſe, ſtatimque ſuppoſiti cadaver à Germano aulæ magiſtro, qui aſtum excogitarat, ne agnoſceretur, ſarcophago incluſum ſine ullâ pompa terræ mandatum eſſe. interim famam ſparſam, quaſi Demetrius peſte abſum-

absumptus esset. Vtut sit, in Poloniæ & Moscoviæ finibus aliquot post annos comparuit homo, qui altero brachio breviore & verruca in facie, quæ in vero Demetrio olim notata fuerant, cęterum ingenio acri, præsentia animi, liberalitate, comitate non indignum, se regali prosapia ferebat. is Iesuitis patribus, qui in Polonia pollebant, primum innotuit, & spem fecit, si ad regnum paternũ recuperandum adjuvaretur, fore, ut primam ac præcipuam cultus divini in imperio Moscico instaurandi, & illius ad Ecclesiæ unionem adducendi curam haberet. res initio tecta, monito prius Pontifice, ut negotium, quod ad bonum religionis & amplificationem Sanctæ Sedis pertinebat, opibus propriis & commendatione sua apud Poloniæ Regem & regni proceres adjuvaret. quod & sedulo factum per ipsos Iesuitas, qui supplicem ad Georgium Miecinsium Sendomiriensem Palatinũ introduxerant, in regno præpotentem; jam tum fide clam data, si compos votorũ evaderet, ut filiam Palatini, in quam ille oculos conjecerat, in uxorem acciperet. In Livonia abjecto cucullo aliquandiu latuerat, ubi & commode latine loqui & scribere didicit, & ad Clementem VIII Pontificem Maximum literas manu pro-

pria non ineleganter ſcriptas dedit. & cum per Sendomirienſem & ejus generum Viſnovitzium ad Sigiſmundum eſt admiſſus, maſcula oratione uſus dicitur, meminiſſet, ſe in carcere & captivitate natum, & inde divina providentia ac miſericordia liberatum; proinde humana cogitaret, & eodē fato adflictis ſubveniret. Ioannes Sigiſmundi parens ab Erico fratre ob ſuſpicionem in carcerem injurioſe truſus fuerat, ſicuti ad an. cIↃ. IↃ LXIIII demonſtravimus, in quo ex Catharina uxore Polonicæ atque adeo Iagellonicæ ſtirpis ipſum ſuſtulerat. Igitur Regis favore, & Palatini pecunia, annitentibus Ieſuitis, exercitum x bellatorum cIↃ in Polonia conſcribit, ab hiſq; omni re & apparatu inſtructus in viam ſe dat, & per Ruſſiam iter faciens Coſacos genus hominum bella externa & prædas ſectantium ſibi conciliat, & ingentibus promiſſis oneratos in regnum paternum, ut ajebat, ex iis x cIↃ ſecum ducit. Boryſthene ſuperato ad Zernigam extra limitem caſtra primum poſita, & Demetrii regni legitimi heredis nomine deditio imperata; ac citra vim facta, Ioanne Takmenio, qui cum Boriſſio ſimultates exercebat, in partes novi principis transeunte. Coſacis præerat Corelas homo præſtigiis magicis notus. qui

Putin-

Putinnæ obſidendæ auctor, urbis populoſæ, quam Michelovitzius Soltekovius, cum VIII CIↃ Coſacorum Volgodenſium tenebat, Michelovitzio primum detrectanti ad extremum perſuaſit, ut urbem dederet, & Demetrii partes ſequeretur. Boriſſius inter hæc copias inſtruit C bellatorum CIↃ conſtantes. & ante omnia ad Sigiſmundum & Polonicum Senatum legatos miſit; commemoratoque fœdere, de pace ſive induciis inter utramq; gentem, ipſos de ſanctione ejus interpellavit; & ementitum Demetrium, ſacerdotis nefando conceptũ filium, & magicis præſtigiis infamem ſibi tradi vivum vel mortuum petebat, & ne auxiliis juvaretur, enixe petebat, minis additis, ſi contra facerent Poloni, quanto ſuo cum periculo præpotentem principem eſſent laceſſituri. ad minas additæ ſingulorum procerum prenſationes occultæ, ut regem & ſenatum abſterreret, quo minus auxilia ſupplici ſubminiſtrarent. verum Pontificis & Ieſuitarum prævalente auctoritate nihil obtineri potuit, Rege, & qui cum Rege ſentiebant, ad auxilia præſtanda animos obfirmantibus; quippe qui rebantur, hanc ad æternam pacem & amicitiam cum Moſcis firmandam, & majorum religionem ſublata ſciſſura

constituendam, fore commodissimam rationem. tandemque utrinq; exercitus in aciem ad Novogrodiam instructi, & Sendomiriensis summus copiarū dux, qui defectionem in hostili exercitu futuram sibi pollicebatur, temere in medios & bene concordes ruit, & post exiguum certamen undique à majore numero circumventus funditur fugaturq; exeunte Ianuario hujus anni. collectis deinde ex tanta clade reliquiis Palatinus Carmhoviam primum ac Purivolum, ac deinde in Poloniam suam se recepit. Demetrius cum paucis ad Rilscum arcem in finibus receptum habuit; ubi à suis desertus minime se deseruit. is secum, ut religionem & pietatem suam omnibus approbaret, duos è Cisterciensi ordine Theologos duxerat, qui castrensis vitæ & incommodæ viæ pertæsi, post aliquot dierum iter ad sua reversi sunt. præterea etiam duos è sodalitio Iesuitico, Nic. Ckerracovium, & Andream Lovitzium, qui expeditionis auctores constantiam servaverant, & hominem per se satis bene animatum assiduis hortamentis & propriæ patientiæ exemplo ad rem strenue persequendam incitabant, ipse bona conscientia, uti præ se ferebat, fretus, cum ad manus veniebat, ita Deum compellare
soli-

solitus erat, ut ab omnibus audiretur, & hac oratione fere utebatur, manibus expansis & oculis in cœlum erectis: Me, inquit, justissime Iudex, prius fulmine perime, me primum dele, huic Christiano sanguini parce, si injuste, si avare, si impie, hoc quod vides molior. tu vides innocentiam meam; justam causam adjuva. tibi me, cœlorum Regina, & meum hunc militem commendo. Quæ si vere referuntur, nec vere ille Demetrius fuit, oportet eum aut præstigiatorem gnaviter impudentem fuisse, qui cum sciret, quæ diceret, vera non esse, tanta vultus constantia mentiebatur; aut si male persuasus, eum se credebat, qui non erat, profecto fortuna, ut aliis imponeret, insigni læti primùm successus, mox tristis atque adeo tragici exitus exemplo, mire ipsi imposuit. Iam Borissiani ad Rilsci arcem, ad quam copias contraxerat Demetrius, eo situ ut subjecto agro late imperitet, cum parte exercitus venerant, Martioque ineunte conflictu acri inter equites facto, inclinavit miro fortunæ ludibrio ad nuper victos victoria, qui numero impares interfectis primo concursu CIↃ ex hostibus, captisque CC, ceteros in fugam vertunt: suorum ordines in fuga perrumpentes peditatum omnem sol-

vunt;& hosti ad internecionem exposi-tum relinquunt. Parta ingenti præda Demetriani Putivola triumphantes reversi sunt, statimque sive odio veteris domini, sive novarum rerum desiderio quinque præcipuæ in propinquo arces cum oppidis ac territorio in partes Demetrii concesserunt, & Bialogroda una ex illis CL majores machinas victori subministravit. arcium præfecti captivi Demetrio traditi: & paucis post diebus secuta Ialekæ & Leptinæ deditio, in qua famosus magus Hinsko Otiopelus quoque captus est. Mox & universa Severia, qui est principatus amplissimus, ac præterea VIII castella in fidem accepta sunt. Magna moderatione Demetrium victoria tam insperata usum memorant, qui hæc scribunt, de cætero sollicitum, quomodo Cromo arci à reliqua exercitus hostilis parte arte cinctæ in tempore subveniret. sed cognito ex literis interceptis obsessos aliquandiu ad sustinendum pares esse, consilium suspendit, minime accelerandum ratus, ne tantæ victoriæ fructū tentata temere prœlii alea amitteret. interea dum ad Putivolum sedet, eventum operiens variis insidiis petitus est, missis à Borissio, qui venia admissorum promissa insuperque præmiis præpositis Russos ad Demetrium inter-

interficiendum aut captivum sistendum invitarent: additum præpotens telum ab Archipopo, (ita Patriarcham suum vocant Russi,) mandatum, quo cuncti rebus Demetrii faventes extra Ecclesiæ communioné positi pronuntiabantur. re ex captivis quæstioni subjectis & literis inter ocreas insertis cognita, nihil inclementius in eos decrevit, sed venia concessa literas ad Archipopum humanissimas dedit, quibus eum officii admonebat, & ne injustæ caussæ religionem prætexeret, hortabatur. scripsisse & ad Borissium dicitur, se respiceret, regnoque, quod injuste invaserat, mature cederet, & monasterium, quod vellet, ingrederetur, oblatis ipsi & familiæ optimis conditionibus; quas ille contemptim nec citra indignationem respuit. id incidit in tempus, quo Daniæ Regis & Caroli Sueci legati in ejus aula erant, ex Polonorum in Moscoviam impressione fœderis cum Moscis sanciendi occasionem captantes, quo Sigismundi rebus incommodarent. in ea consultatione cum vehementius incandesceret Borissius, subito corruisse dicitur, magna vi sanguinis per os, nareis & aureis profusa: & exeunte Aprili vitam cum morte commutavit. alii apoplexia, alii veneno propinato extinctum memorant.

morant. utcunque sit, in imperio per septennium possessio moriens non omnem auctoritatem statim amisit.nam fama mortis vulgata magno initio, populi concursu uxor vidua cum filio in solio collocata est. & adacti in fidem proceres, corpore defuncti in sepulcro regum sine pompa illato.mortuum laudavit luculenta oratione Regiomonti excusa Constantinus Fidlerus Livonus Rigensis,qui Gasparem fratrem habebat imperatoris Moscovitici domesticum. continuo Petrus Busmanius, qui magnas res sub Borissio gesserat, cum summo imperio ad exercitum mittitur. Ad Cromi obsidionem hærebat Ioannes Hodunius cognatione Borissio proximus, in qua ante & post Borissii obitum, & obsessi, & qui locum oppugnabant, nihil reliquum ad summam virtutem fecere. decies vis facta, & toties summa ab obsessis pertinacia repulsa. De exitu veritus Demetrius Zaporium cum delectis ad opem laborantibus ferendam miserat, qui astu, cum vi non posset, metum & trepidationem per hostium castra sparsit. simplicem hominem, qui deceptus alios deciperet; ad obsessos in speciem mittit cum literis,qui XL cIↃ auxiliariorum in propinquo esse nunciaret, eaque spe obsessos ad con-

constantiam hortaretur, eum per viam ab hoste insessam ut caperetur deduci curat. igitur captus cum literis & tortus, cum eadem quæ literis significabantur, quippe vera credens, confirmaret, ingens tumultus & seditioni propior in castris ortus. Hodunius præmissis bis mille & cc equitibus aditus omneis ad obsessos insideri jubet. ipse reliquum exercitus robur ad hostem ducit. Zaporius ut rumori per hostium castra disseminato fidem faceret, aciem instruit, lixis & omni comitatu quo major numerus appareret equos inscendere jusso. missi & qui auxiliares in propinquo visos confusis vocibus clamabant. Acriter initio ab Hodunio certatum. Polonis hastatis incumbentibus & mox crebrescente de auxiliaribus rumore, Russi cedere, & de defectione seu deditione cogitare ceperunt. primusque Petrus Busmanus, tanto in honore à Borissio, dum viveret, habitus, cum aliquot cIↄ ad Zaporium transiens, quam potuit alta voce in Borissianorum conspectu exclamavit, Demetrium imperii Moscici legitimum heredem esse; proinde qui Moscico nomini bene vellent, se sequerentur. quo audito fremere universi, plerique transfugere, & Petrum sequi paratos se dixerunt. Tum ad Petrum se

aggregantes proceres, ↄↄ è ſuo numero ad Demetrium, qui Putivoli erat, miſerunt, & benigne accepti in fidem ab eo adacti ſunt. Id actum x kal. Iunii. Ioan. Hodunius ſummus copiarum imperator, (nam Mieriſlavius & Suiſcus, qui poſt eum primas tenebant, ſuperſtite Boriſſio & jubente Moſcuam reverterant,) è fuga retractus, quod coram Demetrio caput inclinare in ſignum ſubjectionis & Kneſaris titulum tribuere detrectaſſet, in vincula eſt conjectus. in Boriſſii caſtris LXX machinæ repertæ, & quædam tantæ magnitudinis, ut ſingulas bini viri brachiis circundatas vix complecti poſſent. ut in caſtris, ſic & Moſcuæ ſecuta animorum magna inclinatio; & jam ad Demetrii nomen populo exultante, uxor vidua defuncti cum filio & filia in cuſtodiam data fuerat: ubi hauſto veneno mater, quæ ſibi ob mariti odium & à Demetrii adventu metuebat, ultro periit, quod & filio & filiæ pariter, ut eos ludibrio victoris eximeret, propinaverat; & filius quidem ex eo pariter periit. filia contrario poculo ſtatim ſumpto ſervata eſt. ita ſcribunt, qui Demetrio favent. nam alii juſſu Demetrii cum filio matrem veneno necatam, filiam ad ſtuprum ſervatam tradunt. magnum ad eam conver-

ſionem

ſionem momentum attuliſſe dicuntur Germani, qui in Boriſſii caſtris militabant, qui transfugientes ſecum multos traxere. Biduo poſt ſolutam Cromi obſidionem magno procerum conſenſu Demetrius Moſcuam petiturus viam ingreditur. Cromo Tullam itum, ibique biduum reficiendo militi datum. inde Orlam ventum; per vias occurrente ad novi principis ſpectaculum multitudine. tandem viceſimis caſtris regiam urbem ingreſſus eſt XII kalend. quintil. Ruſſorum imperator, magnus dux Moſcoviæ aliarumque regionum princeps, & Aſtracani ac Caſſani Rex, quas duas Provincias Ioann. Baſilides imperio adjunxerat, feſta populi acclamatione ſalutatus. præcedebant Poloni equites, more gentis lanceas cuſpide ferrea præfixas geſtantes, cum tubicinibus & tympanis. hos ſequebantur aliquot ſclopetariorum cIↄ, interque eos medius Demetrii currus ſex junctis equis, inde equi ſellarii principis precioſiſſimis monilibus & auro inſtrati. proxima ſecundùm principem clericorum turba incedebat cum vexillis quadratis, in quorum ſingulis appenſa erat aut Divi alicujus imago, aut Evangeliorum liber. Popæ B. Deiparæ Virginis, & D. Nicolai, quem Moſci tutelarem colunt, imagines

gines præferebant. quorum agmen Patriarcha sive Metropolitanus, præeuntibus IIII coryæphoris claudebat. interjecto aliquo spatio solus Demetrius candido asturcone vectus incedebat, hinc inde nobilissimorum & procerum caterva stipante: deducentibus Popis princeps ad templum B. Virgini sacrum venit, precibusq; conceptis inde ad D. Michaëlis archangeli ædem, in qua parens ejus humatus fuerat, ducitur: in quo cum rescivisset Borissium sepultum esse, è vestgio cadaver erui, & in aliud sacellum humilius extra urbem transferri mandavit. ædeis ejus peculiares transiens aspicere non sustinuit, sed missis operariis statim dirui jussit, addita caussa, quod magico maleficio infames essent: & statua in loco subterraneo collocata dicebatur, lampadem ardentem manu gestans, artificio in speciem superstitioso, & defosso subtus pulvere nitrato copioso, rebus ita attemperatis, ut deficiente oleo & disrupta lampade ignis pulveri illapsus, domum à fundamentis convelleret, & proximas secum in aërem tolleret. sed fraude detecta statua antequam artificio suo noceret, comminuta ferebatur. quod illi superstes Borissius, idem mortuo Demetrius objectabat; ut sunt frequentes admodum

dum illis locis de magicis præstigiis suspiciones ac querimoniæ. Novus princeps inde in regum palatium protinus migravit, & publicam imperii administrationem avide capessivit, à Russorum procerum familiaritate sensim alienior, & ad Polonorum externorum & Russis invisorum arbitrium cuncta dispensans. qua in re gravissime peccavisse à multis existimatur. nam justas caussas habenti, sive hinc suspicionis, sive inde gratiæ, opportunius exspectandum fuit tempus, ut animum renudaret, & quod mente conceperat, tempestive firmato imperio exsequeretur. sed præfervido prurientis voluntatis desiderio, & eorum qui circa ipsum plus justo poterant suasu, effectum est, ut impatientia, omnis mora nimis longa videretur, & præcipitatis consiliis unà se fortunamq; in exitium miser juvenis præcipitaverit. Primi dies accipiendis proceribus insumpti & rebellibus puniendis. nobiles familiæ amplius LXX, quæ Borissium cognatione contingebant, vel à partibus ejus steterant, extra imperium deportatæ, ut bona eorum, sicuti jactabatur, inter externos atq; adeo Polonos dividerentur, & novorum hominum coloniæ in Russiam deducerentur. Hinc prima odii in novum principem semina, quæ eadem

& in Hungaria fuerunt, his proximis temporibus. Quibus & tandem effectum, ut ad ea accedente contemptu, commotis proceribus Matthias regnum cum adjunctis & ex eadem successione venientibus provinciis vivo videnteque fratre Cæsare creverit. inter hæc severitatis initia insigne fuit clementiæ exemplum, quo Demetrius erga Theodorum Suiscium Romani fil. è Boiarico genere virum primarium ad mitigandam proscriptionum invidiam usus est; quæ ipsi fatalis fuit, occulto Dei judicio ita res temperante, ut esset, qui debitæ pœnæ per benignitatis ostentationem exemptus, cæteros immerita pœna affectos ulcisceretur. is novi imperii pertæsus & pejora in posterum metuens, spreto periculo, cum cuncti in adulationem effusi ad pedes novi regis prociderent, solus fere pertinaciam servavit, contumacia sua ejus iram provocans, ac præterea injuriosis de ipso sermonibus sparsis, quasi advena & terræ filio, qui de Russici imperii templis cum infestis regni hostibus (Polonos his verbis designabat) evertendis cogitaret, & antiquam nobilitatem ascitis novis hominibus omnino exterminare in animum induxisset. ea de re cum se in procerum Senatu multis verbis (erat enim persua-
dendi

dendi efficax) purgasset, rejecta in auctorem calumniæ invidia, in Suiscium protinus comprehensum lata sententia fuit, qua ob verborum petulantiam morti addictus est. & cum VI eid. quintiles, qui dies supplicio designatus erat, duceretur, & jam in genua prolapsus, post preces publice conceptas carnificis ictum exspectaret, diplomate misso princeps executionem inhibuit; & mox vitæ gratiam fecit. post tantum favoris undique affluentis concursum, soli Plescoviani in pertinacia perseverantes imperium detrectabant: quos ille missis literis, & venia præteritorum facta una cum Palatino ipsorum vix tandem ad officium inflexit, & in gratiam recepit. Hucusque fausta omnia ac fortunata imperii initia, & publice vota pro Demetrii salute nuncupabantur, cum Borissii contra nomen esset detestabile. Statim etiam cusa moneta ad memoriam principis & usum populorum. addunt, qui in gratiam ejus scripsere, cum felicia omnia in posterum sibi de illius imperio pollicerentur, invidiosas in ærario divitias repertas, immensam & plures myriadas excedentem auri & argenti vim, duodecim margaritarum & gemmarum modios; quæ omnia aut ab ipso superstite brevi per profusiones

consumpta, aut ad ostentationem credita, cum ipso evanuerunt. Dicta dies inaugurationis ad kal. Septemb. fuerat, à quibus Russi annum suum, sicuti & Iudæi olim, auspicantur. sed multis de caussis anticipandum ratus, Quintili desinente solemnitatem celebrari voluit: & ante eam, ut fides legitimæ successioni astrueretur, matrem Demetrii, quæ post filii cædem falso creditam Borissii jussu procul à regia exiguo monasterio inclusa fuerat, accersiri placuit. missus ob id honorificentissimus comitatus, & venienti obviam ipse pietate adfectata processit, conspectaque longe ex equo desiliens, pedibus aliquanto spatio iter fecit, & cum lacrymis in complexum ejus ruit, & aperto capite ac pedes currum maternum ad arcem usque prosecutus est: unde illa paullo post in monasterium, in quod totius Russiæ virgines & viduæ nobilissimæ de more secedunt, cum gynæceo suo migravit. Toto hoc tempore à curiosis observatum, tanto sive vero sive simulato cultui matrem veri Demetrii, pari affectu respondisse, quæ ex tristi solitudine in læ-tam frequentiam retracta non poterat vel falsi Demetrii, cujus hoc beneficio id debebat, præsentia non magnopere gaudere. Regnum ineunti, post per-

actas

actas ceremonias, P. Nicolaus Cnermcovius, è Iesuitico sodalitio, luculenta oratione gratulatus est, pari à Senatu gratulatione exceptus. Ipsis Iesuitis amplum Moscuæ hospitium haut longe ab arce attributum, in quibus sacra more in Ecclesia Romana recepto libere peragerent; & jam tum ipsis annitentibus animi sensum renudasset, nisi à Suiscio, quem modo dixi, qui jam tum de imperio cogitans firmandis rebus suis opportunitatem majorem quærebat, pro tempore prohibitus fuisset. Secura pace, ut sibi videbatur, foris & domi parta, proxima fuit cura de gratia benemeritis Polonis rependenda, de fœdere cum ipsis sanciendo, & nuptiis ac prole ad firmandum amplius imperium suscipienda. decreta ob eam caussam honorificentissima in Poloniam legatio ccc equitum, quam Athanasius Rosclovius Ioannis filius, regni thesaurarius obivit, qui XVIII kalend. Decembris Cracoviam venit, & ad Sigismundum Regem introductus commissa mandata exposuit; principio à Polonorum, quorum adversus levissima atq; adeo Russorum suorũ suspecta ingenia opibus munire se decreverat, benevolentia captanda sumpto; Non dubitare quin Rex & universus regni senatus magnam ceperit ex eo

voluptatem, quod spe & omni opinione citius in paternum & antiquum regnum restitutus sit. ea in re & summam Dei benignitatem, & regis cæterorumque regni procerum, quibus secundum Deum hanc gratiam debeat, beneficium agnoscere, nec ejus unquam fore immemorem. Cæterum animo versanti, quomodo Christiani nominis ac religionis fineis amplificare possit, molestissime accidere, quæ per tot annos damna ab infestissimo Turcorum tyranno regno ac ditionibus Christianis impune illata & inflicta audiat. dolere insuper sibi, Hungariæ regnum olim florentissimum tot vulnera ab eodem accepisse, & quotidie accipere; quod non probro invictissimi Imperatoris Rodolfi dicat, cujus cura & potentia sciat injurias à tetertimo vastatore illatas pari fortitudine vindicatas esse. nec mediocriter angi & tacita cogitatione cruciari, quod loca illa sanctissima CHRISTI vestigiis impressa, ejusdemque vita, miraculis ac pretioso sanguine consecrata; à cruentis & nefandæ superstitionis sectariis insessa, citra reverentiam & cultum irreligiose conculcentur. ad ea recuperanda cum potentissimo Poloniæ Rege ac cæteris Christianis principibus conjungere vireis, & nec sumptu nec pro-

prio sanguini parcere decrevisse. interim æternum fœdus cum ipso sancire statuisse: eoque fine rogare, ut sibi cum bona ipsius gratia è Polonorum gente uxorem ducere liceat Georgii Miecinsii Palatini Sendomiriensis filiam Annam Mariam. id beneficiis à patre exceptis se debere, qui & exulantem in Polonia honorifice exceperit, & pecunia ac milite in regnum redeuntem non citra vitæ periculum comitatus sit. Rex benigne accepto legato in hæc verba respondit: Grati ac benevoli animi testem legationem non posse non summa benevolentia excipere, vicissimque pro tam honorifica salutatione mutuam salutationem impertiri, eique & novo imperio omnia fausta comprecari. magnoq; cum gaudio intelligere, tam brevi tempore regnum quod legitimæ successioni debebatur, recuperatum. justissimi doloris sensum non posse non summopere laudare, quem de Turcorum successibus capiat, & de fœdere contra Turcos libenter assentiri, ea tamen in re nihil nisi de communi procerum ac totius Senatus consensu posse decernere. Quod vero Sendomiriensis Palatini filiam in uxorem petat, non solum se volente, sed optante id, illi facere liberum esse; ex eoque matrimonio, ut Dei gloria

amplificetur, & æternum inter potentissimas gentes fœdus sanciatur, à divina majestate vicissim petere ac sperare. Secundum hæc octavo post die fiduciariæ nuptiæ contractæ, præeunte in verba Bernardo Maczieiovesсhi episcopo Cracoviensi Cardinali, epulo opimo nupta & parens ejus cum Legato Moscico à Rege excepti sunt. mensæ assedere ceterorum Principum & Regis Persarum, qui tunc in ea aula erant, oratores. pro bellariis dona à Demetrio nuptæ & parenti ejus missa sunt allata, quæ cc aureorum cIↄ excessisse memorant qui hæc scripsere.

Moscicam sponsam, cum Moscico legato, parente, & patruo sponsæ, & toto gynæceo lente incedentem multi comitati fuerant, studio longinquas provincias lustrandi & nuptialium orgiorum occasione tanti imperii magnitudinem & opes in publicam lætitiam effusas visendi. multi & lucri caussa è Germania & Italia mercatores illuc profecti erant: quorum sperata gaudia tristis exitus frustratus est: nam plerique in illo ludidrio vitam amisere, pauci sine ingenti damno mortis periculum evasere. longinquitas itineris ex eo æstimari potest, quod cum exeunte Ianuario proximo in viam se dedissent, tantum sexto kalendas

lendas Majas Moſcuam appulerunt, ubi aliquot dies antequam in conſpectum mutuum venirent, conſumpti ſunt. ſeptimo poſt die Petrus Baſmanius qui in aula gratia pollebat, cum comitatu aulico, & ingenti nobilium Bojarici generis numero, ſponſam in aream adduxit. in veſtibulo, tubicinum, cornicinum, idque genus muſicorum inſtrumentorum vario concentu ſalutata, & à ſponſo perbenevole accepta, viciſſim illuſtreis matronas & virgines obviam profectas humaniſſime ſalutavit; & ex gentis inſtituto in ea haut diu morata, ad monaſterium, in quo ſocrus principis parens degebat, divertit, ubi uſque ad nuptiarum ſollemnia ſe contineret. Quarto demum poſt die, jam cunctis ad magnificentiam comparatis rurſus inde in conclave regaliter inſtructum deducitur, & poſtridie poſt preces veſpertinas ſolemnia celebrata ſunt, verba faciente Ruſſorum Patriarcha. Regina itidem coronam ſumpſit ſollemni ceremonia; in qua ſceptrum, pomum, & enſis Imperatori marito (hos enim titulos Ruſſorum princeps ſibi ſumit) prælata. corona Imperatricis capiti imponenda, pulvinari holoſerico rubri coloris itidem prælata; templi parietes aulæis ejuſdem coloris aureo filo fim-

briatis regia magnificentia velati erant. inde vir & uxor uterque coronam capiti impositam gerentes eadem pompa inter grandem musicorum & bellicorum instrumentorum strepitum in arcem reducti sunt: ubi nox, ut in tali re, hilariter transacta, non tamen vacuo à gravibus curis Demetrii animo. multa illum conjuratione ante VI menseis adulta & jam urgente terrebant; adversus eam externas opes & præsidia novus princeps parabat, & jam ab initio Germanos satellites ex Polonia adduxerat: quod cum Russos ægre ferre intelligeret, tanquam qui plus peregrinis hominibus, quam indigenis regnorum suorum subditis fideret, eaque res etiam exemplo careret; (nam neminem decessorum externo satellitio usum;) non satellites tantum, verum etiam cunctos aliarum nationum milites, quos circa se habebat, præcipitato consilio dimisit; Russis rem gratam facturum se ratus; illi vero sine stipendio plerique dimissi indignam meritis suis gratiam referre quærentes, ad confinia cum Polonis itidem dimissis se contulere, & inaudita sævitia diu grassati sunt; quod Russos jam alienatos non parum exacerbavit. nec deerant procerum quorumdam, qui vel Demetrii nataleis su-

spectos

ſpectos habebant, vel conſilia & mores non probabant, pronumque in externos & Polonos favorem indignabantur, inſtigationes. inde in dies aliæ atq; aliæ coitiones, quæ primo per ſuſpectorum crebras quæſtiones, flagellationes, exſilia, proſcriptiones, ſupplicia, cædeis imperatas irritatæ magis quam repreſſæ ſunt, & ad extremum in apertam defectionem deſierunt. id cum periculo proximo præſentiret Demetrius, dimiſſi militis ſera ſubeunte pœnitentia, novum ſatellitium è Livonis & Germanis ſcripſit, quibus & è Gallis, Anglis, Scotis centenos addidit. Gallorum id armorum genus, quod pertuſanas appellant, ferentium centurio erat Iacobus Margaretus Sequanus, quem nos poſtea vidimus. Veſtitus iis, ex holoſerico auro intertexto. Inter Anglos Matthias Cnotſemius: inter Scotos Albertus Lanta centurionis officio fungebatur. iis arma bipennes, & veſtitus ex holoſerico feſtis diebus, profeſtis ex rubro panno optimo. Tum ſtipendia ſolito majora & pro dignitate procedebant, ſera & infirma adverſus peſtem imminentem ſubſidia. Paullo ante diverſo itinere Polonicus legatus venit Alexander Goſenſkius Corvinus, cum donis multi pretii: qui literas à Rege ſuo ad De-

metrium habebat; quæ, quia Imperatoris & Monarchę titulus ascriptus non erat, nec acceptæ nec resignatæ sunt. iis excusandis àcria nec Russis ferenda verba à legato addita; Iret, & Turcorum tyranno hos titulos eriperet. quæ tamen caute Demetrius dissimulavit, opes Polonorum jam salutareis expertus, & in posterum necessarias judicans. Dies sequentes inutiliter inter ludos & desidiam consumpti. qui muneribus mercatorum pro more gentis accipiendis impensus est, in Saturni diem incidit festo tunc inter Russos maxime solemnem, & quem illi superstitiose Paschali præferunt. Inde ad odium jam manifestum nova offensio, cum viderent imperatorem suum & imperatricem coronatos in cænaculo pompa regali sedenteis acceptis donis nuptialibus sumptuosum epulum tam suis quam exteris præbere. Aderat Polonus legatus, qui denuntiari antē jusserat, nisi locus in mensa principis, sicuti Moscico Cracoviæ factum fuerat, sibi daretur, ad convivium omnino se non venturum. quod enixe à Russis primo negatum, ac tandem à Demetrio concessum. multa in eo petulanter & licentiose acta, ac fere inter rixas, Polonis quasi victoribus in Russos subjugatos intemperanter ac superbe

perbe se gerentibus. Postridie in patinis deauratis fercula ostiatim iis qui munera attulerant, circummissa: sed ne quis munus munere compensatum putaret, mox patinæ repetitæ. inter tubarum clangores & tympanorum aheneorum fragores aliquot dies exacti: machinæ etiam bellicæ displosæ, & ad castellum ligneum militari specie ludicrum certamen commissum. Iamque conjurationis indicia undique afferebantur, ante novæ sponsæ adventum initæ, sed dilatæ à Russis, qui Polonorum spoliis inhiabant, qui & tantam de ea fiduciam ceperant, ut, ne mora languesceret, minime vererentur. Demetrius initio præfidens, tum demum metuere cœpit, & Polonos, ut sibi caverent, monuit; ipse satellites novos omneis in aulam accersivit. jamque dies Veneris inierat, & cum hinc ad defensionem Poloni, hinc Russi contra eos se pararent, (nam inter eos solum, non etiam contra principem, certamen futurum putabatur,) sub vesperam à proceribus populo denuntiatur, ut postridie in armis præsto esset: imperatrice interim secura, quæ ingenti magnificentia epulum Dominica die celebrandum apparabat. verum non ulterius cunctandum rati conjurati, Saturni die, qui in xvi kalend. Iunias

inci-

incidebat, summo mane conveniunt, aggregante se ad eos non solum nobilitatis globo, sed plebeia multitudine: moxque inter eos promiscuus tollitur clamor ad Polonorum & Demetrii cædem se cohortantium. alii prædæ avidi confestim ad Polonorum hospitia properant, eaque obvallant, expugnant, diripiunt, cædibus cuncta permiscent. alii ad arcem tendunt. rari in ea satellites, quasi mora in Demetrio securitatem, in conjuratis alacritatem augeret, nec quisquam præfectorum visus. Margaretus ex morbo decumbebat, sicuti mihi postea narravit, qui fuit illi salutaris. tanta celeritate ac furore res acta, ut pleriqui Russi Polonorum more vestiti, antequam agnoscerentur, sint interfecti. in arce cum pauci satellites arma corripuissent, moxque posuissent, Petrus Basmanius ad tumultum seminudus venientibus occurrit, & à domestico quodā suo confossus est. Suiskius, qui agmen ducebat, altera crucem, altera gladium strictum manu gestans sub id majus tintinnabulum in incendii signum pulsari imperat, ut Demetrius excitaretur, & extra conclave procurreret: fama per urbem ad plebem accendendam sparsa, Polonos in armis esse, & Russos ad internecionem delere constituisse,

ſtituiſſe. Demetrius ſtrepitu excitatus, cum non jam incendium, ſed majus periculum inſtare cerneret;acinacem Turcicum corripit, & per feneſtram ſubito ſe demittit, præcipiti lapſu femore luxato, ex quo vix reſurgens & claudicans ſtatim à circumfuſa turba capitur, & in majorem aulam, in qua oratores externorum principum audiuntur, Suiſkii juſſu ducitur. ibi cum quidam è Bojaricis proditionem, impoſturam, vitam ſceleratam ei injurioſe exprobraret, ille, ut erat ad iram promptus, acinacem, quem geſtabat, ſubito ſtrinxit, tantoq; impetu libravit, ut hominem humi uno ictu ſtraverit. inde ad proceres converſus humiliter rogavit, ut ſibi populum alloqui liceret, & quicquid erat palam confiteri. quod illi negatum. Alii aliter narrant, & cum ſe premi videret, à Suiſkio contendiſſe, ut de impoſtura ſibi objecta per Ioannis Baſilidæ, quæ in urbe erat, uxorem veritas exquireretur. nam ſi quidem illa ſe Demetrium non eſſe diceret, non recuſare, quin protinus morte afficeretur. Suiſkium autem feminam è proximo monaſterio accerſi juſſiſſe. quæ coram proceribus religioſe ſacramento adacta, Demetrium Ioannis Baſilidæ ex ſe genitum filium, ante plures annos inſigni Boriſii perfidia ima-

mani-

maniter occisum esse affirmavit: se vero ad tantum populi favorem ac concursum initio dissimulasse, neque ægre vidisse & tulisse eum, quem teterrimo tyranno dejecto Demetrii veri ultorem à Deo suscitatum putabat. quibus intellectis, cunctos in impostorem è vestigio ruisse, eumque multis vulneribus confecisse. Hæc ita in Petri Patersoni Upsalensis, qui in Russia tunc erat, relatione perscripta sunt: cum alii, qui de Demetrio adhuc dubitant, in conjuratorum invidiam torqueant, quod paucorum dierum princeps, cum suppliciter id peteret, publice non auditus sit, & quicquid tandem confessus est, ab ipsis caute sit suppressum, & satellitem quidem Germanum qui aderat, cum herus interrogaretur, ne quid per illum emanaret, unà interfectum fuisse. ipsi autem crudeliter lancinato, funis per pudenda transmittitur, & corpus projectum per cœnum ad forum trahitur; ubi miserabili utique spectaculo, ut erat luto & sanguine fœdatum, per quatriduum in mensa extentum jacuit, & sub ea Petri Basmanii, qui fidem semel datam constanter usque ad exitum servavit, cadaver. ad majus ludibrium ventri supino cæsi principis larva obscœnæ & prodigiosæ deformitatis imposita, inter gy-

næcei-

næcei cimelia, ut ajebant, reperta; & fistula utricularis, qua Poloni rustici utuntur, ori inserta, cum denario pro musici cantus auctoramento, sive, ut alii interpretabantur, quem pro portorio transiturus ad inferos solveret. Hæc crudelis lascivia in mortuum exercita, quem vivum proceres nuper tanta veneratione coluerant. Sendomiriensem, quod diversorium delectis firmatum haberet, insessis aditibus claudere contenti, ad aliorum Polonorum domos diripiendas discurrunt, multi se gnaviter defenderunt, nec inulta morte ad extremum numero victi ceciderunt. unus Viteneskius cum Russorum impetus cum multa cæde aliquoties repulisset, ubi machinas adduci vidit, vexillum album in deditionis signum extulit, pecunia per suos, qua patebat aditus, (sic enim jusserat,) sparsa; cui legendæ intento vulgo, ipse cum suis gladio sibi viam aperuit, magna strage edita, & mox à Bojaricis ex arce supervenientibus in fidem est receptus. Misera sponsa non solum inæstimabili gaza, sed mundo domestico spoliata, tantum de patre & patruo sollicita, belle secum actum iri putabat, si omni re exuta, ceterum vita salva in patriam, unde cum tanta pompa nuper venerat, reduceretur. interea

preca-

precarium ſpiritum ducens exigua ſpe, dum vulgi furor deſæviret, ſine veſte qua ſe tegeret, ſine lecto cui incubaret, vili induſio velata exſpectabat. Nec militares tantum viri, & qui Demetrium ſecuti fuerant, ſed mercatores multi male habiti. Ambroſius Cellarius præter XXX aureorum CIↃ jacturam, in illo conflictu vitam amiſit. Iacobus VVinus proprio enſe capite truncatus. Nathan vita ſalva CL florenorum CIↃ, Nic. Limburgenſis L jacturam fecere. Nemteſcius inſtitor Polonus pridie quam cædes facta Demetrio gemmas aliasque merces pretioſas dederat. Duo Auguſtani ultra ducenties millium aureorum, quos Demetrio crediderant, debito defraudati. Marcellius C florenorum CIↃ amiſit. Alii in illo tumultu CIↃ CC Poloni intercepti, plures à Bojaricis ſervati; CCCC Ruſſi deſiderati. Rabies tandem cum ſolis occaſu occidit, & nocte illa totis plateis altum ſilentium fuit. vix à plebe furioſa impetratum, ut jacentium corpora poſtquam in cœno per triduum volutata ſunt, in cœmeterio Germanorum terræ mandarentur. Sedato tam cruento tumultu à Bojaricis in conſilium itum, & prima ac inprimis feria de principe eligendo conſultatio fuit, ne vago imperio materia novis motibus ſubinde exorituris

turis præberetur. ibi Suiſkius, qui multorum favorem in ſe inclinare cerneret, quo ſibi magis eos conciliaret, & præteritorum invidiam à ſe amoliretur, hac oratione uſus dicitur: Diriſſimi tyranni odio, Proceres & cognati,& amici chariſſimi, multa à me admiſſa agnoſco, quorũ piget pœnitetque; ſed præcipuus erga principalem familiam cultus, & patriæ charitas culpam excuſare debet, & jam in ea emendanda vobiſcum non parum elaboraſſe videor. Deus maximo huic inter Chriſtianos imperio principes antiqua origine & longa ſerie ductos dederat, quos Ioannes Baſilides ordine ſucceſſionis excepit; qui quantumvis à multis injurioſe proſciſſus, tot regalis faſtigii, adjunctis ad imperium paternum regnis ampliſſimis, monumenta poſt ſe reliquit, ut, quiſquis imperii amplificatione gaudet,non poſsit non magnopere ejus animi magnitudinem laudare. ab eo olim miſſus pacem cum Stephano Polonorum Rege feci, ab eoque tempore ita in republ. & pace & bello verſatus ſum, ut nemo ſtudium,curam, charitatem merito deſiderare poſsit.vivis exempto Ioanne res labare cœperũt, Theodori infirmitate; ad quam & acceſsit fatalis orbitas,ut non tam virtute principis, ſicut antea,ſed alieno arbitrio

imperium regeretur. uxore sterili abdicata, uti per regni leges fieri oportuit & licuit, ne aliam duceret, qui impedivit, is in imperio, ad quod jam tum aspirabat, successit, altero herede puero interim per sicarios insidiose sublato. postea sublato ipso latentis veneni vi, ut creditum est, Theodoro, & occasione affinitatis, Borissio (ad nominis invisi mentionem horret animus) ad imperium evecto, quæ non lamenta, gemitus, calamitates, ac desolationes, toto quo rerum potitus est tempore, fuerunt? Itaque Demetrio, quisquis tandem ille fuit, (nam impostorem fuisse minime nunc ambigitur,) venienti, & nos à jugo dirissimi tyranni liberanti, fateor, manus dedi, & ut eum pro legitimo regni herede acciperetis, cum sententiam meam rogaretis, suasi & auctor fui. sed mox subeunte pœnitentia, cum peiora ab eo, quam quæ nuper passi eramus, jure meruerem, religionem majorum periclitari, leges antiquas violari, exoticos mores invehi, libertatem patriam everti, externos homines cervicibus nostris imponi cernerem, audacter restiti, & cultum, qui legitimo principi debetur, huic novo tyranno cum vitæ periculo deferre detrectavi. dolet mihi summopere huic vitam debuisse, qui mortis jus

in

in me non habuit; sed debui, ut latroni, qui, cum posset, non eripuit. & tamen hic aliquandiu me scrupulus retinuit, dum plus famæ, quam conscientiæ & saluti publicæ tribuo. vicit tandem pietas, & patriæ charitas, & cum vos viderem adeo bene animatos, me ducem vobis præbui, plus de regni incolumitate & magnitudine, quam de rumoribus sollicitus. itaque consilium tam justum, tam honestum, tam necessarium ac salutare, atque utinam non tam cruentum, concordes unà suscepimus, quod Deus regnorum unicus dispensator exitu probavit. nunc cum crudelissimum Tyrannum à nostris cervicibus depulerimus, nec sit, qui præstigiis suis magicis, & imposturis amplius Russico nomini illudat, restat, ut extincta, pro dolor! antiqua principum stirpe, quem in familia non habemus, in republica quæramus. eum autem quærere debemus, qui generis dignitate præcellat, & ante omnia majorum sacra, ceremonias, ritus religiose colat, cunctas virtutes sublimitate regia dignas adjunctas habeat, experientia rerum per ætatem valeat, qui non pompa & fastu majestatem regiam, sed justitia & temperantia tueatur, qui firmas regnorum arces in suorum benevolentia sitas putet,
 & po-

& populorum opes & divitias de æra-
rio securus proprias existimet. cum ta-
lem dico, fortasse me fingere putatis
eum, qui non sit, & vix esse possit. at
boni & laudati civis votum est, eum
optare principem, qui optimus sit, aut
si non sit, qui talis esse à subditis existi-
metur. Quibus dictis missi in suffragia
proceres protinus eum in principem de-
legerunt. ille autem primo modeste se
excusavit, & post gratias actas principa-
tum concordibus votis honorifice dela-
tum cupide amplexatus est. id actum
XIII kalend. Iun. ante omnia scripto
publicato, ut jure cæsum Demetrium
omnibus appareret. mortuo crimini
datum, quod ex vili homuncione mo-
nasticam in cœnobio, quod in arce est,
professo se pro Ioannis Basilidę filio ges-
sisset; nam ei verum nomen Griskæ,
sive Gregorio Strepio fuisse; itaque
nunquam cœnobium illud intrare vo-
luisse, ne à monachis agnosceretur. ado-
lescentem autem bonis literis operam
dedisse, & historiarum lectione se exer-
cuisse, musices item peritum fuisse, eo-
que in genere ministerii Patriarchæ ali-
quandiu inservisse; magiæ itidem ad-
dictum fuisse, eoque maleficio multas
victorias obtinuisse, & ad imperium
pervenisse, magna nominis Russici infa-
mia.

mia. Objecta itidem hæresis, quod nec gentilitia jejunia aliosque dies festos, & solemneis in Ecclesia Russica ceremonias observet. insuper datam ab eo fidem Pontifici Romano ad extirpandam majorum religionem; prolatæque Pontificis literæ, sive veræ sive falsæ, ut quod promiserat cito præstaret, & Iesuitis templa, collegia aliaq; necessaria abunde subministraret, adhortantis. Prolatæ item & recitatæ literæ, quibus Smoloscienſem Palatino Sendomiriensi socero, filiæ uxori Novogradiensem principatum, filiis vero soceri & affinibus Dibiriensem præfecturam attribuebat. Objectum & quod de magnatibus & nobilibus interficiendis, & Polonicis familiis in eorum locum substituendis cogitaret: in id specie certaminis ludicri tormenta muralia producta quibus urbem oppugnaret, & in miseram servitutem redigeret. & libertate Bojaricorum oppressa absolutam in totum imperium potestatem usurparet: querelæ item cumulatæ procerum & aliorum, quod nullus ad ipsum pateret aditus, multiq; non auditi à conclavis foribus per ostiarios injuriose repellerentur, cum Poloni intus admittebantur. si qui audiebantur, jus petentibus minime reddebatur. Impensæ & nimius luxus mortuo

exprobratus, quibus nullæ opes, nulla vectigalia satis esse possent. thronum ex argento inaurato sibi fabricari jussisse, cujus latera seni leones hinc inde gradibus divisi ambiebant; quo fastu nullus decessorum fuerat usus; ut nec illo, quo sceptrum & coronam sibi tanquam Regi præferri voluit: gemmis præterea & unionibus aliisque exoticis mercibus coëmundis, tum immodicis in ganeones, parasitos, moriones, citharœdos largitionibus ærarium exhausisse arguebatur; magnam insuper pecuniæ vim in Poloniam misisse, nullum interim benemeritis honorarium aut stipendium persolvisse. Additum horrendum crimen, quod Borissii filiæ, cujus matrem & fratres necari jusserat, vitæ gratiam fecisset, ut eam postea stupro contaminaret, quodqne monasterium, in quo sponsa diversabatur, frequentans, indignis spectaculis, saltationibus & impudicis cantiunculis profanasset, virginum devotarum aureis & oculos cum publica indignatione offendisset, plerasque ex iis stupro itidem inquinasset; monachos & alios devotos indignum in modum habuisset, quosdam etiam flagris affecisset. monasteria ipsa rapacitate inaudita spoliasset, grandi pecunia ab iis mutuo sumpta, quam nunquam

quam erat redditurus. omnium etiam damnorum quæ Poloni aliique milites dederant, culpa & odium in ipſum derivabatur. ejus juſſu ſive prævaricante indulgentia Aſtracam ſecundum Volgam late porrectam provinciam, ejuſque portus omneis, omni mercimonii è Perſia proxima advecti copia abundanteis, à piratis & prædonibus direptos. Poſtremo Polonorum tanquam in regno armis parto inſoleſcentium ſuperbia exaggerata, per quorum efferatam libidinem ne quidem licebat magnatum uxoribus in publicum prodire. pleraſque etiam è domibus & quaſi è maritorum ſinu abreptas; &, cum frequentes querelæ de hac inaudita protervia ad Demetrium deferrentur, nullum tamen in delinquenteis ſtatutum fuiſſe exemplum. unum tanto tempore judicum ſententiis damnatum, ſed cum ad ſupplicium duceretur, occiſo carnifice à Polonis quibus nihil non licebat impune, è lictorum manibus ereptum fuiſſe. Poſtremo ad plenam impoſturæ fidem faciendam, cum ſub id inſolito his menſibus gelu fruges ubique aduſtæ eſſent, plebe jam cædibus efferata id ad iram divinam referente, miſeri Demetrii corpus, quod extra urbem loco profano conditum fuerat, ſubito

refossum, & publico judicio igni consumptum est, cineribus in aërem sparsis. Verusne an falsus hic Demetrius fuerit, fama in ambiguo reliquit, quæ ut eum nuper, diu postquam interfectus putabatur, blandiente primis auspiciis fortuna suscitaverat, ita rursus postquam ab omnibus visus mortuus & creditus est, denuo per novum ludibrium suscitavit, sparso rumore, alium rursus pro Demetrio in arce occisum esse: ipsum autem se cauta celeritate cum paucis in tutum subduxisse. rumori ex eo fides accessit, quod in hippone XIIII loca equis generosis vacua in illo tumultu reperta sunt, quos ille, sicuti jactabatur, fugiens secum abduxerat. itaque qui res turbatas in Russia malebant, adjunctis sibi Cosacis genere hominum impacato & ad prædas & violentiam militarem nato, cum Suiskium regno inauguratum minus patienter ferrent, hoc colore arma sumpserunt, & Demetrio, nusquam postea viso, pro duce usi, bellum cum Suiskio obstinate gerentes diu post Russorum credulitati illuserunt, fidemque primo Demetrio habitam hac nova impostura non mediocriter infregerunt. Post scriptum hoc ad leniendam facti invidiam publicatum prima cura fuit, ut legatio in

Polo-

Poloniam decerneretur. Serius legati à Sigismundo admissi, cum motibus domesticis in regno laboraretur, ineunte Ianuario. De Sendomiriensi, qui interim arctiore cum filia custodia tenebatur, præcipue querebatur novus princeps, illum clandestinis artibus, largitionibus ac promissis, multorum in Russia animos sibi conciliasse, eorumque ope & auxilio maledictum illum monachum necromanticum & spurium (sic Demetrium vocabat) in Russiam cum filia traduxisse, qui nefarie occupato regno peregrinam religionem cultumque Dei his regionibus ignotum introducere, templa præcipua occupare, & tantas turbas dare ausus esset; ut c c amplius summæ dignitatis proceres in iis perierint. Ceterum cum apud ipsum inventæ sint literæ quæ fidem faciant, hæc omnia consiliis & ope Polonorum facta esse, itaque rogare Suam Majestatem Russorum proceres, diserte respondeat, an ipse earum rerum particeps fuerit, & consensu suo probaverit. nam si jussu suo facta sunt, suam Majestatem satis intelligere, pacem à decessoribus tam religiose juratam eo facto violatam esse, & belli inter eos solam viam restare. præterea petere, ut pecunia & alia ab impostore illo in Poloniam

transmissa, si pacem malit, restituantur, & bona mercatorum à fisco possessa veris dominis reddantur. nisi faciat, decrevisse bellum ipsi denuntiare ac in Poloniam cum potenti exercitu descendere, & conjunctis cum Carolo Sueco Sudermaniæ duce copiis tantas injurias manu armata ulcisci. Ad hæc Sigismundus, qui motibus intestinis regno laborante, gentem præferocem nollet lacessere, summa moderatione præterita excusavit, nihil se aut Sendomiriensem fecisse, quo pacem inter Polonos & Russos innatam violasse dici possent. legitimum heredem, quem talem semper credidit, in regnum reductum. eo sublato restare, ut damna utrinque accepta sarciantur, & pacis inter utramque gentem instaurandæ rationes quamprimum ineantur. Ita sine belli necessitate discessum. Interea Poloni & Germani aliique ad cIↃ IↃ caute à Suiskio novo principe ad exonerandam Russiam dimissi, xv kalend. quintil. quibus, quia re omni spoliati erant, singulis vestes singulæ è panno vili donatæ sunt, cum exigua stipe, quæ vix ad limitem deductis sufficere potuit; ut per vias turpiter mendicare cogerentur. in tres autem turmas divisa omnis turba, ne quid conjuncti in limite mo-

liren-

lirentur: ccc via quæ Smolenſcum ducit, Iↄ in Livoniam, & Iↄcc per Vidim & Ploſchoviam deducti ſunt.

Extat apud Purchaſum exemplar literarum ipſius Baſilii Iohannis fil. Suiſcii ad magnæ Britanniæ Regem; quibus inter alia ſcribit, Demetrium illum fuiſſe vero nomine Yovvſhco, Bovvgdani Otreapyove fil. in oppido Galitz; & in monaſterio Chovvdo attonſum, ob crebra facinora tandem fuga ſe ſubduxiſſe in Lithuaniam, ibique Polonorum inſtinctu technas haſce commentum, quæ Ruſſiam tantis cladibus cumularunt.

Porro Suiſcii haud melior fortuna neque fama fuit; quippe quem malis artibus & Tartarorum ope multos nobiles ſibi ſuſpectos interemiſſe ſcribunt, & inprimis tres fidos ſibi miniſtros, cognomine Michaëlides; quia è ſortilegis & divinis intellexerat, quemdam Micholovvich ipſi in principatu ſucceſſurum. Poloni quoque haud ſegniter novum Demetrium in ſcenam produxerunt, (&, ſi vera narrant Angli, etiam conjugi alterius per hunc illuſerunt, licet hic priori omnino eſſet diſſimilis,) qui quum metropolim Moſcoviam arcta obſidione jam premeret, auxiliis per Sueciæ Regem Ruſſo ſubmiſſis territus ſuos deſeruit, & noctu cum paucis aufugit.

git. Interim Poloniæ rex cum maximis copiis in Russiam descendit, & Smolenskam obsedit; & mox alter Polonorum exercitus una cum novo hoc Demetrio Moscuam. Suiscius denique, ad extrema redactus, quum monasterium esset ingressus, à furente vulgo extractus, & Polonis una cum arce fuit traditus. Poloniæ quoque Rex post diuturnam obsidionem Smolenska potitur, anno 1610, mense Iulio; & cum captivo suo in Poloniam revertitur. Longum esset, neque hujus operæ, referre omnia quæ crudeliter utrimque in Russia gesta fuerunt; Historiographis ista relinquimus.

Postquam Suiscius in hunc modum principatu excidisset; mera anarchia in Russia aliquandiu fuit. Nam australes Russiæ provinciæ ad Vladislaum Poloniæ Principem se applicuerunt; septentrionales alium requirebant; relicta Demetrii cum novo marito res novas in Astracanensi provincia moliente. Legatio ad Poloniæ Regem decreta, & pacta quæ inter supremum exercitus Poloni præfectum & quosdam Russiæ magnates intercesserant ex parte confirmata: à quibus tamen Russi, animorum inconstantia, & peregrini dominatus metu, quantocius resilierunt;

multum indignante Polono, qui & Cancellarium Russiæ Albertum Iuanoviz Msciſlavvſky detinuit.

Dum omnia in Russia perturbatisſima sunt; quietis lux affulsit ex inopinato unius hominis, & quidem ignobilis, audaci pariter & forti facinore. Is fuit (uti memorant) lanius quidam, vir robore præstans. qui circa Dvvinam in partibus septentrionalibus, in nobilium ignaviam & quæstorum rapinas invectus apud vulgus, author ipsis fuit ut fortem aliquem virum in Ducem sibi legerent, & fidos quæstores constituerent, atque ita forti animo Polonos è finibus suis eliminarent. Assensit vulgus, & ipsius consilio usum, nobilem quendam inopem, sed militiæ valde gnarum, & rebus bene gestis clarum, atque è vulneribus quondam acceptis jam debilem, (Pozarzky illi nomen,) sibi in Ducem elegerunt, & lanium hunc ærario, quod promte ab ipsis congestum, præpcsuerunt. Vterque autem tam fideliter & fortiter suis partibus functus est, ut magnus exercitus quantocius collectus, & Moscuam ductus, Polonos ab obsidione arcis discedere coëgerit. Dehinc Knesio Demetrio Mastrouksvvich Tartaro, qui alia parte cùm exercitu Cosacco-

rum

rum res gerebat, sibi adjuncto, cum Borissio Liciu, militari laude inter Russos claro, deliberare cœperunt de eligendo Principe qui universis Russis imperaret. Variatum primo sententiis; sed tandem convenit, filium Cancellarii in Polonia captivi Michaëlem Phederovvich in Russiæ Principem assumere. Legati dein ad vicinos reges & principes, nec non longinquos missi; & , legatis magnæ Britanniæ regis, aliorumque Regum, principumque, atque adeo & fœderati Belgii Ordinum generalium, annitentibus, pax cum Sueciæ Rege, & induciæ cum Poloniæ Rege perfectæ; & pater Principis è carcere dimissus in Russiam rediit, &, Patriarchæ dignitate assumta, rerum summam una cum filio feliciter hactenus moderatur.

IX.

De Samoëdarum moribus.

A Belgis nostris fuit observatum, Samoitarum habitum & mores feritatem quidem præferre; esse tamē ingenio satis capaci & ad res percipiendas idoneo, quum & de maris vicini natura apposite responderent. Vestitum habent è pellibus renonum, quibus à capite ad calcem usque muniuntur. Coma

ma omnibus promissa, eaque in cirrum composita de scapulis propendet. Statura illis brevis, facies lata & plana, oculi parvi, crura brevia, genubus prominentibus. Agiles sunt, cursu juxta valentes atque saltu. Trahas eorum renones promovent, tam celeri cursu ut equos superent. Sunt idololatræ, habentque sigilla quædam lignea, impolita & rudia, quæ numinis loco colunt precibus & sacrificiis. Nullas habent urbes, sed gregatim in campis degunt. reguntúrque à senioribus aliquot. In victu sunt immundi; victitantque ferina fere; frugum panisque penitus ignari. Optimi sunt sagittarii: accepto namque nummulo, & stipiti affixo, tam certo è longinquo ut vix videre illum possint eum tangunt, ut miraculo sint intuentibus. Arcus è lento & flexibili quodam ligno fabricant: sagittas lapidibus acutis aut piscium spinis asperant: ejusdem spinas pro acubus usurpant; uti & nervos quorundam animalculorum pro filis. Tuguriola sua pellibus alcium & similium animalium contegunt. Divitiarum ipsis magnus contemtus; adeo ut ne pretiosas quidem pelles, quibus supra modum abundant, ullo loco habeant.

X.

Magnus Moscorum Dux.

MAgnus Dux Moscorum est dominus amplissimæ regionis, inter cujus fines comprehenduntur multæ ditiones. Septentriones versus pertingit ejus ditio ad Oceanum septentrionalem, protenditurque à sinu Graduico ad Oby fluvium: à meridie continuatur ejus imperium, secundum cursum fluvii Volgæ, ad mare Caspium usque: ad occasum attingit fines Livoniæ, habetq; fere pro termino Borysthenem, sicut ab ortu Volgam. Dicunt aliqui, totum hoc Imperium in longitudinem protendi ad tria milliarium millia, in latitudinem ad mille quingenta, quo spacio continentur 15 Ducatus, 16 Provinciæ, & duo regna. Mosci quondam Tartaris subditi erant: nam Boido eorum Princeps anno 1140 subjugavit totam Moscoviam; sed Iohannes I Magnus Dux confisus discordiis Tartarorum, qui se mutuo vexabant, negavit eis tributum. Progressu temporis, cum à Tartaris Precopensibus superatus esset Ammetes, ultimus successor Boidi, qui mortuus est Vilnæ, adjunxit Magnus Dux suæ ditioni Permiam, Veatiam & Iugriam, quæ Ammeti subditæ erant.

Cra-

Creſcentibus itaque ſemper magnorum Ducum viribus, cepit Baſilius Cazan,& Iohannes II Citrachan provincias,quæ nomina regnorum habent. Vt dicatur quod verum eſt: Magni Duces valde dilatarunt ſuum imperium: ceperunt magnum Ducatum Severienſem & Smoloſcenſem. Bielſchienſem, Preſcovienſem, Novoguardienſem, Iaroſlavienſem, Roſcovienſem,partim à Polonis,partim ab aliis principibus: occuparunt magnam Livoniæ partem, feceruntque ſe terribiles vicinis. Principes & primariæ civitates harum provinciarum ſunt Moſqua, ubi Metropolita habitat: Roſcovia & Novoguardia ſedes Archiepiſcoporum: Gortiſa, Reſania, Columna, Suſdelia, Caſanum, Vologda, Tueria, Smolenzco, quæ Epiſcopatus ſunt: deinde Pleſcovia, Porcovia, Staricia, Slaboda, Iaroſlavia, Volodomeria, (unde Imperii ſedes tranſlata eſt per Iohannem II in civitatem Moſquam,) Moſaiconum Nicolai, Sugana, Vſtiud, Cargapolia. Princeps habitat in civitate Moſqua, quæ nomen ſumit à Moſco flumine,quod 90 milliaria altius oritur. Fuit civitas Moſqua quondam major, quam nunc eſt, habebatque in circuitu novem milliaria, ſed poſtquam anno 1570 direpta, flammisque tradita

fuit à Tartaris Precopensibus, non habet nunc in ambitu ultra quinque miliaria, stabulanturque in ea cum hominum 50 millibus boves, aliaque talia pecora, secundum relationem, quam Possevinus, non minus judicio bonus, quam diligens scriptor fecit. Novoguardia cognomen magnæ habet, & tamen idem scriptor ei attribuit ultra 20 habitatorum millia, sicut & Smolenzko & Plescoviæ. Quod mihi difficile creditu videtur, si verum est quod alii scribunt, scilicet quod cum Plescovia obsideretur à Stephano Rege Poloniæ, in ea fuisse 50 peditum & 7 equitum millia: is numerus adeo magnus est, ut quamvis totus ex indigenis compositus non fuisset, requirat tamen frequentiam hominum supra dicta majorem. Vbi enim princeps intrudit implicatque 57 pugnatorum millia, necesse est, ut ordinarius inhabitatorum numerus multo major sit. Volunt quidam hanc regionem præteritis temporibus frequentius inhabitatam fuisse: sed quod postea tribus de causis habitatoribus infrequentior facta sit: prima fuit pestis (res nova in Moscovia) quæ multa hominum millia abstulit: altera principum crudelitas, qui multos, potissimum nobiles, occiderunt: tertia

excur-

excursiones & deprædationes Tartarorum Præcopitarum & Nagaiorum, qui nunquam quiescunt, nec vicinos quiete frui sinunt: non deprædantur solum agros, sed & abducunt totos populos, quos postea vendunt Turcis, aliisque gentibus. Vt uno verbo dicam, Magnorum Ducum irruptiones in longinquas regiones magnam fecerunt vastitatem. Nulla in re melius perspicitur principis prudentia, quam in bene dispiciendo, quæ expeditio suo statui sit futura damnosa aut utilis, & dum duci se non patitur vana specie amplitudinis arripiendæ, quæ non sit ei futura firma & stabilis, sed securitatem suam turbatura. Is enim, qui ea spe ductus ut statum suum amplificet, eum aut populo aut opibus enervat, mihi similis esse videtur illi, qui ut muros & tecta suæ domus altius tollat, conscindit fundamenta ædificii. Totius dignitatis caput est, conservare: sed acquisitiones illæ, quæ fiunt diminuendo vires proprias, illi legi adversantur: cumque acquisitiones sint tanquam insitiones, conditionem imperii meliorem, non deteriorem facere debent. Sicut enim fiunt insitiones, aut ad nobilitandam, aut ad domesticam reddendam arborem sylvestrem, aut ad

plantam infrugiferam emendandam, & ut fertilis sit faciendum, ita & expeditiones principum tales esse debent, ut commoda & beneficia referant, aliàs sunt inutiles labores, qui plus destruunt quam ædificant, & plus perturbationis quam securitatis reddunt. Ejusmodi sunt ordinarie bella, quæ moventur ad acquirendum regiones longe dissitas, quæque nihil contigui cum nostris habent. Cum enim tam procul absunt, requirunt majora præsidia, quam nostræ facultates, ut eas conservemus, ferunt. Omnis itaque deliberatio expeditionum, tribus capitibus inniti debet: prima est causæ æquitas: altera facilitas vincendi: tertia fructus victoriæ. Bella autem quæ suscipiuntur sine spe alicujus fructus, sunt meræ amentiæ. Magni Duces sæpe terminos sui imperii dilatarunt, sed potentiam non auxerúnt. Nemo expeditiones longinquiores, majorumque expensarum fecit, quam Magnus Dux Iohannes. Cepit enim regna Cazan ad Volgam, & Astrachan ad mare Caspium: subjugavit bonam partem Livoniæ. in quibus expeditionibus periit magnus hominum numerus, in itineribus, in præliis, adsultibus, ferro, morbo, fame, aliisque incommodis. Postquam ea acqui-

quisivit, fuit opus ibi habere magna præsidia, deducendo eò totas colonias. Cum itaque homines essent longe à domubus, implicati aut in acquirendo alieno, aut in conservanda parte, manserunt domi uxores, quasi viduæ absque prole. Cum itaque homines in extremis regni finibus consumebantur, remansit regni meditullium tanquam cor exangue, privatumque alimento. cumque ab Stephano Rege Poloniæ impeteretur, defuere ipsi domi vires ad resistendum. amisit itaque Poloniam, aliaque magni momenti loca, quæ ei erepta fuere, ac necesse habuit tradere Polonis totam Livoniam. Vt ad nostrum institutum revertamur: Moscovia magna ex parte est occupata sylvis immensis, & lacubus. Sylvæ sunt rami Herciniæ, quæ se per totum Septentrionem diffundit, sed plus forsitan in hac provincia, quam in alia. Hic arbores immensæ magnitudinis videntur, suntque propter earum spissitudinem Solis radiis impenetrabiles: ex iis arboribus incredibilis resinæ & picis quantitas effluit. Hic producitur copia mellis & ceræ inexhausta. Apes enim absque cura humana, faciunt alvearia in corticibus & cavitatibus arborum. Hic est copia omnis pecoris & ferarum, ut sunt mar-

tures, zibellini, lupi; ex quorum pellibus fit dives mercatura. Ex his ſylvis exſcinditur fere omnis materia, tam domubus, quam munitionibus fabricandis apta. Muri enim civitatum fiunt ex trabibus ſimul conjunctis in quadrante, implentque vacuum gleba & terra: faciunt quoque ex eiſdem trabibus turres, tantæ altitudinis & craſſitudinis, ut omne tormentum bellicum, quantumvis magnum, ferant. Cito flammis corripiuntur, ſed non tam cito cedunt quaſſationi quæ fit tormentis bellicis. Diſputant aliqui, quales munitiones meliores ſint, num ex lapide, aut ex calce, aut ex terra. Pro ultima ſententia adducunt tales cauſas, quod citius fiant, & minori expenſa, meliusque reſiſtant quaſſationi, & quamvis facile deſtruuntur, reficiantur quoque brevi tempore; faciliusque mutatur (ſi caſus & occaſio neceſſitasque requirit) latus ex terra conſtructum, quam ex lapide. Sed his non obſtantibus debent præferri munitiones, quæ muros ex lapide habent. Cum enim quatuor modi offendendi munitionem ſint, tormenta, cuniculi, ignis, excíſio, (quæ ligone & ſarculo fit;) murus ex lapide, forte minus reſiſtendo quam terra, cedendo tormentis bellicis præſtabit. Sed adverſus

cuniculos, ignem, & excisionem, longe excellit murus ex lapide. Et ad jungendum muro quod in munitionibus, ex ligno & terra constructis, boni est, eriguntur aggeres intrinseci. De aquis nihil opus est dicere. Moscovia enim est mater fluviorum & lacuum: Dvvinæ, Borysthenis, Volgæ, Desnæ, Onegæ, Mosæ, Voliscæ, & fama celeberrimi Tanais: lacus Inæ, ad quem est magna Novogardia: Voloppo, multorumq; aliorum. Aquarum abundantia reddit aërem magis frigidum, quam generationi animalium & propagationi plantarum requiritur, etsi frigus calore salubrius esse æstimatur. Pecudes parvæ sunt, & segetes aliquando non perveniunt ad maturitatem: terra fere ab aquis absorpta, ut plurimum levis est, & arenosa, ideoque & siccitas & pluvia immoderata, facile consumunt fruges. Hyems durat novem menses, paulo plus aut minus, & tamen hic copia est frugum, hordei & pascuorum, & ex consequenti carnium, tam ferinarum, quam mansuetarum. Moscovia producit poma, nuces, corylos. Aliorum fructuum vix habent notitiam Mosci, qui ex piscibus faciunt magnum lucrum; eorum siquidem maximam abundantiam habent. Indurant eos frigore & vento,

 sicut

ſicut fit in Norvvegia, aliiſque in locis ſeptentrionalibus, ſervantque eos pro bona annona tam in præſidiis munitionum, quam in domubus privatorum. Regio non eſt multum mercaturæ dedita, quia indigenę ſuapte natura non ſunt admodum induſtrii. Nec poſſunt ibi eſſe multa mercimonia, ubi non florent artes & artificia: tum quod Moſcis non licet ditione ſui Principis excedere. Ob has cauſas non habent ullum uſum maris. Commutant tantũ ea quæ regio fert, nempe pelles, reſinam, cum panno, aliisq; quæ Armeni perferunt in Aſtrachan ad mare Caſpium, & Angli ad fanum Nicolai, ad ſinũ Graduicum.

Regimen.

MAgnus Dux Moſcorum regit ſuos populos magis deſpotice, quam ullus alius Princeps, quem novimus: diſponit enim abſolute de perſonis ſubditorum, & ipſorum rebus. ideo dicebat Mahumetes Veſirus, quod Moſcus & Turca, ſoli inter Principes eſſent domini ſuorum dominiorum, eaque de cauſa putabat expeditionem Stephani Regis Polonorũ plenam difficultatibus fore. Vt in ſua potentia & authoritate ſe Magnus Dux conſervet, utitur artificio & induſtria incredibili. Primo non licet cuiquam ſuorum vaſallorum exire

regni

regni fines, sub pœna mortis. Hac de causa nemo suorum subditorum navigat, nec cum legato externi Principis loqui potest, nec uti opera externi medici, in suis morbis, nisi cum venia: Vtitur apparatu inæstimabili in vestitu, addens ornatum Pontificium cum majestate Regis: fert capite mitram, margaritis & gemmis preciosissimis nitentem: si eam capite non gerit, habet eam coram se in suo throno, mutatque eam ad ostentandam amplitudinem multis vicibus: in sinistra manu tenet pastorale ditissimum, indutus veste, aut tunica longa, illi non absimili quam Papa gerit ingrediens sacrarium: digitos annulis aureis refertos habet: imago Christi ad dexteram, & sanctissimæ matris virginis super cathedram, in qua sedet, est. Regia & proregia camera est plena viris, vestibus auro depictis usque ad talos indutis. In ceremoniis ad religionem spectantibus utitur exquisita sagacitate solertiaque. Cum assidet mensæ, quoties mutantur patinæ, aut vult bibere, multa signa crucis edit. In jejuniis exhibet singularé venerationem, & in templo præ devotione fronte terrã percutit, sicut & alii. Ne alius plus ipso scire possit, nullæ ibi scholæ, præterquam in quibus docetur legere & scribere. Nihil legunt præter

Evangelia, & aliquam historiam, aut descriptionem vitarum sanctorum, aut homiliam S. Iohannis Chrysostomi, aut alterius; haberetque eum suspectum, qui demonstrationem faceret, se velle in literis majorem progressum facere; nec impune ferret: id facit, ne aliquis plus ipso, aut quantum ipse sapiat: indeq; accidit, ut scribæ, nec ipsimet antiscribæ, ordinarie nõ scribant nec respondeant Legatis Principum externorum, nisi in quantum Magnus Dux eis dictat. Cum negotiantur, nunquam Magnus Dux nominatur, quin omnes assurgant in pedes, cum magna veneratione: idem etiam ad mensam fit, quando ipse ad bibendum invitat, aut participem facit suæ patinæ aliquem. fit id quoq; in mille aliis similibus occasionibus. Docentur à pueris Mosci credere & loqui de ipsorum Principe sicut de Deo: Deus solus (dicunt) & magnus Dominus scit hoc: Magnus noster Dominus scit omnes res: Omne quidquid habemus, sanitatis & commodi, procedit à magno Domino. Accidit inde, ut sui subditi, videntes tantam amplitudinem majestatemque in suo Principe, nec aliarum quàm ejus rerum notitiam habentes, revereantur ipsum, obediantque ei non sicut subditi, sed tanquam mancipia, habeantq; eum

pro

pro Deo potius, quam pro Principe. Non habet sub se dominos titulis insignes, sicut inter nos sunt Duces & Barones. Si ipse alicui pagum aut prædium concedit, non transit ad hæredes, nisi id ipse confirmet. Et si ipse aliis ea concesserit, villici tamen persolvunt ei portionem fructuum, debentque ei operas: id in causa est, ut unusquisque à nutu Magni Ducis dependeat, & quanto aliquis ditior sit, tanto ei plus debeat. Vt obviet seditionibus, transfert integras familias ex uno loco in alium, mittitque in præsidia quos vult, longe à domo, tanquam in exilium.

Divitiæ.

EX iis, quæ dicta sunt, fieri potest judicium de ejus divitiis, opibusque. Cum itaque ipse adeo absolute omnium rerum dominus sit, utitur opera subditorum pro libitu, & tali parte ipsorum bonorum, sicut ipsi placet. Arrogat sibi ex ferarum exuviis talem portionem ac vult, & ex piscibus omnis generis quantum vult: pellicea vendit aut dat dono, prout libet: pisces vento siccati servantur pro munitione. In foro nemo sua vendere potest, nisi Principis primum vendita sunt. Minæras auri & argenti nullas habet. Civitates mercimoniis celebriores, unde ipse maximã redituum

partem percipit, sunt Astrachan ad mare Caspium, quo deferuntur merces Persiæ & Armeniæ, & fanum Nicolai ad sinum Graduicum, quo appellunt naves Anglorum & Hollandorum oneratæ ære, aliisque mercibus, quæ inde Vologdam ducuntur. Vbi sui legati domum sunt reversi, aufert eis lautia, quæ à Principibus acceperunt, dando aliquid in illorum vicem, & aliquando nihil. Vt finem faciam, sibi metit capitque quidquid in sua ditione aut boni aut preciosi est. Putatur ipsum aliquem thesaurum habere, in arcibus Mosquæ, Iaroslaviæ, & lacus Albi. quod verisimile est. Magnus enim Dux Iohannes spoliavit calicibus, reliquiis, crucibus, & argento totam fere Livoniam, nec concedit aurum & argentum sua ditione efferri, nisi in redemptionem bello captivorum, aliorumq; qui in captivitatem abducti sunt. Verum quidem est, quod amissione Livoniæ, quam an. millesimo quingentesimo octogesimo secundo cessit Stephano Regi Poloniæ, privatus fuit ea regni parte, quæ erat ditissima, propter commercium maris Balthici, & meliori ditione quam habebat, in qua erant 34 arces.

Vires.

MVnimentum regionis consistit & in pluralitate paludum fluminumque,

que, & in densitate nemorum. In usu habent Mosci, loca hostibus proxima depopulari, ut densæ sylvæ ibi crescant: quod & fit ob terræ humiditatem. suntque ex civitatibus non secus ac sepes ac valla pro munitione. Multum laboris id Polonis attulit. Vt enim sibi itinera ad oppida hostium pararent, necesse eis fuit exscindere sylvas, & magni temporis jacturam facere. Habet Magnus Dux munitiones, quæ partim ex lapidibus, partim ex lateribus, Italico more, constructæ sunt, sed absque lateribus & arte ædificatoria: tales sunt arces Mosquæ, Novoguardiæ, Plescoviæ, Porcoviæ, Staricïæ, Slobodæ, Alexandri: partim ex gleba viminibus contexta, & probe calcata, qualis est Smolenzco. Sed ordinarie exstruuntur muri locorum fortium ex magnis trabibus, inter quas constipant terram, relinquendo ad defensionem foramina pro pyrobolariis. Talis ædificatio commoda est defensioni, contra tormenta bellica, sed non resistit igni. Subditi Magni Ducis inserviunt suo Principi in bello, sicut ante de suo regimine agentes diximus, sed se potius timere pœnam (si se non strenue gesserint) quam promptitudinem alacritatemque monstrant: Capitaneis ad nutum sunt, patiuntur omnem incommoditatem,

ditatem, non curant frigus nec pluvias, patiunturque incredibiliter inediam, famemque; suntque parvo contenti. Æstimantur itaque aptiores defendendis castris, quam præliis campestribus. Illic enim multum valet patientia & tolerantia, hic autem requiritur audacia animusque. Poloni sunt meliores conflictibus campestribus, quam propugnandis arcibus. Magnus Moscoviæ Dux Iohannes, experientia edoctus de suorum in velitationibus & prœliis ignavia, & de Polonorum audacia animisque, dicebat suos opus habere calcaribus, quibus impellerentur, Polonos freno, quo retinerentur. Vires præcipuæ hujus Principis consistunt in equitatu, sed quem equorum numerum educere possit, difficile dictu est. Nec tamen credo ipsum trecenta millia armis instruere posse; (sicut aliqui dicunt.) Habet enim ditionem vastam, & pro majori parte incultam. Ab Cassano enim Astrachanum usque vix invenitur pagus, quamvis inter ea oppida aliquot dierum iter sit. Bello quod ei intulit Stephanus Rex Poloniæ (qui tamen non ultra LX millia tum equitum tum peditum habebat) ipse tantum militum colligere non potuit, quo non dico se ei aperto Marte objiceret, sed nec potuit ipsum divertere ab oppugnatio-

gnationibus Polotiæ, Vilicoluci, aliorumque locorum, nec aut ab obſidione Pleſcoviæ. Annò milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo penetravit Princeps Tartarorum Præcopitarum, cum octuaginta equorum millibus, uſque in viſcera ſui Imperii, tradiditq; flammis ipſam Moſcuam urbem regalem. Sed ii qui dicunt Magnum Ducem c c c & Regem Poloniæ c c equorum millia educere poſſe, potius numerant capita equorũ, quam equitum. Etſi enim tot equorum millia ſint, non tamen omnis equus bello bonus eſt, nec unicuique equitandi ars, aut ſe armandi facultas eſt: uni deeſt animus, alteri opes non ſuppetunt, alteri vires corporis, alteri animi fortitudo alacritaſque deſunt. Quamvis in Moſcovia tot equorum hominumque millia eſſent, quot illi dicunt, admodum difficile tamen eſſet (imo vix poſſibile) eos in unum locum cogere, nec Principi in hoc ſuppeterent pecuniæ, nec commeatus ſufficerent. Ducenti enim equi præliatores requirerent in Moſcovia ter centum clitellarios, ac alios totidem miniſtros, quibus omnibus oporteret ſufficere commeatus; ſicut & annonariis, mercatoribus, artificibus, famulis, qui in bello requiruntur. Neceſſe itaque eſſet totam Moſcoviam in

unum

unum cogi; ac tum verendum, ne in tanto itinere ab una parte regni in regionem directo contrariam, & hominum & jumentorum vires labascerent. Quamvis etiam possibile esset, tantum numerum (sicut dictum est) equorum colligere, id tamen statui non expediret. Necesse enim esset denudare confinia præsidiis, provincias nervis, civitates magistratibus, campos agricolis. Inde clare apparet, Principem, cujus status centum & quinquaginta millia equitum cogere posset, abunde præstare, si tertiam eorum partem in exercitum regalem educat: de bellis, non excursionibus loquor. Scribunt aliqui, qui in affirmando magis moderati sunt. Moscum cogere posse centum & quinquaginta equorum millia, si necessitas se defendendi id requireret, & quod Iohannes III eduxit in expeditionem Astrachanensem centum viginti equitum, & viginti peditum millia. Idem adortus est Livoniam, tempore Regis Alexandri, magnis exercitibus, retinuitque adhuc alium ad regni sui fines. Equitatui addidit Magnus Dux Iohannes aliquot millia pyrobolariorum, quos ipse instituit, inter quos erant multi externi milites, qui ipsi præstiterunt egregiam operam in defensione suarum urbium. Quoquo

secundo

ſecundo aut tertio anno deſcribit per regiones bello aptos. In commentarios referuntur filii nobilium, & numerus famulorum, equorumque equites. Ditiores præcipue utuntur thoracibus æneis, galeis, & laminis ſubtilibus & tenuibus, quæ ex Perſia adferuntur, & lanceis. Alii geſtant thoraces, goſſypio quam optime farcitos, qui ſagittis reſiſtunt. Hi utuntur arcu, multi eorum ſclopeto, omnes enſe & pugione. Et inſerviunt quoque Germani in bellis & in fortificandis locis.

Principes finitimi.

MAgno Moſcorum Duci junguntur Præcopus, princeps Tartarorum, Tauricæ Cherſoneſi Circaſſi, quinque montium; (inhabitant hi regionem, quę ſe ad 7 dierum iter extendit, reguntur-que à ſeptem Ducibus, Helvetiorum modo) Tartarus Nogay, Reges Sueciæ & Poloniæ. A Præcopo recipit multum damni, nec ei ſpes eſt de ſumenda vindicta, quòd cum Turca confœderatus eſt Præcopus, inſtruiturque à Turca ſclopetis, tormentiſq; bellicis, habetque in ſua ditione loca fortia, cum præſidio Turcico: itaque eum invadere difficile factu arduumque eſſet. Concitaret enim in ſe potentiam illius. Præcopo commodum eſt (ſicut & pluries fecit) ſubitam

excursionem facere in provincias Magni Ducis, sicut & potest facere in provincias Regis Poloniæ, diripereque obvia. Si magnus Dux subjugavit Tartaros Cassenenses & Astrachanenses, accidit id beneficio tormentorum bellicorum, quibus illi carebant. Duxit hic inter alia contra Cassanenses aliquas hujusmodi machinas. Temoni plaustrorum affigebat tabulam latam & crassam, cum multo foramine, trajiciendo sclopeto & mosqueto inventum. Cum itaque ipsi graviter ferirent hostes, (qui sagittis tantum utebantur, quibus Mosci lædi non poterant) non fuit difficile eos vincere, subjugareque. Sed Prçcopus habet usum sclopetorum, &, quod amplius est, amicitiam & protectionem Turcæ, qui, ut sibi iter aperiret in Moscoviam, aut in mare Caspium, tentavit annis jam elapsis ducere fossam à Tanai ad Volgam; (hoc molimen altioris erat animi, quam Turcæ plerumque faciunt:) sed ejus milites fugati fuere à Moscis, in hoc adjuti à Tartaris, qui verebantur, ne plane à Turcis pessundarentur, si illud opus ei successisset. Nec solum ruperunt classem Turcicam, ceperuntque ejus partem; sed & exitio dederunt exercitũ terrestrem, in quo numerabantur 80 Tartarorum, & 25 Turcarum millia, inter quos erant

ter

ter mille Ianizari. Circaſſi vivunt (ſicut diximus) more Helvetiorum: non nituntur ut ſibi aliquid acquirant, ſed tanquam mercenarii milites militant Turcis, Perſis, Moſco; à quo tam longè diſſiti ſunt, ut non habeant occaſionem ſibi timendi ab ejus viribus. Tartari Nagai magis formidandi ſunt, propter ſubitum impetum & excurſioné, quam propter juſtam potentiam, quæ eis ſit ad ſuſcipiendas expeditiones regiás. Annis retro elapſis, cum ſe moviſſent, ut Moſco damnum inferrent, retrogreſſi ſunt placati donis quæ eis miſſa fuere. Cum hi, ſicut & Arabes, dediti ſint latrociniis & graſſationibus, facilius eſt ipſos avertere donis, quam pugnando. Quod plus eſt, cum ipſi nec civitatem, nec munitioné habeant, qua expugnata, & in dominium hoſtis redacta, deprimi, & tanquam freno cohiberi poſſint; bellum ipſis inferre, eſt expenſas facere ſine lucro. Adverſus hos tenet Magnus Dux magnum equitatus numerū, in Citrachan, Caſan, & Viatca: habet quoque præſidium in Culugan contra Tanam, ut reſiſtant Præcopitis. Cum Rege Sueciæ jungit fines Moſcus, præcipue ad partem Finlandiæ, ubi Suecus (cum quo diu bellum geſſit) paucis retro annis ei eripuit munitiones Sere-

 noſco,

noſco, Pernaviam majorem & minorem in Livonia, aliaque loca, cum Moſcus impeteretur à Rege Stephano. Tenet Suecus in extremitate ſinus Finlandiæ munitionem Viburgum, magno præſidio & expenſa, ut reſiſtat Ruſſis, & Magno Duci. Habet quoque in illo mari & portubus vicinis ſuas naves bellicas, tum ut obviet omni tentamento Magni Ducis, tum ut impediat, ne ex Germania in Moſcoviam vehantur arma & apparatus bellici: Nec aliæ naves quam ſuæ ad illas oras appellere poſſunt, niſi permiſſione, propria Regis manu ſignata. Hoc præcommodum claſſis, & potentia navalis, fecit Regem Sueciæ, iis locis ubi hanc vim armorum explicare poteſt, Moſco ſuperiorem, cepitque hac via ab hoſte multa loca in ora Livoniæ, locisque vicinis. Sed ubi equitatus Duci frequentiaque populi uſui eſſe poteſt, nempe in campis apertis, & in locis longe à mari Balthico diſſitis, videtur Magnum Ducem potiores quodammodo partes habuiſſe: ſemper enim fere invaſit Suecum. Non poſſunt tamen ſibi invicem multum damni inferre, propter aſperitatem montium, frigus, glaciem, nivesque. Supereſt Poloniæ Rex, inter quem & Magnum Ducem, eſt differentia, quod Moſcus plus regionum habet, ſed
Poloni

Poloni melius inhabitatas civilioresque: illi plures subditi, obedientioresq; sunt: huic autem audaciores & animosiores: illi ad resistendum quam aggrediendum sunt aptiores, hi ad invadendum: illi ad defendendum munitiones, hi ad aperto prœlio pugnandum: illi magis juncti unitique sunt, hi magis deliberati ad factionem expeditionemque: illi timent minus inediam & incommoditates, hi mortem & ferrum. Sed utrique tantum valent, quantum eorum Princeps virtute & fortitudine præstat. Magnus enim Dux Basilius cepit magnum Ducatum Smolenscensem & Poloscensem, & amplissimam ditionem in Livonia. E contrario Stephanus Poloniæ Rex eripuit ultimo bello Iohanni Magno Duci, filio Basilii, Polosco, aliaque diversa magni momenti loca: obsedit civitatem Plescoviensem, coëgitque tandem Moscum tota Livonia decedere. Inde videtur populum tantum valere, quantum ingenio animoque valet Rex.

Hæc, ex Ioanne Botero à Iusto Reifenbergh expressa, hic addenda duximus, ne Lector frustra desideraret superiorum authorum de Moscorum republ. judicium.

TARTARIA.

I.

Excerpta è Michalonis Lituani fragmentis de moribus Tartarorum.

E fragmento primo.

Dametsi Tartari, barbari & inopes habeantur à nobis, gloriantur tamen continentia vitæ & antiquitate gentis suæ Scythicæ, asseverantes eam semen esse Abrahæ, & nemini servivisse unquam, licet vexatam interdum ab Alexandro, Dario, Cyro, Xerxe aliisque Regibus & populis potentioribus: & varias nunc divisam in Ordas, id est, nationes: Siquidem ultra vicinos nobis Precopenses, complicesque eorum Belhorodenses, & Dobricenses Moldaviæ finium accolas, Ordæ sunt potentes, Precopensibus infensæ, Orientem versus. Alia Mahai, alia Chastorakani, alia ultra amnem Tanaim, qui Volha appellatur, Zavvolsca, Cæsaris Bati Vngariæ vastatoris patria, Moscorum olim & omnium Ruthenorum dominatrix, Nahaiensibus nunc adhærens, alia Kozanii, alia Kazaczka, item Buchar, Samarchan,

&

& aliæ dicuntur plures, XII Imperatoribus dispartitæ, ut promiserat Dominus, progenitorem eorũ Ismaëlem (Gen. 17.) XII duces generaturum, & evecturum in magnam gentem. Ex omnium autem nationum Tartaris soli tenuiores, sed regionibus nostris citimi, Precopenses, infesti sunt nobis, cùm ignavia freti nostra, tum vicinitate, locorumque opportunitate receptaculi sui. Habent vero Precopenses receptaculum, suapte natura munitum. Lacus enim duo palustres, quorum alter Mæotis dicitur, ex mari in continenté ad circiter triginta milliaria in longum porrecti, & seorsum tantundem pene in initiis & progressu suo distantes: finibus vero ad invicem reflexi, & angusto quodam interstitio sicco cohibiti quin congrederentur, desinentes. junguntur ibi fossà & vallo altius exaggerato, complectente portam, quæ unica est ingrediendi provinciam illam per aridum. unde & castellum ad portam illam situm, & tota sinu illo inclusa peninsula appellatur à nobis Prekop. cui Tauricæ alias nomen fuisse fertur: incolatus vero & imperium Græcorum Trapezuntinorum, ut hucusque retinent Græci suam & ibi linguam Græcam & religionem. Adjacet autem peninsula ea ipsa mari Pontico, quod illa ex

parte pontus Euxinus dicitur. & quamvis munita ſit ſitu, non adeo tamen illis ſuis, nec lacubus amplis, nec foſſà nec vallo arduis, neq; caſtello firmo, ut arceretur à tranſitu exercitus paulo inſtructior. Et pervenitur ad portam Tauricæ unicam illam ab arcibus ultimis Lituaniæ Czerkaſi & Braczlavv, diebus ſex, graminoſis ſemper & planiſſimis ubiq; campis, non monte interpolatis uſquam, non ſylva, non palude, nec amne tranſmiſſù difficili, præter Boryſthenē. Sic enim ipſa Taurica citra Alpes & maritima, quæ montoſa paſſim, habet & ſylvoſa, & quæ nunc ab Aboriginibus Græcis inhabitantur. aliàs vero tota eſt campeſtris, Tartaris illic incolatum præſtans, & ubique victui mortalium commoda & facilis, facilis admodum Cerere, Libero, carne, & ſale. ſiquidem ſal ibi in lacunis, quibuſdam aquis in ſe, ad inſtar glaciei, à calore ſolis concretis, naſcitur, à ſolſtitio æſtivali copioſus & pellucidus, nonnullibi ut cryſtallus. Et frumentum omne, ac uvam vini generat ibi copioſe tellus, ſemel ſubacta, & fronde occata utcunque. Pecora item & jumenta hyeme quoque in paſcuis & ſub dio ſemper fovet læta; quæ etiam fatigis exinanita, macilenta & ſtrigoſa, poſtquam abjiciuntur, ibi in campo repinguescunt.

gueſcunt. Herba floccida, calcitratu ex nivibus quæſita, haud infelicius quam melioribus pabulis & ſub tecto apud nos: quoniam & cœlum ibi eſt aliquanto clementius, & terra ubi cænoſa ibi ſalſa. & herbæ genus ſapidius quoddam, ſemper virens, & mirum in modum jumenta vegetans, quod appellatur *tipez*. Vnde tantam olim frequentiam incolarum fuiſſe ibi memoratur, quod ſingulæ quædam illic ex urbibus Græcorum, millena habuerint templa, & clero interim inſolenti adeo, quod non niſi equites ingrederentur ſanctuaria antiſtites & archimandritæ eorum. Atque nunc etiam urbes ibi nonnullæ quamvis peſſundatæ, amplitudine tamen ambituum ſuorum & ruinarũ, ſuperbæ olim fuiſſe apparent, & præſertim quæ à nobis Solholth, à Moſcis Krym, à Græcis Theodoſia appellabatur quondam, & metropolis vetuſta Korſſunii, quæ genti Ruthenorum princeps dedit baptiſma & nomen Chriſtianum, poſtea vero prædam gentibus noſtris, exciſa ab eis. Vnde Kiovia noſtra in templorum ſuorum lithoſtratis, aſarotis, & incruſtamentis, retinet hucuſque certa prædæ illius inſignia, è quibus & Gneſnenſi Baſilicæ valvam largita eſt. Et illa ipſa Korſunii tractata ſic à noſtris, dediſſe fertur jactura

ſua neceſſitatem Tauricenſibus Chriſtianis, luxui & ignaviæ deditis, recipiendi in ſuppetias ad feudalem incolatum, reprimendis gentibus noſtris, manū Tartarorum ex Orda, Zavvolskæ adſitam: Et ſenſim deinde invaleſcens ibi illa Tartarorum vis, ad juſtumque populi examen propagata, protulerit ſibi in Principem Temirkuthla quendam ſanguinis ſui, appellato eo Cæſare. At progenitores S. M. V. perdomitis Cæſarianis illis, iniquis Græcorum vaſallis, dabant eis in Cæſares, ſubditos ſuos hinc ex Lituania Tartaros. Vltimus vero ex Lituania Cæſarum Aczkirei, hic apud Troki natus, & hinc à divo VVithovvdo ad imperium illud miſſus, genuit imperans ibi in Taurica filium Menglikirei. Menglikirei vero modernum Cæſarem Sapkirei & fratres ejus natu & imperio priores, Machmethkirei, Sadetkirei & Chaskirei. Sic enim nobili recepta hinc progenitoris ſui nomenclatura, gaudet nunc omnis ſequens eum in faſcibus illis poſteritas. Hæc igitur eſt Kireorum ſtirps, dextra forti progenitorum S. M^tis Veſtræ ibi plantata, quæ nunc referendo gratiam provectionis ſuæ, juge faceſſit nobis negotium. Atque vigente ſic Taurica & populo & imperio jam advenarum: urbes tamen ejus Mancup, Caffa, Kercze,

Kozlevv, & aliæ maritimæ, servaverant se immunes ab illis, donec Turcica manu, opibus Constantinopolitanis exaucta, caperentur ab annis hinc circiter septuaginta. Et illinc missi sub jugum Turcæ pendunt ei censum, à capitibus suis singuli illic Aboriginum Græcorum superstites. Qui tametsi & nunc agricolæ, videlicet vinitores & pastores, non inopes sint, imo etiam non sine argentea supellectili plerique, utpote in tranquillitate & justitia publica, rationabiliore Ethnicorum administratu viventes, minus tamen jucundam agunt ibi vitam: Quippe, qui nullo honore digni, imo nullius omnino reputationis habentur à potitoribus rerum Mahometicis: ac omni illorum nedum commercio, sed & intuitu non torvo dedignantur, angarianturq; laboribus, dominicis præsertim, ac etiam paschalibus diebus, ipsimet argenteæ supellectilis domini. Nequaquam enim retinet authoritatem ibi Christianus nec in servum nec in filium paulo proterviorem, qui scilicet Magistratui se præsentandum duxerit semel. Atque etiam ipsi patrifamilias mutandus est status, si defertur præsumpsisse de religione ipsorum quicquam verbo, aut saltem digito uno, & minus etiam serio protenso.

Iam vero quam inconſtans ſit viciſſitudo rerum, vel ipſa ſufficit indicio Taurica, videns nunc mutatum ſic populariųm ſuorum ſtatum, & patritiorum ſuperſtites, honore, libertate ſimul ac patribus orbatos, in ſervitutem redactos, ſpretos, capite diminutos, capiteq; cenſos Mahometicis, & antiſtites illos, inſolentes quondam eccleſiarum Dei contemptores, contemptos nunc ipſos, & abjectos, obreptare ſub trucibus Tartaris & Turcis. Vrbes quoque ſuas opibus immenſis, ſuperbia, lætitia, ac omni luxuriç ſtrepitu perfunctas, dehiſcere nunc pleraſq; inanes, cæteras vero ſolo æquatas, obſoletis jam & nominibus; & imperitare nunc ſibi, non Chriſtianos nobiles, & nativos ſuos patronos, ſed peregrinam Ethnicam, ac non ita pridem ſervitute emerſam, atque & imperio ſimul & libertate donatam hinc vaſallorum ſtirpem. Adeo increbuere in Taurica Tartari; quod circiter triginta millium exercitum compleant ad bellum, ſed coacti, ut ſolent univerſi, & gregarii ac imbelles, quicunque ſaltem valeant conſcendere equum. Vt me præſente ibi, dum medietatem eorum & filium ſuum mitteret Cæſar, in ſubſidia Turcæ proficiſcenti noviſſime in Vngariam, quindecim millia eorū tunc enumerata ſunt.

Pro-

Proficiſcebantur autem quamvis lectiores illi, conſueto tamen apparatu ſuo, inermes videlicet plerique, & vix decimus aut vigeſimus quiſque eorum pharetra fultus aut framea, lorica vero multo rarior; ſed alii ſcipionibus ſaltem muniti oſſeis, alii ligneis, alii vacuis telorum accincti vaginis. Clypeorum autem & haſtarum, vel hujuſmodi armorum generis expertes penitus. Sic enim ſemper illi, nec armis, & nec cibariis, præter nonnihil milii toſti, aut caſei comminuti, & neq; ullis onerantur impendio ad bellum impedimentis. Verumtamē nemo illorum, ſine pluribus recentibuſque loris proficiſcitur, & præſertim quando noſtras excurſitandum eſt in regiones: Quoniam tunc ſoliciti fiunt vinculorũ, ad vinciendum membra noſtra, plus quam armorum ad tutandum ſua. Equorum vero ſemper fulciuntur ad bellum copia, ut magna pars exercitus eorum quinos ſinguli ductent equos, eoſque intactos. Vnde excurſiones & omne iter, crebra hujuſmodi equorum mutatione freti, velocius perficiunt, & hoſtē inſequentem ſe effugiunt facilius, ac etiam terrefactant amplitudine veſtigii ſui, & non metuunt ipſi in copia eorum fatigam nec famem. Præſtant etiam in bello tolerantia famis, ſitis, fatigæ, pervigilii,

gilii, æſtus, algoris, & omnis inclemen-tiæ cæleſtis omniumque ærumnarum. Nam expeditiones bellicas perficiunt abſque curribus ſemper, & abſque omni commeatu, præter illam quam dixi equorum copiam. Solitudines item camporũ vaſtas, invias, brumali etiam tempore, altitudine nivium & pruinis acerbas, quamvis excoriatis dura nive & glacie equorum cruribus, haud ægre tamen & haud gravatim ſuperant. Amnes amplos rapidos, atque hiberno etiam rigore, aquilonumque & glacierum fragoribus horride ſtridentes & trajectu difficiles, abſque tamen navigiis, ſed tantum equorum ipſi jubis adnixi, ſarcinis vero ad caudas ſuper tignis, ſeu arundinum faſciculis alligatis, tranando incunctanter, expedite & prompte transmittitant, Et in prælio pugnant, fortius multo quam Moſcovitæ, quamvis minus armati, & ſemper primo in congreſſu, ſiniſtrum adverſi exercitus conantur occupare cornu, quo dexterius ipſi petant ſagittis. Sæpe quoque in fugam verſi, terga dando reſiſtunt, & hoſtem inſequentem ſe diffuſum ſparſim, interceptant ex inſidiis, & ſic eripiunt nonnunquam victi victoribus victoriam. Quando vero præter technas & ſtrategemata, ſed recta & cominus, col-

latis

latis signis, venit conferenda cum eis manus, prævalent tunc in eos pugnatores nostri, etiamsi non paulo pauciores fuerint. Id quod crebrius experti sumus sub victoriosissimis vexillis divi parentis S. Majestatis V. Nam & post infelicem Christianorum cum Mahometicis, patruelis vero S. Majestatis V. Regis Ludovici ultimam pugnam, mense quinto, kalendis Februariis, anno Domini supra mille quingentos & viginti septimo, in campis planis illis prope Czerkassi, ad fluvium Olssanicza, viginti quinq; millia illorum Precopensium Tartarorum cæsa sunt ad internecionem à nobis, qui non plures fuimus ibi quam quingenti & ter mille. Et ante apud Kleczko, desiderata sunt septem & viginti millia eorum, prostrata novem millibus nostrum. Ita quoque alias, & apud Davidis Castellũ & apud Stressino, Czeczersko, Lepussno, & in campis etiam vastis illis, in Lebedino, & ad templum album, & ad fluvium Sula, & aliis in præliis, quotquot ævo præsenti fuere genti nostræ cum illis, expertum est robustiores esse nostros. Nam & apud Sokal, non robore virium superatus, sed dolo & loci iniquitate circumventus ab illis, succubuit exercitus noster, perductus insidiosè in aream oppidi recens exusti, crebris

præ-

præcipitiis cellariorum, id eſt, antris,cavernis & cryptis ſubterraneis dehiſcentem. Et illinc primum arrigi cœpit in nos cornu ſtirpis Kiriorum, perlatis ſibi inTauricam exuviis cruentis militis noſtri. Atq; deinde apud Oczakovv,tametſi fortis itidem ac etiam victor in illos fuerit miles noſter, at imprudens interim, ut qui donaverit ultro victoriam victo Oslam Soltano,mittens ad eum in caſtellum duces ſuos colloquii gratia, ignarus dictum eſſe, Circa rem bellicam dolus an virtus, quis in hoſte requirat? Sic igitur ſemper robuſtiores fuere noſtri Præcopenſibus,preter ſolas technas, dolos & ſtrategemata illorum. Vita autem Tartarorum, qua gloriantur, eſt priſca, paſtoritia, quam olim in aurea ætate ſancti vixerunt patres, & ex qua Duces etiam eligebantur populis, regeſque & prophetæ,dicente quodam eorũ, Tulit me dominus cum ſequerer gregem eorum. Ita enim agunt hactenus Tartari,ſequendo greges,& peragrando cum eis campos hinc inde. Septa nulla habent, nec domos,præter tabernacula geſtatoria,ex viminibus & arundinibus compactis, ciliciis velata,ſtoreis & mattis ſcirpeis munita,quę uxoribus & pueris referta, vectant ſecum in plauſtris. Terram non colunt, etiam fertiliſſimã,
con-

contenti ſpontaneo fructu ejus, herba ad paſcendum pecus. Vnde juxta Salomonis conſilium, lacte ſolum abſq; pane & ſicera vivunt, ſobrii & abſtemii; cum lege quoque prohibitum habeant potum vini, ac eſum ſuillæ. Et quamvis cæterorum pecorum ac jumentorũm, etiam equorũ veſcantur carnibus, non tamen apud ſe, niſi penitus mortuis aut pene morticinis, parcendo ſcilicet vividis gregum ſuorum. Nam in gregibus totam ſuam conditant ſubſtantiam; nihil immobile poſſidentes privatim præter puteos, & eos contribulibus quibusq; communes. Mobilium etiam curæ atque oneri non impendio ſe applicant, præter quotidianam & eam tenuem utenſilium ſupellectilem, & equitatus bellicæque rei leviſſimum etiam inſtrumentum, ad quod ſolum accurati ſunt; præter vero id, ad aliud operis profani alicui rei navare operam virum ingenuum dedecori habent, quo ſedulius obſequundent præſcripto legis ſuæ, vi & armis propagandæ. Atque in ea feritate nihil habent antiquius temperantia & continentia, vivuntque citra exuperantiam ac defectum ultimum omnes. Vnde quemadmodum in ſacris litteris dicitur, Scio & ſatiari & eſurire & abundare & penuriam pati: Item,

Qui multum, non abundavit; & modicum, qui non minoravit. Ita nunc in barbaris illis, nemo abundans suffocatur ingluvie, nec egens extinguitur fame, neque algore conficitur, nemoque mendicat in tanta eorum inopia & penuria rerum. Nam ut non frequens apud eos heluo: sic non fame laborans, nec mendicans, nec fraudulentus, alieni haustor, non litigator, nec judex iniquus, non testis perversus, non pejerator, item non fur, nec latro. Vnde minime opus est apud eos angi quenquam sollicita rerum suarum custodia, nec se armis onerari domi ad privatam sui defensionem. Nam iter habenti intra regionem eorum ferre telum, enorme & illicitum est. Sancte enim colunt illi apud se pacem & justitiam, reddendo unicuique quod suum est, integrum, non imminutum, in gratiam magistratus, ex decimatu, nec ullo alio nomine. Non quæstui etenim, sed pietati, impii ethnici illi habent judicandi officium. Quod etiam est eis non laicum, sed religiosum, & per religiosos id exequuntur Cadios, qui eo religionis initiantur peculiariter secundum jusjurandum, jam alioqui lecti tales, qui minime inhient rebus profanis, de quibus alios judicaturi sint. Et quo expeditius

vigeat justitia, nequaquam judicium ibi protelatur subterfugiis cavillatorum, nec obtenditur calumniis vitilitigatorum. Siquidem reus diffugium captans, dum per attactum oræ vestimenti sui vocatus ab actore in judicium non paruerit illico, extunc velut compertus jam in reatu vapulat. Verberat enim fuste, certo & ex lege domini præscripto plagarum modo. Actori item & testi locus in judicio non est, qui necessaria salutis non satis perfecte ex lege calleat, aut qui gustasse aliquando vinum seu alio notatus vitio deprehenditur. Parent quoque foro eidem, hoc est, Cadii judicio, & proceres ac duces cum popularibus pariter & absque discrimine, ac præter summum principem: cujus Majestati plus etiam quam humanæ deferunt; ipsi in universum, atque ad unum omnes uno eodemque jure vivunt. Item & habitu conformi & victu compari, reddunt se pariles, nefas videlicet & piaculum habentes, fuste etiam expiandum, præsumi à quoquam gentis suæ, ut vestitu præcinctuve, aut pileo seu cæsarie, utatur non suo patrio ac vetusto ritu: utve cibarium privatim à se promptũ, non commune habeat unicuique præsentium, aut sumat illud e sui parte ex aliqua patronus ipse prius, quam expositum

 situm

situm in medium, frustulatim fuerit concisum, & commistum diligentius, ut eadem scilicet cederet qualitate cuilibet præsentium. Et in itinere nedum viaticum commune habent, sed etiam inservitant majori natu aut imbecilliori cuilibet, alacrius unus præ alio. Domi hospiti cuilibet obiterario etiam & ignoto exponunt gratuito & cibum & nidum, sed eminus à serie stativarum suarum: Quoniam alias non adeo jam sunt civiles, quippe qui fœminas suas ab hospite, amico etiam & conviva quantumcumque gratioso, conspici nequaquam licitum habent, tenentque miseras caveis suis abditioribus reclusas & nedum conviviorum sed synagogarum quoque & omnis consuetudinis forensis penitus expertes, laboribus etiam omnibus sartoriis & sutoriis rejectis in eas, sed neutiquam tamen invitas. At ipsi interim non sunt contenti conjugiis earum singuli singulis, more hominum prisco, in hoc se jactitantes, itidem & lege sua suadente uxores unicuique quaternas, & in singulas earum pellices denas. Et quo perfectiores præstent se viros, non divitias quærunt sponsarum, nec species earum corporales, copulanturque eis, minime à se antea in facie visis, sed animis duntaxat moribusque earum

exploratis; & non dedignantur in conjugia ancillas quoque suas captivas, ac emptitias. Vnde habent eas in matrimoniis constantes, morigeras, invicem concordes, & pellicibus suis in gratiam maritalem æquanimes, item pudicas, ut inauditũ sit penitus in eis adulterii crimen, capitale alioqui, & nece expiandum illico. Et præterea, cum intelligant barbari illi, nihil salubrius esse gentibus virtutẽ & disciplina militari, in arduitateque consistere virtutem: ideo molliciem & voluptates aversando, asperitati vitæ, nec non equitatui ob rem bellicam student ex infantia, & jam inde ab incunabulis gestantur inequitando, nec desuescunt equitare vel decrepiti. Vehiculi vero usum vetuli quoque vel valetudinarii detestantur, molliciem devitando & parcendo equis. Parci enim sunt equorum, adeo ut Baro etiam eorum, equitet intra patriam solus, qui foris centenis concomitatur equitibus suis peculiaribus. Et mulier apud illos etiam primaria, & vel Cæsaris necessaria, regiam accessura, non verecundatur caveæ suæ obturatæ reclusa, auro vel gemmis intro nitens, bove vehi uno, aut propter plaustri grossiciem duobus. Equum autem vel deterrimum jungi vehiculo, nefas est & religio cui-

libet eorum, millenos etiam in equitiis suis habenti equos. Est autem vita hominum illorum tetrica, sic & austera vulgo eorum communis, at non Principibus: Quoniam Principes Scytharum in publica populorum suorum frugalitate ipsi lautius interim vivunt. Vt Precopensis modernus Cæsar, negotio bellico in filios nunc rejecto, ipse propensius voluptatibus intendit, in topiariis mulierum suarum, intra viridarium quoddam, amœnitate loci, nec non ædificatu, cultu, herbarumque ac arborum varietate, & quincunciali earum situ elegans. Quo quidem in paradiso suo, hospites etiam exceptat ille conviviis opiparis, licet ipse quidem velut fastidio & contemptu divitiarum ligneis & fictilibus vescens ex vasculis, attamen auratis innitens pulvinaribus & cubitis & pedibus, ad argenteamq; discumbens mensam, aureis & gemmatis oneratam phialis, & variis lasciviens dapibus, nec non melodiis fidium, cymbalorum, crotalorum, psalmorum, aliisq; nugis ostentans delicias suas, liberiusq; licere sibi ea præsumens in publica populi continentia.

Agunt vero populi Tartarici continenter auscultantes Sacræ Scripturæ dicenti; Vinum non bibetis, domum non ædificabitis, sementem non seretis, vi-

neas

neas non plantabitis. Sed in tabernaculis habitabitis, ut vivatis diebus multis ſuper faciem terræ. Sic ergo vivunt illi ſuper faciem terræ diebus multis liberi, immunes, & ab ultimo ſuo excidio tuti ſemper: Dum deliciis contemptis, nihil fixum expugnationique obnoxium poſſidentes, tota ipſorum quocunque migrent comitetur eos ſubſtantia. Quam ideo fugitivarii ipſi conditant ſibi univerſam in mobilibus, in moventibus ſeſe pecoribus ac etiam ſervis.

Quanquam vero habeant Precopenſes pecora ſe penes, copioſe pullulantia, ſervos autem aliunde captivos, eo tamen altero facultatum ſuarum genere plus fortunati ſunt. Non habent enim pecora tot, quot mancipia: nam hæc externis quoque largiuntur provinciis: Siquidem adventant eis naves crebræ ex ulteriori Ponto, & Aſia, portantes arma, veſtes, equos, & ſolvuntur ab eis oneratæ ſemper mancipiis: Quoniam omnia illorum emporia ac telonia, celebria ſunt ſolo eo mercium genere, quod etiam ad manus eſt eis ſemper, & mercatui, & pignori & dono; ac unuſquiſque eorum equi ſaltem aſcenſor, etiam cum nullum actu habeat mancipium, potentia tamen, certo ſemper copiam peculii ejus habere ſe præſumens, pro-

mittit in contractibus creditori cuilibet numeraturum se ad certum diem pro vestibus, armis, & equis vivacioribus, vivaces etiam, verum non equos, sed homines, eosque sanguinis nostri. Et statur hujusmodi promissis eorum secure, perinde ac si in vivariis & cortibus suis reclusos semper habeant illi homines nostros. Vnde Iudæus quidam ibi in Taurica ad portam ejus, unicam illam, telonio præsidens, & innumeram semper hominum nostrorum captivorum multitudinem importari illuc cernens, quærebat ex nobis, utrum adhuc homines in regionibus nostris supersint, nec ne, & unde hic tantæ mortalium copiæ. Est autem id ipsum facultatum genus latrunculis illis in promptu semper, nedum in commercium quodlibet ad exteros, sed domi etiam, & sævitiæ eorum perferendæ & ludicris.

Crebri enim ibi ex miseris ipsis viri robustiores, si non castrantur, auribus tamen & naribus mutilantur, genis & frontibus cauteriantur, pedicisque & nervis compediti angariantur, interdiu laboribus, noctu carceribus; prætenuique foventur cibo morticinæ, ejusque putridæ, vermibus scaturientis, canibus etiam abhorrendæ carnis.

Fœminæ vero teneriores in lasciviis habeu-

habentur, & quædam conviviis etiam adhibitantur hilarandis, psaltui, fidicinatui, gesticulatuique artificiose edoctæ. Quæ liberali forma ex nobiliorum gentis nostræ sanguine raptæ, adducantur Thalassio & paradisicolæ illi.

E fragmento secundo.

TArtari in equitatu sunt assidui: absq; curribus bella gerunt, equis peregrinis abundant, urbibus quas tutentur carent. Mosci quolibet vere ex Orda Tartarica Nohaiensi, permutatione vestium, & rerum aliarum vilium, multa millia equorum bello aptissimorum accipiunt.

Tartari equorum ditissimi, ne Principis quidem suæ vehiculo jungi patiuntur equum.

Tartari tunicas habent absque plicis & rugis longas, equitanti dimicantique commodas; leves & pileos albos acutos non ad fastum paratos, quorum eminentia atque nitori in agminibus, licet minime galeati esse soleant, apparent illustriores, & hostibus formidandi.

E fragmento tertio.

ARomatis adeo abstinent, ut & in epulis paschalibus contenti sint his condimentis, sale lutulento, sinapi, allio, cæpis, suæque telluris fructibus, non solum vulgus, verum etiam optima-

præcipitiis cellariorum, id eſt, antris, cavernis & cryptis ſubterraneis dehiſcentem. Et illinc primum arrigi cœpit in nos cornu ſtirpis Kiriorum, perlatis ſibi in Tauricam exuviis cruentis militis noſtri. Atq; deinde apud Oczakovv, tametſi fortis itidem ac etiam victor in illos fuerit miles noſter, at imprudens interim, ut qui donaverit ultro victoriam victo Oslam Soltano, mittens ad eum in caſtellum duces ſuos colloquii gratia, ignarus dictum eſſe, Circa rem bellicam dolus an virtus, quis in hoſte requirat? Sic igitur ſemper robuſtiores fuere noſtri Præcopenſibus, preter ſolas technas, dolos & ſtrategemata illorum. Vita autem Tartarorum, qua gloriantur, eſt priſca, paſtoritia, quam olim in aurea ætate ſancti vixerunt patręs, & ex qua Duces etiam eligebantur populis, regeſque & prophetæ, dicente quodam eorũ, Tulit me dominus cum ſequerer gregem eorum. Ita enim agunt hactenus Tartari, ſequendo greges, & peragrando cum eis campos hinc inde. Septa nulla habent, nec domos, præter tabernacula geſtatoria, ex viminibus & arundinibus compactis, ciliciis velata, ſtoreis & mattis ſcirpeis munita, quę uxoribus & pueris referta, vectant ſecum in plauſtris. Terram non colunt, etiam fertiliſſimã, con-

contenti ſpontaneo fructu ejus, herba ad paſcendum pecus. Vnde juxta Salomonis conſilium, lacte ſolum abſq; pane & ſicera vivunt, ſobrii & abſtemii; cum lege quoque prohibitum habeant potum vini, ac eſum ſuillæ. Et quamvis cæterorum pecorum ac jumentorum, etiam equorũ veſcantur carnibus, non tamen apud ſe, niſi penitus mortuis aut pene morticinis, parcendo ſcilicet vividis gregum ſuorum. Nam in gregibus totam ſuam conditant ſubſtantiam; nihil immobile poſſidentes privatim præter puteos,& eos contribulibus quibusq; communes. Mobilium etiam curæ atque oneri non impendio ſe applicant, præter quotidianam & eam tenuem utenſilium ſupellectilem, & equitatus bellicæque rei leviſſimum etiam inſtrumentum, ad quod ſolum accurati ſunt; præter vero id, ad aliud operis profani alicui rei navare operam virum ingenuum dedecori habent, quo ſedulius obſequundent præſcripto legis ſuæ, vi & armis propagandæ. Atque in ea feritate nihil habent antiquius temperantia & continentia, vivuntque citra exuperantiam ac defectum ultimum omnes. Vnde quemadmodum in ſacris litteris dicitur, Scio & ſatiari & eſurire & abundare & penuriam pati: Item,

vigeat justitia, nequaquam judicium ibi protelatur subterfugiis cavillatorum, nec obtenditur calumniis vitilitigatorum. Siquidem reus diffugium captans, dum per attactum oræ vestimenti sui vocatus ab actore in judicium non paruerit illico, extunc velut compertus jam in reatu vapulat. Verberat enim fuste, certo & ex lege domini præscripto plagarum modo. Actori item & testi locus in judicio non est, qui necessaria salutis non satis perfecte ex lege calleat, aut qui gustasse aliquando vinum seu alio notatus vitio deprehenditur. Parent quoque foro eidem, hoc est, Cadii judicio, & proceres ac duces cum popularibus pariter & absque discrimine, ac præter summum principem: cujus Majestati plus etiam quam humanæ deferunt; ipsi in universum, atque ad unum omnes uno eodemque jure vivunt. Item & habitu conformi & victu compari, reddunt se pariles, nefas videlicet & piaculum habentes, fuste etiam expiandum, præsumi à quoquam gentis suæ, ut vestitu præcinctuve, aut pileo seu cæsarie, utatur non suo patrio ac vetusto ritu: utve cibarium privatim à se promptũ, non commune habeat unicuique præsentium, aut sumat illud esui parte ex aliqua patronus ipse prius, quam expo-

ſitum in medium, fruſtulatim fuerit conciſum, & commiſtum diligentius, ut eadem ſcilicet cederet qualitate cuilibet præſentium. Et in itinere nedum viaticum commune habent, ſed etiam inſerviant majori natu aut imbecilliori cuilibet, alacrius unus præ alio. Domi hoſpiti cuilibet obiterario etiam & ignoto exponunt gratuito & cibum & nidum, ſed eminus à ſerie ſtativarum ſuarum: Quoniam alias non adeo jam ſunt civiles, quippe qui fœminas ſuas ab hoſpite, amico etiam & conviva quantumcumque gratioſo, conſpici nequaquam licitum habent, tenentque miſeras caveis ſuis abditioribus recluſas & nedum conviviorum ſed ſynagogarum quoque & omnis conſuetudinis forenſis penitus expertes, laboribus etiam omnibus ſartoriis & ſutoriis rejectis in eas, ſed neutiquam tamen invitas. At ipſi interim non ſunt contenti conjugiis earum ſinguli ſingulis, more hominum priſco, in hoc ſe jactitantes, itidem & lege ſua ſuadente uxores unicuique quaternas, & in ſingulas earum pellices denas. Et quo perfectiores præſtent ſe viros, non divitias quærunt ſponſarum, nec ſpecies earum corporales, copulanturque eis, minime à ſe antea in facie viſis, ſed animis duntaxat moribuſque earum explo-

exploratis; & non dedignantur in conjugia ancillas quoque suas captivas, ac emptitias. Vnde habent eas in matrimoniis constantes, morigeras, invicem concordes, & pellicibus suis in gratiam maritalem æquanimes, item pudicas, ut inauditũ sit penitus in eis adulterii crimen, capitale alioqui, & nece expiandum illico. Et præterea, cum intelligant barbari illi, nihil salubrius esse gentibus virtute & disciplina militari, in arduitateque consistere virtutem: ideo molliciem & voluptates aversando, asperitati vitæ, nec non equitatui ob rem bellicam studeant ex infantia, & jam inde ab incunabulis gestantur inequitando, nec desuescunt equitare vel decrepiti. Vehiculi vero usum vetuli quoque vel valetudinarii detestantur, molliciem devitando & parcendo equis. Parci enim sunt equorum, adeo ut Baro etiam eorum, equitet intra patriam solus, qui foris centenis concomitatur equitibus suis peculiaribus. Et mulier apud illos etiam primaria, & vel Cæsaris necessaria, regiam accessura, non verecundatur caveæ suæ obturatæ reclusa, auro vel gemmis intro nitens, bove vehi uno, aut propter plaustri grossiciem duobus. Equum autem vel deterrimum jungi vehiculo, nefas est & religio cui-

libet eorum, millenos etiam in equitiis suis habenti equos. Est autem vita hominum illorum tetrica, sic & austera vulgo eorum communis, at non Principibus: Quoniam Principes Scytharum in publica populorum suorum frugalitate ipsi lautius interim vivunt. Vt Precopensis modernus Cæsar, negotio bellico in filios nunc rejecto, ipse propensius voluptatibus intendit, in topiariis mulierum suarum, intra viridarium quoddam, amœnitate loci, nec non ædificatu, cultu, herbarumque ac arborum varietate, & quincunciali earum situ elegans. Quo quidem in paradiso suo, hospites etiam exceptat ille conviviis opiparis, licet ipse quidem velut fastidio & contemptu divitiarum ligneis & fictilibus vescens ex vasculis, attamen auratis innitens pulvinaribus & cubitis & pedibus, ad argenteamq; discumbens mensam, aureis & gemmatis oneratam phialis, & variis lasciviens dapibus, nec non melodiis fidium, cymbalorum, crotalorum, psalmorum, aliisq; nugis ostentans delicias suas, liberiusq; licere sibi ea præsumens in publica populi continentia.

Agunt vero populi Tartarici continenter auscultantes Sacræ Scripturæ dicenti; Vinum non bibetis, domum non ædificabitis, sementem non seretis, vi-

neas non plantabitis. Sed in tabernaculis habitabitis, ut vivatis diebus multis super faciem terræ. Sic ergo vivunt illi super faciem terræ diebus multis liberi, immunes, & ab ultimo suo excidio tuti semper: Dum deliciis contemptis, nihil fixum expugnationique obnoxium possidentes, tota ipsorum quocunque migrent comitetur eos substantia. Quam ideo fugitivarii ipsi conditant sibi universam in mobilibus, in moventibus sese pecoribus ac etiam servis.

Quanquam vero habeant Precopenses pecora se penes, copiose pullulantia, servos autem aliunde captivos, eo tamen altero facultatum suarum genere plus fortunati sunt. Non habent enim pecora tot, quot mancipia: nam hæc externis quoque largiuntur provinciis: Siquidem adventant eis naves crebræ ex ulteriori Ponto, & Asia, portantes arma, vestes, equos, & solvuntur ab eis oneratæ semper mancipiis: Quoniam omnia illorum emporia ac telonia, celebria sunt solo eo mercium genere, quod etiam ad manus est eis semper, & mercatui, & pignori & dono; ac unusquisque eorum equi saltem ascensor, etiam cum nullum actu habeat mancipium, potentia tamen, certo semper copiam peculii ejus habere se præsumens, pro-

mittit in contractibus creditori cuilibet numeraturum se ad certum diem pro vestibus, armis, & equis vivacioribus, vivaces etiam, verum non equos, sed homines, eosque sanguinis nostri. Et statur hujusmodi promissis eorum secure, perinde ac si in vivariis & cortibus suis reclusos semper habeant illi homines nostros. Vnde Iudæus quidam ibi in Taurica ad portam ejus, unicam illam, telonio præsidens, & innumeram semper hominum nostrorum captivorum multitudinem importari illuc cernens, quærebat ex nobis, utrum adhuc homines in regionibus nostris supersint, nec ne, & unde hic tantæ mortalium copiæ. Est autem id ipsum facultatum genus latrunculis illis in promptu semper, nedum in commercium quodlibet ad exteros, sed domi etiam, & sævitiæ eorum perferendæ & ludicris.

Crebri enim ibi ex miseris ipsis viri robustiores, si non castrantur, auribus tamen & naribus mutilantur, genis & frontibus cauteriantur, pedicisque & nervis compediti angariantur, interdiu laboribus, noctu carceribus; prætenuique foventur cibo morticinæ, ejusque putridæ, vermibus scaturientis, canibus etiam abhorrendæ carnis.

Fœminæ vero teneriores in lasciviis

habeu-

habentur, & quædam conviviis etiam adhibitantur hilarandis, psaltui, fidicinatui, gesticulatuique artificiose edoctæ. Quæ liberali forma ex nobiliorum gentis nostræ sanguine raptæ, adductantur Thalassio & paradisicolæ illi.

E fragmento secundo.

TArtari in equitatu sunt assidui: absq; curribus bella gerunt, equis peregrinis abundant, urbibus quas tutentur carent. Mosci quolibet vere ex Orda Tartarica Nohaiensi, permutatione vestium, & rerum aliarum vilium, multa millia equorum bello aptissimorum accipiunt.

Tartari equorum ditissimi, ne Principis quidem suæ vehiculo jungi patiuntur equum.

Tartari tunicas habent absque plicis & rugis longas, equitanti dimicantique commodas; leves & pileos albos acutos non ad fastum paratos, quorum eminentia atque nitori in agminibus, licet minime galeati esse soleant, apparent illustriores, & hostibus formidandi.

E fragmento tertio.

ARomatis adeo abstinent, ut & in epulis paschalibus contenti sint his condimentis, sale lutulento, sinapi, allio, cæpis, suæque telluris fructibus, non solum vulgus, verum etiam optima-

tes, & summus dux illorum, arcium nostrarum ereptor, quas jam LXXIII enumerat jactanter.

In mensa Principis convivali, inter aurea vasa & vernaculas dapes, nonnihil quidem piperis, non tamen cocti, in trullis seorsum apponitur, sed à nemine attingitur.

Tartari Precopenses itidem aromata aversantur, vivuntque potu lactis & aquæ putealis, quæ in ambitu Tauricæ campestri, raro invenitur non amara, clara autem rarius, nisi in visceribus terræ profundissime quæsita. Apud Tartaros qui modo vinum gustaverit, is & octoginta fustuariis ictibus percutitur, & totidem nummis mulctatur.

E fragmento septimo.

TArtari suas mulieres in abditis semper tenent locis. Sequuti ducem naturam, atque laudabilem priscorum hominum, de quibus in Bibliis, consuetudinem, plures simul singuli uxores habent. Ex quibus numerosas filiorum & affinium copias consequuntur. Et uxores, quanto plures, tanto sui amantiores habent, faustisque fruuntur matrimoniis. Nec sponsarum magnas dotes quærunt, nec formas nec inclytas familias; adeo ut summi principes ex captivis emptitiis conjuges sumant. Nec ita pri-

dem in copiis OſlamSoltan fuerunt collectanei ejus, cujuſdam Omeldeſz XL filii ſimul, robuſti, uno anno & menſe fortaſſis ex uxoribus & pellicibus earum procreati. quæ cohors XL fratrum germanorum conſpicua fuit. & hic apud fluvium Vaka villa Tartarorum frequens eſt, antiquitus XL Tartarorum, id eſt, fratrum, appellata. Mercandarum ſponſarum morem, qui eſt apud Tartaros, patet fuiſſe etiam apud Iſraëlitas, Geneſ. 29. & 1 Reg. 18. quemadmodum & in noſtra olim gente ſolvebatur parentibus pro ſponſa pretium, quod *krieno* à Samagitis vocatur.

E fragmento decimo.

Religio ſeu lex eſt communis Tartaris cum Turcis atque aliis Saracenis, quæ Iudaiſmum olet, & hæreſim quandam Neſtorianam. Deum unicum & ſimplicẽ profitetur. Chriſtum vero, ſanctum Prophetam & judicem mundi poſtremum, virgine pura natum, ſed non paſſum credit. Circumciſionem obſervat. Sed eam tam adulta ætate ſuſcipit, qua Iſmahel patriarcha illorum circumciſus erat. Orta autẽ hæc ſecta proditur in Mecha oppido Arabiæ, anno ſalutis humanæ pene ſexingenteſimo, ſuggerentibus eam Iudæis, ibi poſt everſam Jeruſalem degentibus, machinatione

cujuſ-

cujusdam Sergii monachi & apostatæ nefandi, in perniciem Christianitatis.

Religionem suam assiduo conatu propagant. Diem à precatione auspicantur, & precibus finiunt. quotidie mane, vesperi. & pomeridianis horis orant: nulla, quo id minus agant, necessitate avocari se sinunt. non id opus in solos sacerdotes rejiciunt: etsi illos solos à precatione & lege interpretanda habent. quilibet pro se tam clericus quam laicus pariter, & clam & coram hominibus turmatim in cœtibus Deum confitentur. Semper sobrii, aqua lustrali membra loti, terram in qua cum Deo loquuntur, imitati sacram scripturam, pro sancta ducunt, & insternunt. Nulli sedilibus in fanis utuntur. characteres præscriptos & certos gestus adhibent, palmas ad cœlum expandunt, genua flectunt, incurvantes se usq; in terram proni in faciem procidunt, toto corde & omnibus membris orationi incumbunt, in qua non valde multa verba repetunt, sed hæc præcipua: *Soli Deo immortali Creatori cœli & terræ, præter quem non est alius, bonor & gloria in sæcula sæculorum.*

Precationi adjungunt jejunium. affligunt enim totos dies animas suas non solum fame & siti, sed ab omni opere & verbis profanis abstinentes, nihil præter

præter divina curantes usque ad intempestam noctem, capientes cibum non ad luxuriam, sed ad virium refectionem. Rident jejunia nostra, non fame, non siti, non cinere, non rerum divinarum contemplatione, non vigiliis, non orationibus condita.

Sunt & in eleemosynis dandis liberales. neminem enim suorum unquam mendicari, aut fame vel algore perire patiuntur. Adhibent tamen in hac beneficentia judicium. nam non dant iis qui eleemosynam in ingluviem & luxum convertant: sed pauperibus, debilibus, peregrinis, scholasticis, literis & ritibus Religionis ipsorum cognoscendæ studentibus.

Arcana divina scrutari nefas prophanumque esse existimant. nostram temeritatem execrantes, quod quidam ex nobis de judiciis & secretis divinis, quæ magna abyssus vocantur, in suis comessationibus disputent, nomen divinum frustra usurpent. Irrident Tartari nostros Ecclesiastas seu prophetas, taxant templa supellectilis, sedilium, ararum, simulacrorum, & Dei ad senectutem vergentis, & mulierum venustarum, lasciviam moventium, plena.

Nos æris pulsu, illi certis laudis divinæ verbis ac vociferationibus ad templa

ſe invitant: nos quod in laudibus divinis aures delectemus noſtras, buccinis, organis, harmoniis, verba precationis obſcurantibus, & organis interea noſtris naturalibus ſilentibus, reprehendunt.

II.

De Tartarorum origine, moribus, tam domi quam in bello, diſciplina.

E Thuano lib. hiſt. LXVII.

PEr vaſtas Scythiæ ſolitudines ad ſeptemtrionem porrectas habitant Tatari in Europa & Aſia, quibus olim unus Chanus ſive dominus, nunc plures ſciſſo imperio dominantur. Proximi Polonis ſunt, quos & continuis excurſionibus vexant Præcopienſes Europæi Tatari, qui inter Tyrã, hodie Neſterum dictum, & Beſſarabiæ ſive Valachiæ inferioris montes, lacum Vivodum & Biálogrodum civitatem, ad Pontum Euxinum habitant, & rurſus trans Tyram campos vaſtos inter eum & Bogũ occupant; in quibus Oſcovia arx oppido celebri conjuncta, Olbiopolis olim Plinio & Ptolomæo appellata, ad Boryſthenis rapidiſſimi & latiſſimi oſtium ſita, qua in Carcinitũ ſinum influit. Supra Oſcoviam IV milliaribus Bogus Boryſthene exci-

excipitur; qui si Hypanis est, ut autumat Martinus Broniovius, corrigendæ sunt Ptolomæi tabulæ; quæ Hypanim trans Borysthenem ortū versus ponunt, cum Bogus ad occasum Borystheni influat. In iis solitudinibus Sauramenses campi & Circassii sunt, & trans Borysthenem Ossovienses ab arce & oppido dicti, quod in faucibus Tanaïs, qui est Donus hodie, qua Mæotidem paludē ingreditur, positum est. In iis ad peninsulam usque, qua Dromon Achillei olim vocatā Borysthenes & subjectus Carcinites sinus efficiūt, per tuguria ac mapalia circiter xxx milliar. spatio late Tatari habitant. His adjacet Taurica Chersonesus Peloponneso paullo minor, olim feritate damnata regio, & immani homines mactādi & immolandi ritu infamis, in cujus faucibus Precopia est, à qua Precopienses Tatari appellantur. Heracleotis olim, ut creditur, dein Eupatoria & Pompeiopolis dicta, in qua Chani Tatarorū Palatinum seu præsidem, quem illi Begum vocant, perpetuum habēt, qui Borysthenis & Tanaïs trajectus servat, firmo addito præsidio, & fossa ducta, in qua XVII turres excitatæ Sachainbeiero Chano in peninsula imperante, qui Tataros Noagienseis in Asiatica Tanaïs ripa de imperio illi controversiam facienteis insi-

gni

gni ac memorabili clade ad Precopiam olim profligavit. Eo cum Chanus expeditionem aliquam suscipit copiæ conveniunt; sed nullum nisi consulto Turcorum imperatore & consentiente bellum suscipere Chanus Tauricus potest nisi adversus Moscum, postquam Selimus peninsula in potestatem redactaChanos Precopienseis juris Othomanici fecit. In qua præter Precopiam dignitate antecellit Beccasarium Principum domicilio clarum, cui quasi adhæret Salatica, & modico intervallo Sortassus pagus adjacet, legatorum, qui ex Polonia, Moldavia, Moscia adveniunt, diversorio celebris, ubi plerique à Genuensibus originem ducentes ædem Christianis sacris initiatam frequentant. Hinc non procul Crimensis arx visitur, ubi argenteorum numorum officina est. nam aurum omne Turcis ex conditionibus pacis à Selimo post debellatos Tataros datæ cedit Eodem porro in oppido arx est, ubi Saro (sic principem vocant) in bellum proficiscente, uxores ejus custodiuntur. Secundum istas urbes mediterraneas, præcipuæ sunt juxta mare Cafa, olim Theodosia, Genuensium colonia portu & commercio insignis, quam communi jure Turci cum Tataris administrant. In templo ingens ibidem & pretiosa veterum

terum librorum supellex nostra adhuc memoria erat, donec Italicorum sacerdotum vel sordibus vel contaminata vita effectũ est, ut templum ad Armenios transferretur. Oppida deinde numerantur Sudagra tribus arcibus munita, Balachenum, Iambogia, Ingermenũ, Corsuna, quæ Chersonitarum civitas appellabatur, olim splendore ædificiorum, marmoreis molibus, ac templis regali superbia elaboratis conspicua, nunc ruderibus ac ruinis deformis, asportatis à Turcis & aliis victricibus nationib⁹ huc illuc marmoreis & æreis rari operis columnis. Et à Christianorum quidẽ reliquiis, quæ inibi sunt, constanter proditur, Vlodimirum Roxolanorum Principem duas portas æris Corinthii & imagines ex monasterii templo prædæ loco ablatas secum Kioviam deportavisse, quas Boleslaus II Poloniæ rex postea inde Gnesnã, ubi ad majores templi valvas hodie visuntur, transtulerit. Vlodimirũ autem illum eam urbem Ioanni Zimiscæ Constantinopolitano imperatori eripuisse, quam Basilii & Constantini Augustorũ sorore Anna in uxorem accepta & sacris Christianis ritu Græcorum in eodem monasterio à Patriarcha quodã initiatus postea restituerit. Ante urbem promontorium est Parthenium Stra-

O boni

boni dictum, & postea Margutium sive Mancopia, & ultima Carcinitum sinum respiciens Costovia. Vinum heic nulla adhibita cura copiose crescit; fruges nullo labore, quasi sponte proveniunt; gregibus & armentis in peninsula innumeris pascua abunde suppetunt, virescentibus etiam hieme pratis, quippe cum aqua nec glacie nec nive pruinave concrescat; quo cœli temperamento fæcunditas soli maxime adjuvatur. Fructibus affatim suppetentibus non solum modice, sed etiam intra modum utuntur, & frugalitate valetudine firmata innatam fortitudinem tuentur, ab omni luxu & delicato victu alieni. atque adeo ebrietas inter eos grave crimen censetur; adulteria vero, quæ luxũ consequi amant, capite puniuntur. In civili administratione duo illa Iustitiæ columina, ut ne cui noceatur, & communi utilitati serviatur, religiosissime omnium servant, & quod magis mireris, in tã barbara & fera gente bellis & prædis assueta, nulla latrocinia aut furta sunt, nullæ res amissæ deperduntur, adeo ut in solitudinibus iliis iter facere, quam in frequentissimis regionibus & urbibus versari plerunq; sit tutius: siquidem apud eos cum telo ambulantes tanquam sicarii coërcentur. cetera crimina brevibus definita legi-

legibus, quarum custodia & interpretatio penes Mahumetanę sectæ sacerdotes est, severe vindicantur. Chanus ipse, qui & Sarus dicitur, in jure dicundo assiduus est; cui à dextra Galga (ita militiæ præfectus vocatur) isq; maximus natu frater Sari est; à sinistra Soldani, qui filii Principis sunt, cum primum adoleverunt, cum aliis Senatoribus, qui Atali dicuntur, juri dicundo assidere solent; quorum rogatis sententiis ille decernit, nec nisi finita lite inde pedem cuiquam movere licet. Sunt & in oppidis judices Haionati vulgo appellati, qui jus inter nobileis Mursos vulgo vocatos dicunt, & mensæ à Principe adhibentur: quod virtutis prœmium in mediocribus hominibus minime pervulgatur. Ceterum ex iis majore in dignatione sunt, qui plures captivos possident. cum moriuntur, arma præstantiora cum equo præcipuo capit filius natu maximus; reliqua bona inter filios æqualiter dividuntur, tutela ad patruos delata. Principis frater, quem virtutis opinione jam ante Galgam designaverunt, decedente Saro ad regnum vocatur, vel eo deficiente filius defuncti natu major. ceteris præter Soldani nomen honoremq; nulla pars ditionis & imperii cedit. Princeps autem ipse nulla prædia, nullũ ex agris vectigal

ærariumve habet, pręter equos ex ſingulis fontibus ſingulos, & portoria, quæ ei cum Turcis communia ſunt: metalla item, præter aurũ, quod ex fœdere Turci eſt, ejus propria, accedentibus ad hæc decimis ex prædiis omnibus; item ex ſingulis captivis majoris pretii III, ex vilioribus ſinguli aurei ſeu chequini Chano penduntur. Annonam populus domi & in militiam ſponte ſuppeditat, ex ærario etiam Turcico quinquies mille & IↃ aureos quotannis accipit, filio obſide dato. his tenuibus opibus immane quantum virium & copiarum ſuſtentatur, quæ omneis Chriſtianos exercitus numero vincunt. etenim ſi educere exercitum eſt opus, CL CIↃ equitum, in ſingulis tuguriis tantum relictis ſingulis viris, qui focos & lares tueantur, celerrime conveniunt; quibus ſi Circaſſii & Aſtracani ſe conjunxerint, ut fere ſolent, bis centum erunt & amplius millia. Si quis ad diem indictum non convenerit, capitale eſt. Singuli porro plureis equos ducunt, ſuiſque ſubito, ne paſcua vaſtent, finibus excurrunt, annonam militarem trium menſium ſecum portantes, carnem ſcilicet exſiccatam, allium, caſeum, herbarum radices, quas aromatum loco habent, & à noſtris ideo Tartaricæ vulgo vocantur. ditiores etiam ſpecies

alias

alias addunt. de pane & vino solliciti non sunt; aquam etiam nullam obesse posse existimant, allio prius sumpto. Ligna quædam & unà cum annona unico equo vehunt, quibus instar tugurii erectis palea superposita, foliis arborum aut gramine teguntur. quæ si defecerint, detractis equorum ephippiis capita reliquo corpore intecto cooperiunt. Aliis equis pharetras & arcum imponunt, alios & fere viliores initio ascendunt. ipsi de via fatigati sumpto allio & iis, quas dixi, radicibus pro cibo utuntur, & vireis recreant, haustо etiam pro vino sanguine, & interdum equarum lacte, quod singulare adversus famem, sitim, æstumque præsidium in deliciis habent. Pro vexillis dependenteis ex hasta crineis ac setas gestant, excepto principis signo, quod à Turcorum imperatore acceptũ ex holoserico præferri solet. Inter incedendum nullum aciei agminisve ordinem servant. quoquo versus circumsepto principe globi instar, quo pabuli copia suppetit, procedunt, nullis eos fluminibus, quæ vastissima & rapidissima illis locis sunt, nullis aquarum gurgitibus tardantibus; ita & equi & homines simul natandi periti sunt. & si quidem alta & late patens aqua fuerit, caudis equorũ ephippia cum sarcinis, ad-

junctis juncorum arundinumve fasciculis quibusdā alligant. ipsi jubis adhærentes nudi, laxato freno, altera manu virga vel ipso alvei cursu quasi gubernaculo, quo intendunt, equum impellente, transmittunt. sic ubi contra humilior aqua obtigerit, in equum ex flumine insiliunt, paullulumque interquiescunt, dum equi spiritum ducere ac respirare possint. Principi auté transmissuro connexis equorum caudis & adjuncto juncorum plexu sedes sternitur. Vbi fretum aut mare superandum occurrit, occisis equis vilioribus pelles detrahunt, ex iisq; inversis ac pinguedine oblitis, etiam costis trabis loco intextis naviculas consuto crinibus celeriter corio conficiunt, quibus singulis octoni homines cum totidem extra utrinque ad latera attractis equis transportari queunt. sin auté currus & vehicula traducenda fuerint, rotis exemptis crebros juncorum manipulos vehiculis imponunt, equorumque caudis annectunt, atq; ita tanquam in navicula perito natatore equos dirigente trajiciunt. Si quid in transmittendo periculi inciderit, signo ex herbis posito, socios, qui sequuntur, præmonét; cujusmodi notis & interdiu vias distinguunt, noctu ut nautæ in mari ad parvam cynosuram profectionis cursum dirigentes.

tes. Arma illis in usu sunt arcus, machæra, clavus ferreus & globus à fune aliquot ulnarum pendentes. hastas & sclopetos nostros fere negligunt, in quibus curandis plus operæ quam in usu utilitatis esse censent, atque adeo ad venationes domum relinquunt. Viros, quos hostili in solo obvios offenderunt, ne exploratas ipsorum copias enuncient, omneis occidunt, mulieres & pueros inviolatos relinquentes; neque donec revertantur, de captivis aut præda laborant, sed omnia, nisi pactionibus aliter cautum fuerit, devastant ac perdunt. Vbi certamen incidit, neque prœlii fortunam temere tentare, nec nisi bene ominatis diebus periclitari solent, ac numquam fere universis copiis decernunt, sed emissi aliquot, qui hostem velitatione pertentent, auxilia deinceps suis summittunt, quandiu eminus pugnare datur: sin comminus erit necesse, horrendis clamoribus editis & densatis agminibus vim faciunt. cum re gesta domum revertuntur, in finibus ante omnia ex communi præda damna, quæ socii acceperunt, arbitrio principis compensant, tum residuum inter se æqualiter dividunt: ubi si quid quis socios celaverit, prædæ partem cum vita amittit. quo fit ut de victoria magis quam

de præda solliciti sint. Quàm infesti vicinis & in hostico terribiles, tam domi pacate & inter se innocenter degunt. & hieme quidem in tuguriis sive mapalibus per vastos illos, quos dixi, campos ex materia tenui, limo, cœno vel pecorum & aliorum animalium fimo oblitis ac contectis se à frigoris asperitate & cæli injuria defendunt. ineunte Aprili cum uxoribus, liberis & omni familia, mancipiis, pecoribus & armentis in domibus rotundis vix quinque homineis capientibus (pileata tentoria vocat Laonicus Chalcondyles, quæ rotis duabus sustentantur) quasi in plaustris vagantur, unde olim Hamaxobii appellati. Ex ea gente prodiit famosissimus ille orientis vastator, & secundum Attilam Hunnorum Regem, alterum Dei flagellum Tamerlanus, homo specie deformis, & altero pede claudus, nec vegeto satis ingenio. qui cum in Caramania seu Cilicia in schola operam literis daret, à condiscipulis quasi per ludibrium in ludo electus est, ceteris puerilem dignitatem refutantibus. qua ille tamen joco accepta postea serio usus est. nam adultior in illa sociorum frequentia animos vere regios sumpsit, & contractis jam penes se majoribus copiis blandiente

licen-

licentia etiam multos eorum, qui Bajazeti tunc militabant, ad se ludicri regni specie pellexit. quibus postremo fretus, Bajazetem, qui parva hæc initia imprudenter contempserat, postremo ad prœlium adactum, fusumq; ac captum, fœdissimam servire servitutem coegit. quod vero è literario ludo prodiisset, quibus iisdem initiis & Scirifiorum, qui nunc in Mauritania regnant, imperium fundatum est, ut suo loco diximus, cum Turcica lingua Thamer diceretur, Tamerlanus appellatus est, quasi Thamer è schola dicas. nam Turcis, lanus, schola est; quamvis alii Temurem dicant, cui Leugi, quod claudus esset, cognomentum additum sit. Tartarorum autem nomen circa annum cIↃ CC XXVIII primum innotuit; qui bipartito agmine Europam & Asiam eodem tempore invaserunt. & qui Asiam petiere, Georgianam superioremque Armeniam pervagati, Iconium usque, Turcorum regiam, pervenere. alià manu Batho duce, vastatis Susdalis & Smolensibus Moscoviæ provinciis & Kiovia Russorum metropoli funditus destructa, Poloniam & Hungariam ingressi, Sendomiria ac Cracovia à Boleslao Pudico desertis, etiam Vratislavia potiti sunt, & Henricum Pium Quadorum ducem S. He-

duigis filium ad Ligniciam cum exercitu trucidarunt. inde in Marcomannos descendentes in Hungaria conjunctis viribus etiam Belam quater profligant anno illius seculi XLI; bienniοque in ea consumpto per Valachiam & Podoliam domum redeunt. Quo tempore Innocentius IIII P. R. missis ex concilio Lugdunensi legatis Bathum, ut religionem Christianam susciperet, hortatus est, exiguo fructu. nam ille quidem inducias aliquot annorum concessit; ceterum Saracenis instigantibus Mahumetanam perfidiam constanter amplexus est. Cum autem gens ea Scythica initio in VII veluti tribus seu hordas distributa esset, quarum hæc erant nomina, Tartar, Tangur, Cunat, Tatair, Sonic, Mongli, Tebeta; & angustam inter Ripæos montes & mare Caspium pro multitudine regionem à Georgianorum regulis in Asia incolerent: senex quidam prudentiæ & sanctitatis opinione inter eos insignis ex tribu Tartar, Changius nomine, socios ad libertatem vocavit, iisque se ducem præbuit; qui ex angustiis illis egressi, quum felici victoriarum cursu late imperium in Asia propagassent, Tartari à tribu sua universi dicti sunt. alii à Tataro fluvio, cujus accolæ Sumogli sunt, dici volunt, & in iis

Ioan-

Ioannes Leunclaius harum rerum diligens ſcriptor. alii denique Tartaros lingua Syriaca reſiduos ac reliquos dici autumant, quaſi hi ex Iſraëlitarum fæce reliquiæ ſint ; cui rei firmandæ argumento eſt , quod illi etiam ante Mahumetis adventum circumciſione, utpote à Iudæis accepta, uterentur.

III.

Tractatus de Tartaris Præcopenſibus, Cherſoneſiis & Boſporiis.

TAurica Cherſoneſus , arboris folio ſimilis eſt, quod pediculo ſuo Scythiæ continenti jungitur , ac alteram alam in paludem Mæotidem, alteram vero unà cum extremitate aut cuſpide in Mare majus extendit. Veteres Gazariam eam dixerunt; ac celebris fuit tum propter ſoli ubertatem, tum etiam propter piſcationes. Longo tempore ſub variis fuit dominis , qui Principes Boſporani vocabantur ; ac confuſa fuit regiminis forma , donec eam Tauri, Scythiæ populi, occuparunt , ac Tauricam eam nominarunt. Mithridates poſtea Rex Ponti , hos devicit , ac provinciam vaſto ſuo adjecit imperio , ut qui ejuſmodi acquiſitionibus, tanto potentior eſſet contra Romanos. quos etiam

bello aggredi ausus est; in quo tamen nihil fecit aliud, quam quod propriam sibi acceleravit ruinam. A Romanis enim victus, non Tauricam modo & Bosporum cum aliis suis novis acquisitis, sed & Pontum (regnum suum proprium) amisit. Et post hanc victoriam, Romani novos in hisce partibus constituerunt reges, quos Bospori Reges appellarunt.

In Imperii divisione provinciæ hæ orienti asscriptę sunt: quo nomine etiam Genuenses, qui tunc in flore erant, majorem ac meliorem Tauricæ partem classibus suis occuparunt, novamque coloniam Theodosiam (quæ hodie Caffa dicitur) deduxerunt, ac totam fere maritimam Provinciæ partem possederunt. Anno postea CIↃ CC L, Tartari vi eam ingressi, Genuenses quidem non prorsus expulerunt, quamvis maximis eos affecerint damnis, donec in dona quædam tributorum loco consentire coacti sunt, Tartaris reliquum, tam in paludis Mæotidis & Maris majoris littoribus, quam in continenti, campis scilicet fertilissimis, ac etiam extra peninsulam, eam Scythiæ partem, quæ Crimæa dicitur, usque ad montes Riphæos possidentibus.

In hoc itaque tractu nunc Tartari

Pre-

Precopenses habitant, qui magnam atque amplam tam in longitudine, quam in latitudine regionem possident, ac dominium suum, usque ad Tanaim Europæ terminum versus Orientem, & ultra Borysthenem versus Occidentem extendunt, ubi Polonorum contingunt limites; ac illi ipsi sunt, qui frequentibus suis excursionibus Poloniæ à partibus Podoliæ & Russiæ sunt infesti: quemadmodum & Moscoviæ, quam ad Septentrionem contingunt, multa damna inferunt. A Meridie Turcas sibi habent imminentes, qui maximam ac meliorem nunc Tauricæ partem possident, & præcipue Caffam Genuensium, ut dixi, coloniam, quam Mahometh ille, qui anno CIↃ CCCCXXV Constantinopolim cepit, ipsis extorsit. Vbi Genuenses (amissa Pera, atque omni alia commoditate subsidii ad illorum locorum defensioné submittendi) non destiterunt tamen terrestri ex Italia aliquot equitum turmas, tanta cura, tamq; memorabili simul & mirabili alacritate, tantisque sumptibus mittere, ut vel maximum totius mundi Principem, præter tam longi itineris pericula, detinere potuissent. nequaquam tamen & potentiæ & felicitati Mahometis resistere potuerunt. Eodem hic tempore Tartaros

Precopenſes tantum non in ſervitutem redegit, coactos ut ipſius ſigna (quocunque etiam vocarentur) vel minimis ſequerentur ſtipendiis. Neque ullis aliis unquam familia Ottomanica, quam hiſce Tartaris, uſa eſt; ac his ipſis Baiazethes quoq; contra patrem, contracta cum ipſis affinitate, uſus eſt. Verum quidem eſt, quod, quum majori coguntur exire numero, Nochaienſes in ſocietatem vocent, qui ultra Tanaim in proximis Aſiæ limitibus habitant, ac numeroſiſſimi ſunt, atque ex principali ſua horda uſque ad ſeptuaginta colonias deduxerint: ſed tamen Turcæ nunquam eum quem poſſent educunt numerum, veriti ne vim aliquando ab ipſis patiantur: neque etiam Precopenſes ex ſuo territorio plures quam triginta aut quadraginta, ad ſummum, equitum (nam pedites non militant) educunt, qui non amplius quam unicum Sultaninum (monetæ genus eſt) pro toto anno, in ſtipendio accipiunt, cætera rapto aut ex præda quærere coacti.

Sub ſuo hi vivunt Rege, qui pro more Chan aut Czar dicitur. Familia autem Regia Cherei vocatur. Ingenioſi ſunt, & animoſiores quam reliqui in vicinia Tartari. Regia ipſorum civitas olim Solgati, ab aliis autem Crim dicebatur,

batur, in superiori Taurica sita; unde & illi populi ab aliquibus Historicis Crimenses, quemadmodum & illa extra Isthmum, provincia Taurica Crimæa (quod, ut Polonorum dicunt Historiæ, munitionē significat) vocatur. Sed ego antiquius illud puto esse nomen, atque illud esse emporium cujus Herodotus meminit, Cremini illud vocans, ac nomen explicans, dicendo: id est, Prærupta. quod ita describit, ut proprie situi in quo Crim est conveniat. Postquam autem hæc natio pedem in Taurica fixit, regiam quoque sedem eo ac in civitatem Bavasaria transtulit, quæ in Tauricæ meditullio sub montibus jacet, qui ab oriente versus occidentem extensi, totam eam regionem in duas partes fere æquales dividunt; quarum optimam (versus meridiem nimirum) hodie Turcæ possident; altera (septentrionali scilicet) Tartaris relicta. Habent autem & alias civitates in peninsula hac, nempe Cherchiarden, Cremum, Surgati, Taffre, hodie Precopiam dictam: extra vero peninsulam usque ad Borysthenis ripas, habent Nigropolim, ac alias, nullius tamen momenti, civitates. Et ultra Borysthenem est Orcicovia, in qua Princeps plerumque propter Maris commoditatem, & quod Poloniæ sit vicinior, &

informet, nullam aliam in ea provincia esse fossam notabilem, quam hanc à Scytharum nothis ductam, assentirer forte. In medio autem relinquo, hoc saltem addens, quod fossa hæc à servorum (qui cœci plerique erant) filiis ac Scytharum nothis ducta, Oriza nominata fuerit, fortassis à fine: Ideo enim à montibus Tauricis qui in Scythia erant (è qua illi egressi sunt qui Chersoneso de qua nunc agimus, nomen dederunt) usque ad paludem Mæotidem eam deduxerunt, ut ea regione, quæ Chersonesus non erat, domum redeuntes dominos excluderent.

Chersonesus, aut Cherronesus (eodem enim modo scribitur). Græca vox est, & peninsulam significat, hoc est, regionem totam fere aqua circundatam. Veneti corrupte Polonesam (*Polesine*, aut *Polesene*) vocant: quod nomen non à Pò (sic Padum dicunt) derivatum, ut putant aliqui, sed à voce Peninsula corrupta deductum.

Sunt & aliæ Provinciæ, præter Tauricam, quæ Chersonesi dicuntur; nempe Cimbrica & Aurea, & aliæ similes, quarum aliæ aliis sunt celebriores: imo est & quæ particulari hoc gaudebat olim nomine, quæ nunc Galipolis; & sita est inter angustias *il Stretto di Galipoli* Ita-

liæ dictas, & sinum Candiæ. & in ipsa Græcia duæ quoque similes reperiuntur peninsulæ, in sinu Salonichiano seu Thessalonicensi: quarum alteram Acanthin, ejusque isthmum Acanthion vocarunt: altera hodie caput sancti Gregorii dicitur. Extra Græciam tota Africa peninsula est, neque ampliore quam sexaginta milliarium in latitudinem continenti jungitur spatio aut isthmo. Morea quoque, quam veteres Peloponnesum vocarunt, peninsula est, & forma & magnitudine Tauricæ fere similis. Peninsula itidem est Scandia, aut Scandinavia dicta, quæ Regna Sueciæ, Norvegiæ, & Daniæ partem, cum Bodnia & Finmarchia continet, ac usque ad Mare glaciale, à quo & sinu Bodnico aut Finnico parvo separatur terræ spatio, extenditur. Peninsula quoque est Peru, aut America Peruviana, hoc est, tota illa Novi mundi pars, quod *Mare del Nort*, & Mari meridionali, quod *Mar del Zur* nautæ vocant, alluitur: ac versus meridiem freto Magellanico à continente separatur: versus septentrionem autem parvo isthmo eidem jungitur, ut in tabula Mercatoris & aliorum videre est. Hinc paulo ulterius occurrit alia peninsula, versus sinum Mexicanum, quæ Iucatan provincia dicitur.

De

De harum autem peninsularum aliquibus, præcipue autem de Taurica, Cimbrica, & Aurea, proferam ea, quæ notabiliora sunt, aut saltem ea quæ in mentem mihi revenient. Et quia Taurica huic dissertationi præcipue occasionem præbuit, pauca quædam, præter ea quæ superius dicta sunt, de ea adjiciam.

Hæc à scriptoribus vocatur aliquando Taurica, aliquando vero Scythia: à recentioribus autem Gazaria dicitur. In circuitu habet circa Iↄ milliaria. In altero latere occidentem versus alia est parva peninsula, quam proprio nomine Cherronesum vocant, in cujus superiore parte civitas est antiqua, eodem nomine celebris. Solebat autem hæc Chersonesus esse provincia valde populosa; ac circiter triginta in ea civitates fuisse memorantur. Quod factum est propter magnam omnium ad victum necessariorum ibidem copiam, mari pisces & vicina Scythia, vinum vero & frumenta ipsa terra in magna abundantia subministrantibus: tota enim frumentorum fertilissima est, unde & habitatores ejus agricolæ dicuntur, ad vicinorum Scytharum (qui Nomades, id est, pastores dicuntur) differentiam: qui ipsi frumentis etiam Mithridati regi tributum pendebant: Et testantur historiæ, quod

Græciam aliquando paverint, quemadmodum & hodie magna copia Constantinopolim deportatur. Præcipuæ autem merces, quæ ab illis proveniunt partibus, sunt sal, mel, quod subamarum est, & cera. Frequentes enim ibi sunt sylvæ, in quibus apes alvearia sua condunt. Item pisces sale conditi, qui tum in Mari majori, tum in palude Mæotide, maxima capiuntur copia. Atque hinc frequens Caffæ erat mercatus, dum in Genuensium fuit potestate. Sed tamen Tanæ, ad Tanaïs fluminis fauces sitæ, ubi in paludem Mæotim id se exonerat, frequentior fuit mercatus. Eo enim & aromata ab Indicis maribus ad Indum fluvium, hinc ad Oxam, inde ad mare Caspium, atque inde rursus ab oriente occidentem versus, usque ad Citracanum aut Astracanum, celeberrimum ejus temporis Tartarorũ Astracanensium emporium, hodie Moscovitis ad Volgæ fauces situm, ac Rha dictum, inde demum Tanam Carovanis deportabantur, atq; Venetorum & Genuensium navibus in Italiam delata, in alias quoq; provincias distrahebantur.

Illis temporibus Veneti suos consules atque alios nobiles propter commercia illa tam in Caffa quam in Tana habebant. Nostro autem hoc tempore, longe

ge diverſo itinere aromata illa devehuntur, neque forte abſque inſigni Divinæ providentiæ conſilio; quæ non vult, ut unus idemque populus tantis ſemper gaudeat divitiis, ſed per ejuſmodi viciſſitudines ita eas repartitur, ut omnes iis frui poſſint. Præter autem frumenta aliasque merces Conſtantinopolim etiam deportantur piſces ſale confecti, atque omnis generis ſalſamenta, quæ per totam inde ſparguntur Græciam, ac loca ei vicina, uſque ad Italiam etiam, ut ſunt ſturiones, palamides, & botarghæ majores, quæ cera inducuntur: minores autem aliunde veniunt, nempe è ſinu Sartano, (*Golfo di Sarta* Italice dicto) prope Corfu: & è Bojana prope Albaniæ Scutarium, ac aliis.

Nulla autem amplius vel Caffam, vel Tanam Italica commeant navigia, neque etiam aliorum populorum Chriſtianorum, ne ſe indiſcretæ Turcarum barbariei exponant. Veniunt autem aliquando Genuam Caffanæ naves. Vectores quoque ſe à Genuenſibus deſcendere profitentur, cæterum tamen & morum & linguæ & religionis patriæ obliti, maxima ſua propria culpa, cum vix centum & quinquaginta annos ſub Turcarum fuerint poteſtate. Audio interim eſſe homines ſic ſatis civiles, forte pro-

pter Italicam originem, aut etiam cœli inclinationem aliquam. Sub ſexto enim habitant climate, in regione frigidiuſcula; quæ quamvis vites ferat, ac uvas ad maturitatem producat, brumæ tamen tempore terra operiendæ ſunt, quemadmodum & in majore Germaniæ parte fieri ſolet.

Iſthmum autem, aut anguſtum illud ſolum, è quo peninſula hæc à continente dependet, ut Strabo dicit, ab aliquibus octuaginta in latitudinem patere putatur milliaribus: ac ſcripſit ipſe, ſuperius nominatum Mithridatem Eupatorem muro eum clauſiſſe. Sed credo etiam in hoc ſpacio numerari lacum, qui paludis Mœotidis pars eſt, atque in ipſo iſthmo reſtagnat, in quem per anguſtum canalem ingreditur. Atque terræ illius ſpacium multo erit anguſtius, ac folii, cui & Tauricam aſſimilavimus, pediculo perſimile: quod & ab incolis, cum Itali ſua ibi adhuc haberent commercia, *Zuccola* vocabatur. Quod nomen neſcio an ab Italis mutuarint qui cucurbitam *Zuccam* dicunt, quaſi cucurbitæ folio eſſet ſimilis; an vero barbara ſit, ac aliud quidpiam ſignificet. Hoc autem obſervavit Strabo in hujus regionis deſcriptione, quod quamvis extra noſtrum ſit propoſitum, non ta-

men incommode hoc inſeretur loco: nimirum primum qui Boſpori hujus ſuſcepit dominium, Pariſadem fuiſſe nominatum, cujus poſteri multis poſtea ſeculis in eo regnarunt, donec tandem ſub ejuſdem nominis poſtremo in Mithridatis poteſtatem devenit. Quod & in aliis regnis obſervatum eſt, quæ in eodem quo cœperunt nomine tandem deſierunt. Imperium Romanum in Auguſto cœpit: in Auguſto aut Auguſtulo deſiit. Gothorum in Italia Regnum ab Alarico fundatum, in alio Alarico extinctum eſt atque deletum. Conſtantinopolitanum Chriſtianorum Imperium in Conſtantino S. Helenæ filio initium habuit: ſub alio Conſtantino, etiam Helenæ, ſed non Sanctæ; filio finem ſortitum eſt.

Faxit Deus Omnipotens, ut etiam aliquando in Mahumethe & ſectam & tyrannidem Turcicam finiri videamus, quemadmodum & in Mahumethe cœperunt, & multis indiciis in occaſum vergere videntur. Et hæc quoad Tauricam Cherſoneſum ſufficiant.

Operæ pretium nunc erit ut de Boſphoro (ſeu Boſporo potius) aliquid dicamus. Non autem hoc Provinciæ nomen eſt, niſi valde improprie ſumatur, ſed anguſtiam ſignificat, per quam mare ex

ex uno in alterum perfluit sinum: neque hoc nomine plures quam hæ duæ, Thracia nimirum & Cimmeria, appellatæ sunt: ut altera Bosporus Thracius, altera Cimmerius dicatur. Imo nomen hoc ab una ad aliam translatum aut derivatum est. Fabulosus enim ille Io virginis in vaccam mutatæ è Thracia in opposita Asiæ littora transitus, nomen huic angustiæ dedit, ut Bosporus diceretur, tanquam *Bovis transitus.* atque hinc illud nomen alteri quoque angustiæ propter similitudinem inditum est, ut Bosporus Cimmerius diceretur, per quam palus Mæotis in Mare majus se exonerat, quemadmodum & per Thracium Bosporũ Mare maius in (Ægæum) & inde in Mediterraneum illabitur. Ambobus hisce Bosporis Europa ab Asia separatur: atque hi & Tanais, *Don* nunc dictus, veri ejus sunt termini. Distant autem quingentis inter se milliaribus. Thracius, ubi angustissimus est, eam habet latitudinem, ut canum latratus, & gallorum cantus ab una in altera audiantur ripa, imo & distinctæ hominum voces, cum venti quiescunt. Hic Thracius, ille Cimmerius à proximis vocatur provinciis. Thracius ab uno latere habet Constantinopolim, ab altero vero Chalcedoniam, hodie Scutarin dictam.

Bithy-

Bithyniæ hæc civitas est, à Megarensibus olim ædificata, unde ab oraculo tanquam cæci derisi sunt, quod tam felicem Constantinopoleos situm nec elegerint nec viderint: ubi hic omnibus carebat commoditatibus, propter rationes quas recitat Polybius, quæ hic & nimis longæ relatu, nec ita faciles intellectu sunt.

Hunc Bosporum audio ab iis qui viderunt, à Propontide usque ad Mare majus, ad viginti extendi milliaria: ac nunc ab utraque ripa sumptuosis palatiis & hortis amœnissimis esse ornatum, quamvis solum sua natura sterile ac arenosum sit: unde magna hic opus erat industria. Sed Imperii Ottomannici magnitudo, atque ejus aulæ divitiæ naturam superarunt: quamvis maxima tantarum fabricarum causa, & frequentium illarum habitationum, gubernationis iniquitati attribui possit. Nam qui ibi vel minimum possidere putatur, continuis ministrorum (seu aulicorum Turcicorum) extorsionibus expositus est: unde etiam qui aliquid habent, quantum possunt, procurant ut portæ aut aulæ vicini habitent, ubi aliquanto meliore vivitur & proceditur justitia, aut saltem aliquo ejus meliore respectu. Vnde & illi qui ex hac Constantinopo-

lios ejusque pomœriorum dilatatione & augmento, quo totam potius provinciam habitatam quam civitatem refert, potentiæ ac magnitudinis Imperii argumenta deducunt, falli possunt. Quinimo timoris potius & debilitatis hoc certissimum est signum. Est enim tanquam concursus aliquis sanguinis ex membris remotioribus ad cor, quo vel ipsum aliquando suffocatur: aut tanquam lien, quod quanto magis in corpore humano crescit, tanto reliqua decrescunt membra. Et huic solebat Constantinus Imperator fiscum comparare Principum.

Bosporum hunc Darius Xerxis pater, contra Græcos exercitum movens, instravit. Xerxes autem Hellespontum, qui hodie Fretum Galipolios vocatur, ubi *Dardanelle* Italis dictæ (aut *Dardanelli*) nunc sunt, ponte junxit. Hic autem non vocatur Bosporus: quamvis inter ipsas Dardanellas, castra in utraque ripa posita, quæ veteres Sestum & Abydum dixerunt, non habeat majorem quam unius milliaris latitudiné, paulatim tamen postea in amplius distenditur spatium.

Bosporus Cimmerius, qui ab Italis vulgo *Vospero*, aut *Bocca di S. Giovanni* dicitur, ut Strabo putat, nomen hoc à

Cimbris forticus est. Sed ego falli eum arbitror: Cimmeriæ enim nomen multo antiquius & ab Homeri temporibus cognitum fuit. Thracio hic latior est: in aliquibus enim locis ripæ latius quam milliari inter se distant; in aliquibus etiam usque ad duo, & ulterius. In longitudine autem, qua (ut dixi) Europam ab Asia separat, ad septuaginta se extendit milliaria. In qua mensura (si non hallucinantur illi qui vidisse se profitentur) Polybium & qui eum sequuntur necessario insigniter errasse credendum est. Spectaculum autem præbet amœnissimum, multis in utraq; ripa ornatus civitatibus, quæ celebres apud veteres fuerunt, & præcipue illa, quam Panticapean aut Bosporum in specie nominarunt, in qua frequens erat mercatus. Itali hodie Vosperum, incolæ autem Cherz eam vocant. In Europæ latere sita est, nimirum in Taurica, in ipso canalis medio, à quo civitati nomen inditum est: quamvis veri Bosporani dicebantur olim illi qui ab altera canalis parte habitabant: qui etiam Imperio suo usque in Tauricam prolato, nomen etiam suæ eo intulerunt nationis. Sed ego credo olim Bosporanos dictos, quos nunc Circassos, aut Zicchos vocamus, homines à Tar-

taris ducentes originem, sed professione Christianos, ritu autem Græco; de cætero autem nulli rei nisi furtis & latrociniis intentos.

Bosporus hic Cimmerius, quemadmodum & vicinæ paludis Mæotidis partes, hyberno tempore ita congelantur ac indurescunt frigore, ut non solum equos & carros onustos, sed etiam integros ferant exercitus. Imo de Mithridate tradunt historiæ, quod Bosphoranos eodem in loco æstate prælio navali vicerit, quo hyeme eos equestri superaverat. Vnde etiam apud Romanos in proverbium cessit, Frigus Cimmerium; ut omnes regiones frigidiores Cimmerias vocarent. Nondum enim magis versus septentrionem jacentes regiones, neque Norvegiam, minus etiam Schricfinniam, aut Finmarchiam, aut Gronlandiam, aut novam Zemblam cognoverant. Quamvis credibile sit ipsos Islandiam insulam vidisse, quæ circiter viginti gradibus Cimmeria septentrionalior est, ac eam Thylen dixisse. Sed illi qui aliquanto melius in historiarum lectione sunt versati, hanc facile rejicient opinionem, quamvis communem. Non enim Islandiam, sed Scandiam hoc nominarunt modo, quam in expeditionibus Anglicanis detexerunt;

neque

neque unquam ad Islandiam, vel ad mille usque milliaria accesserunt. Atque hæc sunt quæ de Bosporo Thracio & Cimmerio dicenda occurrebant.

Sunt quidem in diversis mundi partibus & aliæ ejusmodi angustiæ sed neque hoc notatæ nomine, neque tam celebres, excepto freto Magellanico, admirabili naturæ opere, de quo forte aliqua dicenda erunt, cum de Peruviana peninsula tractabimus. Superius quoque Hellesponti feci mentionem, qui etiam fretum Galipolitanum dicitur, ubi duo sunt castella, quæ Dardanella vocantur. Alia quoque est ejusmodi angustia, in sinus Lepanthi ingressu, ubi etiam duo sunt eodem nomine castella. In ipsa quoque Taurica, de qua superius egimus: fretum etiam tale est in Isthmo, quod è palude Mæotide in alium lacum extenditur, quam Buges fluvius, è montibus Riphæis descendens, efficit. Hujus autem nulla est apud historicos mentio. Stagni quidem meminerunt aliqui, & Strabo lacum Putrem, aut Sapram, (quod idem est) nominat, ab effectu scilicet, & ob putredinem aquæ. Alii Bricen vocant. Et videtur innuere ibidem Strabo, quod lacu illo Putri non numerato, Isthmus non amplius quam quinque milliaria in latitudine habeat.

Neque dubito quin in tam immensis terræ marisque spaciis, plures, ut dixi, aliæ ejusmodi angustiæ inveniantur, sed his neque similes, neque tam celebres, neque etiam hoc notatas nomine, cum, quo Græci non pervenerunt, neq; etiam nomen tale pervenire potuerit. Græcum enim nomen Bosporus est, & voce & historia, sive fabula, quod ipsi nulli alii angustiæ aut freto indiderunt quam hisce duobus, Cimmerio videlicet & Thracio: atque illi propter eam quam cum hoc habet similitudinem. Et sciendum, Græcos & in Taurica, & in Cimmeria ac Bospero habitasse: ac omnes fere civitates ab ipsis & eorum coloniis ædificatas esse, vel ex nominibus (quanquam ad Barbarismum inflexis) certum est.

An autem ab initio ab universæ hujus fabricæ autore & creatore Deo ita factę ac ordinatæ; an vero post aliquem annorum decursum natura vi sibi viam faciens eas aperuerit, ut nimio se exoneraret pondere, neque ego dicere possum, neque quemquam pro certo affirmaturum puto: sed conjecturis hic agendum est.

Et revera qui mundi positionem considerat, ac Scythiæ altitudinem perpendit, à qua tot in paludem Mæotidem

deſcendunt fluvii, facile is credet, quod cum ea tantam aquarum copiam ac colluviem retinere non poſſit, ideo præcipue quod & ipſa paulo ſit altior, neque adeo profunda ſit, naturali ponderis ſui violentia viam ſibi per eas partes, in quibus minus vel à montibus, vel à ſaxis, vel ab aliqua altitudine inſuperabili, impedimenti fuit, inundationibus per loca ſubjecta decurrens aperuerit: impetum etiam augente aliorum fluminum, quæ è diverſis regionibus & locis in eam illabuntur, decurſu, ac in iiſdem partibus concurſu. Ita etiam, quod Boryſthene, Tiro, Danubio, qui à partibus Occidentalibus præcipuus eſt, ac aliis fere infinitis, à circumjacentibus Aſiæ regionibus in mare majus, aut Mare nigrum, ut nunc vocant, (Veteres Pontum Euxinum, aut Axenum, id eſt, inhoſpitalem aut innavigabilem, dixerunt) irruentibus, hoc nimio pondere gravatum, ac toto ejus impleto ſpacio, exitum ſibi per Boſporum Thracium fecerit; ac poſtea rurſus Propontide, quam *Mar de marmora* hodie vocant, impleta, per Helleſpontum aut fretum Gallipoleos, in loca ſe inferiora effuderit: ubi novis rurſus reſtagnantibus aquis, novum mare effecerit quod Adriaticum aut mediterraneum vocant. Quo etiam reple-

repleto ac multis maximis aucto fluviis, ne littora sibi opposita inundaret, viam sibi vi ac celeri decursu in Siciliam & Africam aperuit: quæ cum satis ampla non esset, perrupto etiam eo impedimento, Siciliam etiam ab Italia separaverit, ut per duo illa ostia liberius in oceanum procurrere, eique se jungere posset. Hac tali quali facta conjectura, veniamus etiam ad Columnas Herculis, aut Fretum Herculeum, quod hodie *Stretto di Gibraltar* vocant. De quo aliqui pro certo affirmant, quod ex aquæ impetu quæ viam vi sibi fecerit, provenerit. Id si verum esset (quod equidem affirmare non ausim, sed probabilibus tantum innixus rationibus) dicerem, quod quemadmodum palus Mæotis veteribus Majoris appellabatur mater, ita & Mediterranei maris pater dici possit. Atque hæc mea opinio eo sit verisimilior, quod experientia doceat, tam paludem Mæotidem per Bosporum Cimmerium, quam Mare majus per Thracium semper absque intermissione fluere, ac immensam aquarum copiam provolvere, quæ nullo eo refluxu redeunt.

Dicamus etiam aliquid de palude Mæotide. Vocatur illa à recentioribus mare Tanæ, aut mare Zabacharum, aut mare

mare Ciabaci. de cujus nominis etymo aut origine nihil habeo quod dicam. De primo autem dicunt, deductum illud esse ab ejus regionis populis qui Mæotes olim dicebantur. Secundum à Tanai fluvio habet, ita magnis duobus ostiis in paludem effunditur, ita ut ab eo solo ea fieri putetur. Palus quidem dicitur, quasi stagnans aliquis esset lacus & limo oppletus: sed revera mare potius est, quod mille in circuitu habet milliaria, quamvis Iornandus Gottus centum & quadraginta saltem (qui proculdubio manifestus est error) ei tribuat. Multas habet in circuitu civitates populosas. Romani nullam ejus habuerunt notitiam, nisi post Mithridatica bella. Tota plerunque hyeme congelatur, ea saltem excepta parte quam Tanais suo impetu movet ne concrescat, quemadmodum & ipse solus ex omnibus ejus regionis fluminibus, propter suam rapiditatem, frigore non constringitur. Causa autem quod palus dicitur, est quia adeo est humilis, ut non nisi scaphis & minoribus navigiis navigari possit; neque enim tempore Polybii, ut ipse scribit, in maxima altitudine ultra quinque cubitos habebat. Iornandus autem octo eum in aliquibus locis habere dicit. Et judicat Poly-

bius temporis progressu minorem eam futuram, propter magnam arenarum copiam, quam Tanais ac alii fluvii in eam decursu suo provolvunt. Idem quoque de Mari majore judicat. Sed neque in hoc neque in illa evidens aliqua apparet mutatio; quamvis Mæotis in hodiernum usque diem nulla majora admittat navigia; neque ante Mithridatem, neque etiam postea scitur ulla eam bellica navigia ingressa esse. Verum non tantum palus Mæotis, sed etiam ipsum mare Nigrum tam difficilis ac periculosæ putabatur navigationis, ut præter titulum quo Euxinus aut Axenus, hoc est, Inhospitalis dicebatur pontus & innavigabilis, veteres etiam pro miraculo habuerint Iasonis in Colchidem, qua tam breve confecit iter, è Peloponneso videlicet usque ad Phasin navigationem, quæ cum nostri temporis audacibus navigationibus collata, ludus aut fabula videbitur. Et si Argon navem in cœlum transtulerunt veteres, quid Victoriæ navi facient, quæ totam mundi circuivit machinam; & illis quibus Draco Anglus itidem totum in circuitu mundum perlustravit?

IV. MAR-

IV.

MARTINI BRONIOVII de Biezdzfedea, ad Tartarum Legati, Tartaria.

Campi Sauramenſes & Oczacovienſes, qui inter Bogum & Neuſtrum fluvios ſiti ſunt.

BRatiſlavia ſeu Braſlavia oppidum in extremitate Podoliæ, quod etiamſi cum arce ſatis obſcurum & humile ſit, verum incolas quingentos, & amplius ſclopetarios optimos, ac cum Scythis crebris levioribusque præliis bene verſatos ac exercitatos, præſidii quaſi loco perpetuo habet. Illi in campis ductores viarum peritiſſimi ſunt, à Tartaris ac Kozacis, qui in campis perpetuo vagantur, prælia & pericula, ſi eis comitatu impares ſunt, evitare probe norunt. Ex Bratiſlavia non admodum denſis ſylvis, milliaribus aliquot ad Silnicam rivulũ, in quo loco Bratiſlavienſes propter Perecopienſium, Oczacovienſium & Bialogrodenſium Tartarorũ incurſus, Valachorumq;, perpetuas agunt excubias. Bogo vel Hipani fluvio, penes Oczacoviam uſque itur: proinde ad Treſtenetium, Berſadum, Olſancam, Sauranam, (unde campi Sauranenſes dicuntur,) rivulos, Oniſſionis cujuſdam ignobilis

Rusci alvearium, in quo altissimæ quercinæ arbores apparent. Demum in Bogo pons lapideus & balneum, quod Vitoldi magni ducis celeberrimi ac bellicosissimi Principis Lituaniæ quondam fuisse perhibetur, ruinæ lapideæ, testudines & sepulchra, quæ Turcica vel Tartarica fuisse dicuntur, ac vulgo Cessennia, quasi monumenta appellantur, visuntur. Codeman Romani cujuspiam Rusci idiomate Dolniam Horofossam Horodisse vel territorium ruinosum lapideum, quod illi Pritolce seu propugnaculum nominant, ac ibi Sinavvoda, quasi cæruleus rivulus, vulgo ita dictus, Bogum influit. Probite vel porta potius inaccessibilis, natura loci ita facta insula saxosa in Bogo, à ripa utraque montosa, quam fluvius undique circumluit, eaque satis ampla locique natura munitissima est, quæ nostris hominibus à Tartaris & Valachis receptui tutissima est, hominesq; plurimos illa capit. Præsertim vero Bratislaviensibus annis singulis in ea mensibus aliquot piscantibus præsidii quasi loco est, ac in ea ducenti vel paulo minoris comitatus sclopetarii in Aprili & Majo ac Iunio mensibus, in aliisque in Bogo insulis, quibus ille plurimũ abundat, multi admodum semper reperiuntur. Cermencucum, lapideam ruinam

ad Bogum ſitam; Certelnam minorem, amnem luciorum,(nam luciorum ferax eſt) appellant Pieſcanibrod, ſeu Arenoſum vadum, quem cum in confines Podoliæ veniunt Tartari tranſeunt. In Bogo fluvio apparet Cercicesseniam Turcæ; Getricessenia vulgo dicitur: illa cujuſdam Tartari vel Turcæ locupletioris mercatoris ſepultura fuiſſe perhibetur; ac ex lapide cæſo & polito, ac ſumptuoſo opere in Mahometicum cultum facta erectaque, nunc etiam à viatoribus conſpicitur. Certelnam majorem, rivum Capcacleium ad arcem collapſam ſeu ruinoſam. Ac ibi Capcacleius fluvius Bogum influit, plurimosque lacus habet: Hancrocricum, ſeu, ut Tartari, Chamrivum eum vocant; nam locus ille ſaxoſus eſt, & rivis limpidiſſimis abundat: Berezaniam lacum cannoſum, qui ex adverſo Oczacoviæ, mari Euxino vel Pontico & Boryſtenis ſeu Nepri fluvii in mare ſeſe eo exonerantis meatibus proximus eſt, & alluitur. Ille campus quinquaginta vel amplius milliaribus bene emenſis, ſex vel ſeptem dierum vel diætarum, ut illi computant, expedito viatori iter acceleranti Bratiſlavia Oczacoviam uſque conſtat. Feras, biſontes, alces, equos, cervos, arietes, qui unicum tantum cornu habent, capros, apros,

ursos campestres habet: Etsi à decennio, vel paulo amplius, hiemis asperitate, niviumq; magnitudine, fame ac siti plurimæ admodum enecatæ fuisse dicuntur, earumq; in campis ingétes ossium acervi reperiuntur. Tum etiam ovium, boum ac equorum Turcicorum, & Tartarorú greges innumerabiles, qui ibi perpetuo pascebantur per Rusciæ, Volsiniæ, Kioviæ, Podoliæ & Moldaviæ finitima, eosq; prorsus licentiosos homines, nó ita pridem penitus deleti sunt. Cozles seu tumuli, vulgo Mogilii dicti, altissimi, maximi & frequentissimi, maximorum ac cruentissimorum, ut plurimi asserunt, ac verisimile rationiq; consonum videtur, quondam bellorum certissima signa, seu illustrium virorum sepulturæ, conspiciuntur. Ille campus solo fertilissimus est; plurima loca ad colendum inhabitandumq; commoda, aptissima, amœnissimaq; habet: gramina & herbas natura & amœnitate loci odoriferas, præsentissimasque ad pascendos infinitos jumentorum vel animalium greges profert. Ad confluentem Bogi plurimis in locis montuosus, quoad vero ex parte sylvestris. verum in patenti ad Nestrum vel Tyrá fluvium, Moldaviæ Vionium, planissimus omninoque campestris est, majorique ex parte lignis caret.

Mol-

Moldavia seu Valachia inferioris pars, quæ olim Bessarabia dicta fuit.

EX confinibus autem Podoliæ, Moldaviæ, seu Valachiæ vicinis, Camenetiam, Chotimum, Sorocham, vel Olchioniam, versus Palatini Moldaviæ oppida & arces ad Nestrum sitas pervenitur. Proinde Pruto sive Hieraso Moldaviæ fluvio trajecto Stepanovetiam, vel Iassi primarium Valachiæ oppidum, vel rectius ad Prutum Techniam oppidum, & arcem Turcicam, non ita pridem ad Confluentem Nestri munitam, ac ibi Techinienses vel Moldavici in Nestro trajectus aliquot recta in campos reperiuntur. Vetinens vero per lacum Vidovo seu Obidovo ducitur, quem quidam ab Ovidio nuncupatum fabulose fortassis autumant, qui latissimus est, & in Pontum Euxinum in eo loco exoneratur, eumque ex adverso Bialogrodi. A veteribus Moncastrum ea arx & civitas dicebatur. quæ non ita pridem à multis annis Valachorum seu Moldavorum Regulis à Turcis erepta & possessa est. Tyras influit. In ipso Tyræ seu Nestri ostio turris lapidea existit, quam Neoptolemi & vicum Hermonactis, ac in utraque Tyrę ripam civitates duas conditas, Niconiam in dextra, à læva vero Ophiusam, nominatas esse ex Astrabone

liquet. Ex adverſo itaque Majaci trajectus ille Bialogrodo navibus in campum Bialogrodenſem, & Oczacovienſem ſuperatur. Militem quendam Majacum ibi fuiſſe fabulantur; ac in eo loco Neſtro trajecto in ripa lapidei parietes ruinoſi, & quaſi quædam ruinæ apparent; eam ruinam Turrim Neoptolemi fuiſſe Strabo refert.

Campi Bialogrodenſes & Oczacovienſes. Qui inter Tyram & Boryſthenem fluvios, ac ad mare Euxinum ſunt.

DEmum vero Beribonium Turcæ, alias Licaſtemum Colum lupinum appellant. locus ille foſſas altiſſimas & ampliſſimas mari vicinas, lacus & rivos amœniſſimos habet. Cacibiei Horodiſæ, quaſi territorium collapſum, quem lacus ampliſſimus ad Confluentem Neſtri mari vicinus alluit, ac ibi portus non ignobilis quondam ſecundo Neſtro extitiſſe memoratur. Adzigoli ille locus tres foſſas celebres, lacus amaros & ſalſos quam plurimos mari proximos habet, ibique magna vis Kozakorum perpetuo confluit, mutuisque bellis & cædibus frequentiſſimis concidunt. Idcirco ille locus viatoribus adeo terrori eſt, ut in eo non ſolum per noctem quieſcere, verum nec pabulari quidem ſatis ſecure ha-

habeant. Nam non raro accidere solet, ut quod si non Kosacones ipsi, cadavera tamen hominum ibi sæpe reperiantur. Domnina Dolnia seu fossa, quæ maxima & amplissima lacubus & rivulis limpidissimis frequens est, Berezani lacu angustissimo, verum profundissimo, ac ibi in sinum Carcinitum & mare Ponticum sese exonerantis trajectu superato, Oczacoviam pervenitur. Berezaniam lacum, & Carcinitum sinum, Tamiraci & Carpanei sinum seu lacum fortasse nuncupatum esse Straboni placet. Ab ostio Tyræ fluminis insulam Leucam intra pelagus eductam intervallo quingentorum stadiorum distare, ac Achilli sacram nuncupatam esse Strabo asserit, quæ in eo Berezani lacus trajectu optime à viatoribus conspicitur. Borysthenem fluvium ad stadia sexaginta inde distare, & amnem Hypanim seu Bogum ei vicinum esse, ac inde ostium Borysthenis insulam quandam existere, in qua portus quondam fuit, idem Strabo memorat.

Oczacovia arx & oppidum.

OCzacovia, quæ Olbia, Olbis & Beristhenes Olbiopolis, quasi beata civitas, à Ptolemæo & Plinio dicitur, ad Borysthenem Carcinitum fluvium seu sinum sita est, ac in eum sinum mari

Euxino vicinum Boryſthenes ibidem exoneratur. quam à Miletiis conditam eſſe, & amplum emporium habuiſſe Strabo refert. Arx lapidea, nec bene tum munita, oppidum ignobile Turcarum ditionis eſt. Boryſthenes ſeu Neprus altitiſſimus, rapidiſſimus & latiſſimus fluvius, qui à ſeptentrione labitur, in Carcinitum ſinum ſeu fluvium ac Pontum Euxinum penes Oczacoviam influit. Supra Oczacoviam vero milliaribus quatuor Hypanis ſeu Bogus fluvius in Boryſthenem exoneratur. Ad Oczacoviam vero per Boryſthenem & ſinum Carcinitum ſtadiis ducentis (ut vult Strabo) trajectus latiſſimus, & navibus majoribus ac minoribus in Iſthmum ibi ſuperatur. In eo trajectu & tranſitu à peregrinis & mercatoribus vectigal perpetuum Imperatori Turcarum ſolvitur.

Iſthmus, qui inter Pontum Euxinum & Boryſthenem eſt.

Continens, ſeu Iſthmos ab antiquis ita dictus, inter Pontum & Boryſthenem anguſtiſſimus unius diei itineris ſpatio, admodum arenoſus, collibus, lacubus, paludinoſis ſalis fodinis. ac ibi per Boryſthenem ſal deportatur. arbores etiam humiles virgultis parvis inſertas habet. Cervis, urſis,

capris,

capris, & apris campestribus frequens admodum est.

Tartarica tuguria, & manendi illorum in campis modus.

ISte continens agris, pratis, tuguriis Tartaricis, quæ vulgo *ulnsi* à Barbaris nominantur, ac ut pagi ex tenuissimis lignis, limo vel cœno stercoribusque pecorum seu animalium obliti, facti, & arundine tecti sunt, Perecopiam usque milliaribus amplius triginta extenditur, rivisq; abundat. Verum æstate & in autumno Tartari in eis tuguriis non degunt. nam in Aprili cum uxoribus, liberis, familia, mancipiis ac domibus, quæ rotundę penulis obsitæ quatuor vel quinque hominibus ad degendum vix commodæ sunt, & in carris rotis duabus sustentatis, camelis duobus, vel uno, vel bobus, itidem cum familia & supellectili vehuntur. Camelos, equos, pecora, & oves, innumerabiles greges secum ducunt, alios vero commodioribus in pascuis relinquunt. Perecopiam vero inter Borysthenem & mare Euxinum, vel extra Perecopiam nõ raro in Tauricam ipsam, vel ex adverso Perecopiæ Ossovum seu Azaphum (ut Turcæ vocant) oppidum ad Confluentem Tanais vel Doni, rapidissimum & maximum fluvium, à veteribus quondam Græcis, proin-

proinde Genuensibus Italis, cum arce munitum, ac non solum ibi præsidio firmissimo Imperatoris Turcarum, verum etiam ejus loci Præfecto imposito, à Turcis habitatũ, erectum contendunt. In Isthmum seu campos planissimos, & maximos eos, qui inter Borysthenem ac Mæotim paludem ac mare Ponticum sunt, ac in peninsulam ipsam de loco in locum ad pascua commodiora semper progrediuntur & migrant. Verum in Octobre frigoribus, imbribus ventisque perpetuis sævientibus ad tuguria ea rursus redeunt. In primis enim à Kozacis Nizoviis nostris hominibus, quod secundo fluvio in cymbis ibi vagantur inde nuncupatis, ac iis sclopetariis qui æstate & autumno in Borysthene in cymbis majoribus & minoribus perpetuo vagantur, subitasq; & damnosas in eos incursiones faciunt, magnopere sibi metuunt. Attamen frugibus & graminibus collectis Borysthene glacie concreto cum familia propriisque animantium gregibus commodius per hyemẽ stativa sua habere solent. Isthmum illum Zenonis Chersonesum Ptolemæus vocat. Et Strabo ad telluris magnæ Chersonesi eum adhærentem, Roxanos scribit & Roxolanos, quos nos Russos seu Rutenos nunc dicimus. in campis illis

inter

inter Tanaim & Borysthenem pascua herbosa semper sectatos memorat, ac adversus Mithridatis Lupatoris ductores Tassium, Palacum, & Selurum socios belligerasse. & cum pugnacissimi judicarentur, Barbara (inquit Strabo) natio omnis infirma prorsus apparuit, & quinquaginta millibus adversus sexaginta millia militariter acie instructa, ductu & auspicio Diophantis ducis Mithridatici, resistere ac sufferre impetum non valentes, maxima ex parte trucidati sunt. Galeis, thoracibus, & scutis ex crudis boum corrigiis eos usos fuisse, ad percutiendumque lanceas, arcus & gladios habuisse scribunt. Tentoriis centonum instar pilo contextis utebantur: in plaustris vitam degebant, & circum tentoria pecora comitabantur, à quibus victum capiebant. Lacte, caseo, & carne vescebantur. Tartari illi etiam eadem ratione fere vitam degunt, agros tamen non paucos illi nunc habent & colunt, herbas etiam non raro colligunt.

Taurica Chersonesus, antiquis minor Tartaria, Barbaris Gadzaria, Perecopia arx & oppidum.

PErecopia, à veteribus Græcis Eupatoria, Pompeiopolis, sacer lucus, Dromon vel Cursus Achillis, seu Græcida,

Hera-

Heracleum vel Heraclea appellata, in confinibus Tauricæ, ſeu Scythicæ Cherſoneſi, vel peninſulæ dictæ, primum oppidum obſcurum, & parvum, arx lapidea, nec ſatis munita eſt, in qua Principes Tartarorum vel Chani, ut Tartari eos vocant, quaſi Reguli ſeu ſupremi domini Palatinum, quem illi Begum ſeu Perecopenſem omnium vocitant, perpetuum habent, qui Boryſthenis & Tanais ſeu Doni fluviorum tranſitus & trajectus, & confines univerſos vigilantiſſime perpetuoque obſervat, ac univerſis Tartaris iis, qui in campis ad Perecopiam & ultra Perecopiam ſitis degunt, præeſt. Illud oppidum unà cum arce ipſa, ut ex ruinis videre licet, à priſcis & antiquis peninſulæ Tauricæ quondam vel Boſporanis Regibus ſive Imperatoribus Græcis in anguſtiſſimo continente, eo quem una ex parte à ſeptentrione palus Mæotis, (Putrem lacum eum Strabo nominat) altera vero mare Ponticum à meridie alluit & cingit, univerſamque peninſulam ambit, excitatum eſt. Et quoniam ibi per univerſum, ut Strabo iſthmum dicit, qui inter paludem & mare dimidii milliaris tantum ſpatio fere continetur, foſſà profundiſſima & lata facta; oppidum foſſæ appellationem ſortitum eſt,

eſt, quam in hodiernum uſque diem à Tartaris ac ipſis pariter Turcis ſermone illorum retinet. Lacum à mari ſeparatum eſſe ſtadiis ſexaginta, Putrem ſeu lacum ipſum ſtadiis quatuor millibus, Tauricæ vero ſeu peninſulæ iſthmum trecentis & ſexaginta ſtadiis contineri Strabo refert. Enimvero Sachibgiereio Chano Tartaro in peninſula imperante, qui Tartaros Noagienſes pro imperio bellum illi facientes, inſigni ac memorabili ſtrage ad Perecopiam proſtraverat, deviceratque, turres lapideæ XVII in ea foſſa excitatæ fuere, foſſaque altius reparata. Proinde vero in ſignum memorabilis victoriæ cruentiſſimique belli, nonnullæ turres ex capitibus cæſorum ibidem factæ fuiſſe à Tartaris perhibentur. Cum itaque in peninſulam in eo anguſtiſſimo loco unicus tantum ille tranſitus pateat, Tartari perpetuas excubias Perecopiæ agunt; neminem peregrinum, qui in peninſulam venerit, ſine literis Chani inde redeuntem tranſire permittunt. Denique cum in bellum deſcendere Chanus cogitaverit, vel aliquod periculum aut bellum Tartaris imminet, univerſi Perecopiam frequentiſſimi ſemper conveniunt.

Cosslovia arx & oppidum.

COsslovia oppidum ad dextram Perecopiæ ad mare situm milliaribus septem distat. Emporio non ignobili præfectum arcis & oppidi Chanus proprium & perpetuum ibi habet.

Ingermenum arx & oppidum.

INgermenum milliaribus XII vel amplius à Cosslovia distat. arcem lapideam, templum, & specus sub arce & ex adverso arcis miro opere ex petra excisos, habet; nam in monte maximo & altissimo sita est, ac inde à specubus à Turcis cognomen retinet. Oppidũquondam non ignobile, opibus refertum, celeberrimum, & natura loci maxime admirandum, copiosissimumq; extitit. Ex adverso oppidi promontorium extenditur in latitudinem stadiorum aliquot spatio, in longitudinem vero III vel IV milliaribus oris angustissimis Euxino mari medius est. Portus tres habet illos: Pactorum, à quo alter efficitur portus (Ctenuntem Strabo vocat.) ad quos naves multæ commode accedere, & à tempestate fluctibusq; maris in locis iis tute consistere possunt. In ea angustia Taurorum nationem Scythicam latronum manus constituisse, ac impetum in eos, qui eo divertissent, fecisse Strabo memoriæ prodidit. In montibus saxosis, qui

qui ibi sunt maximi & admirandi, vestigia certa apparent, quod antiquissimi populi Græci lapides grandes ibi excidebant; navibusq; ea angustia oris deportatos Corsonum seu Chersonam Peninsulę urbem ea tempestate clarissimam & antiquissimam ex illis extruxisse, nunc etiam à Græcis Christianis dicuntur. Heraclienses Ponti accolas coloniam eo deduxisse, ac urbem Chersonesum ibi appellatam esse, ac à Tyra fluvio stadiis IV millibus & cccc cursu maris emetiendo eam distare Strabo meminit. Ingermeni arcem satis & magnificam à Principibus Græcis extructam fuisse apparet: nam portæ & ædificia adhuc nonnulla integra Græcis characteribus exornata, & cum insignibus eorum insculpta conspiciuntur. Ac per universum illum isthmum quondam ibi usque ad urbis mœnia ædificia sumptuosa extitisse, puteos excavatos infinitos, qui adhuc fere plurimi sunt integri; ad extremum vero duas vias Regias grandes lapidibus stratas esse, certo apparet. In eo isthmo pomaria, horti, vineæ plurimæ & optimæ, à Græcis quondam cultæ, (Belbecum nunc etiam appellantur,) quas Christiani Græci vel Itali & Iudæi, paucique Turcæ nunc possident, in loco eodem visuntur. Ex Ingermeno Corsunum terrestri

itinere eundo est isthmus inter oris angusti portum, & mare Euxinum, quem stadiis sexaginta constare, & parvam Chersonesum appellatum esse, ac portionem magnæ Chersonesi occludere Strabo describit. Est ille isthmus ad lævam & lacus maris Euxini planissimus, & solo fertilissimus: ad dexteram vero portus oris angusti, habet quidē agrum satis uberem, montibus tamen & collibus, in quibus vineæ & pomaria infinita erant, septus est. Incolis & pagis ad urbis ipsius mœnia caret, & in vastitatem prorsus redactus est; tamen greges infiniti ovium, pecorum & animalium propter nimiam soli herbarum ubertatem à Turcis ibi perpetuo pascuntur. Ex ædificiis illis ruinosis, quæ ibi conspiciuntur, animalibus illis per singulas turmas domini proprii Turcæ vel Tartari caulas maximas conficiunt & sepiunt.

Chersonesus seu Corsunum urbs Taurica antiquissima.

CHersonesum seu Cherronesum, Corsunum, vel Chersonam, Sari Germenum, quasi flavam arcem, Turcæ urbem eam vocarunt: nam solum quasi flavum ille tractus habet. Quæ quod superba, dives, delicata & clara quondam Græcæ gentis colonia fuerit, universæq; peninsulæ urbs antiquissima, frequens, magnifica

fica, portuque nobilissima extiterit, admirandæ ruinæ illius manifeste testantur. In extremitate isthmi illius, quem parvam Cherronesum Strabo vocat, & in ostio ipso portus oris angusti, ac per universum isthmum sicut latitudo ripæ utriusque maris est, urbs murum altissimum & magnum turresq; plurimas & maximas ex secto & grandi lapide erectas nunc etiam habet, ac tota mari exposita existit. Aquarum ductus, qui milliaribus quatuor cuniculis ex petris excisis in urbe ducebantur, in quibus nunc etiam aqua purissima est, ad urbis ipsius mœnia conspiciuntur. Est in eo loco unde rivulus ille delabitur pagus quidã non ignobilis, & non procul in ripa maris, in monte saxoso, Græcum monasterium, Sancti Georgii solemne; anniversaria devotio Grecis Christianis qui nunc in Taurica sunt reliqui, in magna frequentia ibi fieri solet. Vrbs illa à multis non solum annis, verum sæculis, & hominibus & habitatoribus prorsus vacua, funditus diruta ac in vastitatem redacta est. Muri & turres integræ adbuc & miro opere sumptuose factæ conspiciuntur. Principum Regia vel domus in ea isthmi parte, & urbis mœnibus, turribus, & portis magnificis existit. Verum à Turcis insignes columnæ marmoreæ

& serpentinæ, quarum intus adhuc loca apparent, & grandiores lapides, spoliatæ & per mare ad sedes eorum in ædificia publica & privata deportatæ sunt. Idcirco ad majorem ruinam ea urbs pervenit: non ædium & templorum ne vestigia quidé in ea visuntur. Vrbis ædificia humi prostrata & solo ęquata sunt. Monasterium Græcum maximum in urbe est reliquum; parietes templi apparent quidem, sed testitudinem non habent, & ornamenta ædificii ejus, quæ ibi erant insignia, diruta & spoliata sunt. Ex illo monasterio duas portas æris Corinthii, quas Græcorum presbyteri Regias portas vocant, & imagines insigniores, Græcos aliquos ad Volodimirum magnum Russorum seu Kioviensium Principem ea tempestate prædæ loco Kioviam deportavisse, postmodũ vero à Boleslao secundo rege Poloniæ Kiovia Gnesnam prædæ itidem loco, quę in templi maximi porta nunc etiam ibi visuntur, delatas esse, Russorum & Polonorum annales memoriæ prodidere; Volodimirum Principem Ioanni Zemiscæ Constantinopolitano Imperatori eam urbem quondam eripuisse; verum Basilii & Constantini Imperatorũ Anna sorore in matrimonio ducta, & sacro fonte ritus Græci in eodem monasterio

à Patriarcha quodam initiato, restituisse. Quod & in hodiernum usque diem in locis iisdem à Christianis Græcis, quorum obscuræ & parvæ admodum reliquiæ supersunt, prædicatur. Ante urbem promontorium existere, & Parthenium, id est, virgineum appellatum esse, Deæque illius ædem ac statuam habere. Ac eam urbem liberam fuisse, propriisq; legibus vixisse; verum à Barbaris direptam, eoque necessitatis deductam esse, Eupatore Mithridate præsule sibi delecto adversus Barbaros bellum gessisse, & tanta spe erectum exercitum in Chersonesum misisse, ut & Scythis pariter Strabone teste intulerit, & Sciluri liberos quinquaginta (ut Possidonus scribit) captivos habuerit, & à Perisade præfecto loci ditione accepta Bospho potitus sit: Ac inde ex eo tempore in hunc usque diem Chersonesitarum civitatem Bosporanis Regulis subjectam fuisse olim idem Strabo asserit.

Iamboli, seu Balacheum, arx & civitas.

IAmboldum seu Iamboli Græci Balacheium, quasi piscium arcem & civitatem eam (nam in eo loco mare piscibus ferax est) Turcæ dixere. Ea in altissimo magno & saxoso monte ab Italis Genuensibus munita & habitata fuit:

superbis enim & pessime tunc inter se convenientibus ac ignavis Græcorum, qui tunc eam partem Tauricę tenebant, Ducibus ignominiose sine aliquo eorũ præsidio ab eis erepta fuit. In ea civitate commoditate loci naturalis Genuenses usi portum celebrem, ac utilem, munitissimum sumptuosissimumque propugnaculum, excitavere. Est ibi etiam sinus maris angusti penes civitatem & inter promontorium non exiguo spatio distans, qui portum nõ ignobilem confecit, ut ex mari magno naves non paucæ ibi tuto descendere & consistere possint. Arces, ædes, mœnia & turres sumptuosæ cum plurimis Genuensium insigniis & titulis prostratæ & omnino dirutæ jacent. Civitas illa à paucis Græcis, Iudæis & Turcis incolitur, à paucioribus itidem mercatoribus & peregrinis per mare frequentatur.

Mancopia seu Mangutum, ut Turcæ vocant, arx & oppidum.

MAncopia civitas ad montes & sylvas magis porrecta, & mari non jam propinqua est; arces duas in altissimo saxo & peramplo conditas, templa Græca sumptuosa & ædes, plurimos rivos, qui ex saxo decurrunt, limpidissimos & admirandos habuit. Postquam vero à Turcis ea capta esset, postmodum vero

anno

anno decimo octavo, ut Christiani Græci perhibent, subitaneo & horribili incendio orto funditus fere demolita est. Idcirco nihil quicquam insignius præter superiorem arcem, in qua porta insignis cum Græcis textibus multo marmore ornata, & domus alta lapidea est. In eam domum Moscorum nuncii Canorum barbarico furore nonnunquam detruduntur, ac durius ibi asservantur. Templum Græcum S. Constantini, & alterum S. Georgii humile admodum nunc reliquum est. Presbyter Græcus unicus, Turcæ & Iudæi aliquot ibi habitant, cætera in ruinas, vastitatem, & omnem fere oblivionem versa sunt. Nec homines jam supersunt, nec Ducum, nec gentium earum, quæ eas urbes & arces maximas possidebant & inhabitabant, annales aliqui reperiuntur. Nam in locis singulis eos summo cum studio & impendio meo conquirebam. Verumtamen à Presbytero quodam, Græco homine jam annoso, probo, & non rudi, quem ibi vidi, accepi, quod paulo ante civitatis ejus à Turcis obsidionem Duces quidam duo Græci, quos Constantinopolitanorum vel Trapezuntii Imperatorum sanguinis fuisse certe apparet, patruus & nepos ibi mansissent. Græci vero Christiani non

multis tamen annis eam inhabitavere, ac paulo post ab infideli & immanissima Turcarum gente civitas illa fide eis data & violata erepta fuit. Duces illi Constantinopolitani vivi abducti, à crudelissimo & sceleratissimo Turcarũ Imperatore Selimo ab annis centum & decem crudeliter contrucidati sunt. In templis illis Græcis in parietibus effigies & habitus exornati Imperatorum & Imperatricum earum, ex quorum sanguine eas ortas & prognatas fuisse apparet. Arx & civitas quondam antiquissima Mancopiæ, & Cercessigermeno à Turcis arci novæ & à Cercessio nominatæ, proxima est, nec ea à Turcis & Tartaris, ac ipsis etiam Græcis, propter nimiam vetustatem aliquod cognomen nunc habet. Græcorum tamem Ducum temporibus, de quibus in eo loco plurima nefanda, quæ in Deum hominesque illi perpetrabant, prædicantur, ea corruit. Ac in eo monte saxoso, in quo sita est, in saxo miro admodum opere domus excisas habet, quæ, etsi ille locus nunc sylvosus est, integræ tamen plurimæ reperiuntur. Phanum marmoreis & serpentinis columnis ornatum humi jam prostratum & corruptum, insignem & clarum quondam eum locum extitisse testatur.

Chanorum Regia & sedes.

CHanorum Regiæ seu domus in Mediterraneam (ut eam Strabo vocat) Tauricam porrectæ sunt. Oppidum non ignobile, & domum lapideam primariam, in qua ille semper residet, Baccasaraium nuncupatam ille habet. Illud oppidum inter duos montes situm est, & fluvius parvus, à quo oppidum cognomen retinet, medius defluit. Mahometicum templum lapideum, & sepulturæ Chanorum, ex ruinis Christianorum penes oppidũ exstructæ sunt. Non procul etiam ab illo oppido monasterium Mahometicum, & plurimæ sepulturæ Tartaricæ, ex ruinis Græcorum non ignobiliter excitatæ sunt. In extremitate oppidi istius aliud oppidum est Salaticum dictum, ædificiis nõ ignobilioribus à Turcis incolis exornatum. Chanorũ Regia vel domus, à priscis Tartarorum Principibus sumptuosè ædificiis, templis, sepulturis, & balneis magnificè exornata est. In eam domũ Principes, quum otio, delitiis, oblectationibus & recreationi vacant, cum uxoribus non raro descendunt. Locus ille enim seu tractus venationibus expositus est. Pomaria, vineas, hortos & agros infinitos & præstantes habet, ac rivis limpidissimis irriguus est. Montes & sylvæ plurimæ illic sunt, in

quibus ruinosa ædificia plurima, & maximæ arces & civitates conspiciuntur, à paucis tamen & nullis hominibus illæ habitantur, & desolatæ jacent. Almassaraî ad confluentē Almæ est Chanorum Regia, seu domus, in qua ille raro manere solet, quod non ita commode sicut alibi ibi degere & cum aula sua divertere potest; nam pagus tantum unicus & obscurus ibi est. Arces & oppida obscuriora sunt aliquot vicina, in quibus uxores suas alere solent. Arces itidem nonnullæ sunt, in quibus Sultani Chanorum fratres vel filii & uxores illorum perpetuo habitant. Pars illa Chersonesi, quam Chanus cum suis Tartaris possidet, à Perecopia versus paludem ad Cremum civitatem culta, plana, campestris, fertilis & herbosa est; Verum versus mare & ipsam Chani Tartarorum Regiam, ejusque oppida, arces & pagos, montuosa admodum, sylvestris, cultissima ac uberrima existit. Montes sunt maximi & celebres in ea parte. Maximus vero omnium altissimus est, & in summitate lacum sane non exiguum habet. Illum etsi ego non ascendi, verum ab aliquot miliaribus ille bene conspicitur, & nō vulgarem altitudinem & magnitudinem demonstrat. Fluvii plurimi non parvi admodum ex montibus illis decurrunt.

Pisci-

Pisciculos etiamsi non magnos (nam aqua non est profunda). sapidissimos tamen & delicatos plurimos habent. Sed quoniam Tartaris piscium rarus est usus, Christiani tantum & peregrini nostri cum eò veniunt in capiendis eis operam navant. Est præterea avium delicatissimarũ ibi copia, quas aliquando sclopetarii Christiani vel Turcæ, rarius tamen nostri peregrini, petere solent. Venationes cervorum, caprarum, aprorum & leporum in ditione Tartarica & Turcica mari vicina sunt plurimæ. Solet etiam non raro diebus aliquot Chanus ipse ibi venari; sæpius vero cum canibus venaticis Turcicis vel Tartaricis in campũ descendit. Sortassus pagus Tartaricus Chani Regiæ vicinus, in quem Lituanici & Moscovitici legati non raro divertũt, ille satis amplus & amœnus est. Enimvero cum Taurica seu peninsula Chanorum ditionis esse cœpit, Itali non pauci Genuenses nobiliores post subactã à Turcis Capham, Tartarorum Principibus juris & proprietatis suæ litteris eorum conscriptis & consignatis, quas ego apud eos vidi & legi, eum pagum cum specialibus immunitatibus illi obtinuerant, sive hoc auro, quod illi tũ ex sedibus suis secum asportaverant, sibi comparaverant, sive etiam ministerio, dum Chanis in

able-

ablegationibus apud Christianorum Principes nō obscure operam suam navabant. Templum Catholicum in pago illo extruere ipsis permissum fuerat, in quod, dum ego ibi manerem, aliquoties descendebam. Presbyter tamen unicus Franciscanorum ordinis Frater, quem Christiani illi ex Turcica captivitate ære proprio tum redemerant, in templo illo fuit. Ille postmodum cum Tartarico legato, qui apud Serenissimum Regem non ita pridem fuerat, in Lituaniam Vilnam usque advenerat. Reverendissimum Ioannem Andream Caligarium Sedis Apostolicæ Legatum sæpius ille accedebat, ac cum iisdem Tartaris, dum aliquot septimanis mansisset, iterum in Tauricam ille reversus est.

Cremum arx & civitas.

CRemum, seu ut à Tartaris Crimum dicitur, civitas & arx muro antiquissimo, maximo ac præalto, magnitudine ac celebritate reliquis civitatibus Tauricæ, Chersonesi mediterraneæ, (nam eam Ptolemæus ita nominat,) admodū dissimilis est. Ptolemæo fortasse Taphros, Plinio vero Taphræ eam antiquis nominatam fuisse placet. Illa postremis, jam temporibus ante Genuensium in Tauricam adventum à maximo populo Mahometico, qui ex Asia eo tum migraverant,

rant, culta & inhabitata fuisse videtur. Nam templa seu delubra antiqua Mahometica non solum in civitate ipsa, verum & ultra civitatem, plurima admodum cum characteribus Chaldaicis in grandioribus saxis excisis conspiciuntur. Turcæ seu Tartari non pauci admodum incolæ, Græci tamen rariores, hoc referunt, quod majores sui constanter meminerint, eam civitatem à Persarum olim gente inhabitatam, præstantem ac primariam fere officinam mechanicarũ artium quondam eam extitisse. Liquet sane ex ipsis ruinis, & loci amplitudine, urbem eam quondam clarissimam, & maximam gentium coloniam extitisse. Tartari ab eo loco Crimẽses vulgo nunc appellantur. Officinam monetariam, quam Chanus cudit, in ea civitate perpetuam habent. In arce, quæ maxima ad civitatem est, uxores Chanorum perpetuo asservantur & consenescunt.

Sidagios arces tres & civitas.

SIdagios à Græcis, à Genuensibus vero Sudacum, arx & civitas illa dicta fuit. Tartaris prorsus incognita est. In monte altissimo, saxoso & peramplo, ad mare sito, in summitate montis, arcem superiorem, alteram mediam, tertiam vero inferiorem arcem, muro & turribus cinctas & munitas Græci seu Genuenses

Itali

Itali condidere. Templa Græca ex grandioribus ſaxis infinita eſſe, & quaſi ſacella pauca admodum, nonnulla integra viſuntur, plurima vero in ruinā verſa & humi jam proſtrata jacent. Superbi, diſcordes & deſides Græci à Genuenſibus Italis fracti & debilitati civitatē eam amiſerant. Non contemnenda Genuenſium veſtigia Græcis multo clariora ibi conſpiciuntur. At inſignem locum quondam, ut ex ruinis videre licet, extitiſſe, à Chriſtianis Græcis, quorum parvæ admodum reliquiæ ibi ſunt, memoratur: Græcorum gentem eo diſcordiarum & inimicitiarū deveniſſe, quod familiæ, quæ diſſidiis laborabant, ne devotionem quidem publicam fieri eique intereſſe volebant. Propterea templa illa infinita quam plurimi ædificavere, quæ aliquot centena ibi extitiſſe Chriſtiani perhibent. Templa tria maxima Catholica, domus, muri, portæ, ac turres inſignes, cum textilibus & inſigniis Genuenſium in arce inferiori viſuntur. A Metropolita quodam viro Græco & honeſto, qui ex inſulis Græcis ad viſitandos preſbyteros illos tum eò advenerat, & hoſpitio me exceperat, accepi, quod cum immaniſſima gens Turcarum eam civitatem ingenti maritimo exercitu oppugnaſſet, à Genuenſibus fortiter & animoſe

mose illa defenderetur. verum cum obsidionem diuturnā ac famem Genuenses diutius ferre, nec impetum tam numerosi exercitus Turcarum sustinere amplius possent, in maximum templum illud, quod adhuc ibi integrum est, centeni aliquot, vel, ut ille asserebat, mille fere viri egregii sese receperant, per dies aliquot in arce inferiori, in quam Turcæ irruperant, fortiter & animose sese defendentes, insigni & memorabili Turcarum strage edita. tandem in templo illo universi concidere. templi illius portę & fenestræ à Turcis muro impletæ. cæsorum cadavera in eum usque diem insepulta jacent. In id templum ne accederem, à Caphensi Seniaco quondā Turca, quem in ea arce perpetuum ille habet, ego prohibitus sum. Portorium non ignobile civitatis ejus fuit. Vineæ & pomaria, quæ ad duo & amplius milliaria extenduntur, fertilissima à Caphensibus, Turcis, Iudæis, & Christianis nunc etiam ibi coluntur. Nam universæ Tauricæ vinum optimum ibi nascitur. Rivis amœnissimis, qui ex altissimis & mediis montibus & sylvis, quæ admodum frequentes ibi sunt, decurrunt, universus ille tractus abundat.

Civi-

Civitatum maritimarum distantia & descriptio.

CIvitatibus illis superioribus, ac demum Sudaco ipso jam emenso usq; ad Theodosiam, quam Genuenses Itali Capham dixere urbem, Taurica ripa per stadiorum mille longitudinem aspera montanaque & aquilonibus procellosa existit. Ante illam urbẽ promontorium quod ibi conspicitur in pelagus in meridiem versus Paphlagoniam Amastrumque urbem valde procumbere, ac à Græcis Orium & Opon, frontem arietis, appellari Strabo refert. Opponitur illi & aliud promontorium Carambis Paphlagonum, quo pontus Euxinus in pelagus geminum dividitur, ac id utrumque euripus angustat. Carambis à Cherronesitarum urbe stadiorũ duobus millibus & quingentis, ab arietis autem fronte multo minore numero distare Strabo memorat. Post eam montanam, ut eam Strabo regionem vocat, Theodosiam civitatem jacere; campos ubertate præstantes, portum vel centenis navibus commodum habere, eumq; finem Bosporanorum & Taurorum agro antea asscriptum fuisse, idem asserit.

Capha seu Theodosia civitas.

CApha seu Theodosia urbs universæ Tauricæ clarissima, munitissimaque, à Ge-

à Genuenſibus Italis condita & ad mare ſita eſt. Portum copioſum illa ſemper habuit. Genuenſium tempore apparet eam divitem & habitabilem admodum extitiſſe. Poſtquam vero à Turcis ab annis plus centum Genuenſibus erepta fuerat, Chriſtiani Itali in anguſtum ita redacti ſunt, ut exiguæ & obſcuræ admodum eorum reliquiæ in ea ſuperſint. Civitas priſtinum ſplendorem maxima ex parte amiſit. Templa Chriſtianorum Romana demolita, ædes dirutæ, muri & turres, in quibus Genuenſium plurima inſignia & inſcriptiones Latinæ viſuntur, collapſa jacent. Templa tantum Catholica duo, & Armenica itidem integra ſuperſunt, in quibus Preſbyteros proprios alere, & devotioni publicæ intereſſe à Turca antiquo jure eis conceditur. Turcis, Armenis, Iudæis, Italis & Græcis Chriſtianis pauciſſimis habitatoribus referta, negotiationibus portuque univerſæ ejus Tauricæ nunc etiam nobilis eſt: vineas, pomaria, & hortos fere infinitos illa habet. Capham non raro navigatur ex univerſis vicinioribus & remotioribus Græciæ inſulis, ſæpius vero ex urbe Conſtantinopoli; nam ſecundo vento duorum tantum dierum ſpatio, vel paulo amplius, navibus eo veniunt.

Telluris Taurica distantia & descriptio.

TEllurem aliam deinceps fertilitate conspicuam usque ad Panticapeium Bosporanorũ metropolim, quæ in ostio Mæotidis sita est, existere, ac inter Theodosiam & Pancapeium stadiorum quingentorum & triginta intervallum esse Strabo refert. Tellus illa frumenti ferax est, & vicos habuit olim multos, sed nũc Tartarica tuguria plurima ibi sunt. Vrbem portus optimi Nympheum dictam, & tumulum Panticapeum habitaculis frequentibus circumpositum stadiorum viginti insignem esse, ac ad ortum portum navium triginta quondam ibi extitisse, & arcem à Milesiis conditam ibi fuisse Strabo asserit. Est quidem ad eum tumulum nunc etiam civitas & arces duæ, quæ fortassis à Turcis & Tartaris Cercum & Thamanum appellantur. In ipso Mæotidis ore, quod Strabo Bosporum Cimmerium vocat, ejus vero initium ab ampliore latitudine ad septuaginta stadia. ubi est Panticapeis locis ad Phanagoriam propinquissimam Asiæ civitatem, divisionem inchoant. ad angustissimum Euripum terminari: illud vero angustiæ Asiam ab Europa separare: simul & Tanaim fluvium ab Arcto in paludem ad stadia sexaginta inter se distantibus alveis erumpi, ac totam circuitio-

cuitio-

cuitionem paludis illius ſtadiis octo millibus conſtare Strabo tradit. Magnam Cherroneſum ſeu Peninſulam ipſi Peloponneſo forma & magnitudine perquam ſimilem eſſe, eam vero totã Boſporanos Principes aſſiduitate bellorum vaſtatam habuiſſe: Illam etiam Boſporanorum Tyrannos parvam quidem Mæotidis ori & Panticapeo adjacentem Theodoſiam uſq; tenuiſſe, plurimam vero partem uſque ad iſthmum ſinumque Carpenoitem Tauros gentẽ Scythicam habuiſſe: Atque ſane etiam oram totam, & aliquid extra iſthmum uſque ad Boryſthenem parvam Scythiam vocatam; propter tranſeuntem vero Tyram fluvium & iſthmum eam terram habitantium, multitudinẽ hujus & partem magnam Scythiam parvam nuncupatam fuiſſe; cum Thraces partim vi, partim malignitate loci (eſt enim plurima paluſtris) eam conceſſiſſent; Strabo memoriæ prodidit. Idem etiam ſubjicit, Cherroneſum ſane in mare vergentem Theodoſiam uſq; in campis frugiferam, non ſic autẽ montanam frumento admodum beatam eſſe. Vbicunque forte foſſore proſciſſa fuerat, modiorum centum & octoginta millia, ducenta vero argenti talenta tributi nomine cũ Aſianis locis Sindicen circumadjacentibus

Mithridati solutos fuisse; Græcos frumétariorum commeatuum, & è palude salsamentaria LeuconemRegem decem ac ducentas modiorum myriadas (est autem myrias decem millia continens numerus) à Theodosia Atheniensibus transmisisse, ex Strabone liquet.

Cercum arx & oppidum.

CErcum arx & oppidum Tartaricum Chanorum ditionis obscurum & humile admodum. in ostio (ut Strabo vocat) Mæotidis, & ad eam angustiam, quam Bosporum Cimmerium ille cognominat ac tumulum Panticapeium, & civitatem simul ab eo dictam, situm est. Ex adverso oppidi vel arcis illius in ripa altera angustiæ illius, quæ amplius unum milliare in latitudinem continetur. Tamanum arx munitissima; quam fortasse Phanagoriam appellatam esse, propinquissimam Asiæ civitatem; à Milesiis quondam conditam fuisse, & emporium in ea nobile extitisse Straboni placet. Illæ arces à Genuensibus quondã excitatæ & munitæ fuisse videntur, & non ignobile præsidium ibi illi semper habuere. Cercum arx diruta est; nam Turcarum Imperator in universa Taurica nullam arcem aliam præter Perecopiam ipsam præsidio firmare Tartaro seu Chano permittit. Tamanum arcem,

quæ

quæ in extremitate Taurica ſita eſt, & Petigorenſium ampliſſimæ provinciæ, quam Colchidem Ptolemæus & Strabo vocitant, jam contigua exiſtit, Seniacus ſeu præfectus ei impoſito præſidio firmo perpetuo eam munivit.

Petigorenſium populi & provincia.

PEtigorenſium provincia, ſeu Colchis, ad mare Caſpium ſeu Hyrcanum uſque extenditur. montibus & ſylvis maximis eſt obnoxia, quæ jam in ea extremitate conſpiciuntur. Gens illa liberrima eſt. Duces habet plurimos & ſtrenuos, quibus ſinguli populi & familiæ obediunt. Ac etiamſi Chriſtianos ſe eſſe profiteantur, & liqueat Genuenſium tempore plurimos illorum Chriſtianos fuiſſe, attamen preſbyteris ac templis deinceps deſtituti, opinionem ſolummodo religionis illi nunc retinent. Plerique illorum majorique ex parte idololatræ inter ſuos rapaces violentique, ſed in peregrinos hoſpitales & liberales ſunt. Parentes quamvis ex inſignioribus vel agreſtioribus illi ſint, liberos proprios, filios in ſervos, filias in uxores Turcis vel Tartaris, nonnulliſque etiam Chriſtianis, ac eos quos inter ſe furtim ſubtrahere illi ſolent, ac extra mare plus quam barbarico more barbaris peregrinis occulte vendunt.

Taurica seu Peninsulæ locorum & civitatum distantia & descriptio.

INter Perecopiam, Cremum, & Costomam oppida à Septentrione Taurica seu Peninsula planissima nec admodum montosa omninoque campestris est. Solum fertilissimum, magnaque ex parte saxosum, aquam vero bonam rarissimam habet. Attamen fontes seu putei altissimi mira profunditate & difficultate à veteribus Græcis seu populis illis antiquissimis & maximis, qui eam Peninsulam ante Græcorum tempora incolebant, quondã excisi & facti per diversa loca plurimi reperiuntur. A Perecopia per unum milliare stagnum magnum sale admirabili natura concretum est, ex quo purissimum & optimum sal, quasi glaciale perpetuo colligitur; cæterosque lacus salsos quam plurimos habet. In quibusdã etiam commodissimis & plurimis locis in montibus ac sylvis arcium, civitatum, templorum monasteriorumque antiquissimæ & maximæ Græcæ ruinæ frequentissimæ admodum reperiuntur, quæ quum multo sæculo habitatoribus caruere, propter antiquitatem temporum cognomina sua amiserunt. Vniversa Taurica seu peninsula illa, ab occiduo & septentrione planissima & campestris est; oppida paucissima, vicos-

que

que plurimos habet; in longitudinem milliaribus ad summum quinquaginta protenditur. Verum à meridie & oriente montuosa & sylvestris, montes altissimos, amplissimos, saxosos, frequentes admodum & admirandos habet, in quibus inter Cremum & Capham auri argentique metalla & ferrum optimum quondam ab incolis repertũ fuisse perhibetur. solum fertilissimum, fluvios, rivos amœnissimos, pisces, prata, pascua, feras sylvestres plurimas, cervos, capras, apros, ursos, vineas, pomaria, agros, campos, oppida, vicos, pagos, prædia plurima optimaque habet. Taurica seu peninsula in latitudinem quibusdam in locis unius vel alterius diei itineris spatio, nonnullis vero in locis unius fere diei spatio, in orbem quasi extenditur.

Tauricæ, quæ Turcarum Imperatoris ditionis est, descriptio.

PErecopia & Cosslovia, arcibus oppidisq; maritimis ac nonnullis oppidis ignobilioribus paucisq; Christianorum Græcorum pagis exceptis, arces & civitates maritimæ, reliquæ universæ peninsulæ, quæ ordine suo descriptæ sunt, cum vicis & pagis Christianorum Græcorum plurimis, Imperatoris Turcarum ditionis sunt, ejusque Imperio universæ parent, firmissimoq; præsidio tenentur.

Peninſula, quæ ab oriente & meridie à Perecopia media eſt, hyemem placidiſſimam & aërem temperatiſſimum habet. Nam in fine Decembr. hyemis initium, in medio vero Februario hyemis aſperitas, quæ magis nivoſa, nec tamen integro triduo illa magis durat, quam frigida & gelu conſtãs eſt. Nec diutius quam ad initium Martii illa durat. Sub initium itaque veris, & in autumno, fere calidior aër peſtilens plerumq; efficitur.

Camporum diſtantia & deſcriptio.

BRatiſlavia, Sauraméſes, Oczacovienſes & Bialodogrodenſes campi inter Hypanim ſeu Bogum, Tyram ſeu Neſtrum fluvios conſiſtunt. A ſeptentrione verſus Neprum ſeu Boryſthenem ac Bogum aliqua ex parte plani & campeſtres, verum ab Occiduo verſus Neſtrum & Prutum ſive Hieraſum flu. magis ſylvoſi & montoſi ſunt. Podolia, Camenecia, & Moldavia inter Neſtrum & Prutum flu. mediæ Tachmiæ & Bialogrodo, quod ad lacum Vidovo ſeu Obidovo & mare Euxinum eſt, confinis; ab Occiduo campis & mari Euxino, à Meridie Bialogrodo Kibiæ & Danubio fluvio ubique vicina eſt. Oczacovia à ſeptentrione Boryſthenem, in quem Bogus ibidẽ exoneratur, campoſque ampliſſimos, à meridie mare Euxinum, & Berezaniam lacum ſalſum

&

& reſtagnantem, ab occiduo Neſtrum fluvium proximum habet.

Continentis diſtantia & deſcriptio.

DEinceps vero continens ille, qui eſt extra Oczacoviam & Boryſthenem in formam inſulæ, quaſi inter Boryſthenem, Mæotim paludem, & pontum Euxinum, ab occiduo Boryſthenem habet, à ſeptentrione Tanaim ſeu Donum fluvios, ab oriente vero Mæotidé paludem & Tauricam ſeu Peninſulam, à meridie mare Euxinum, ac illum iſthmum ſeu continentem: extra Oczacoviam vero & Boryſthenem Perecopiam uſque quibuſdam in locis continens ille eſt anguſtiſſimus: verum extra Perecopiam ad Oſſovum arcem, quæ ad Tanaim eſt, ampliſſimus, ſolo fertiliſſimus, ac univerſus campeſtris & planiſſimus eſt: etenim in iſthmo illo univerſi ferè Perecopienſes & Oſſovenſes Tartari pecora & animalia ſua paſcunt, ac in eo per æſtatem & autumnum degunt. Continens ille ſeu iſthmus ab Oczacovia uſq; ad Oſſovum (nam ibi terminatur) in longitudinem, quantum ex diætis Tartarorum patet, milliaribus amplius centum conſtat: in latitudinem autem non pari modo protenditur; nam tam extra Perecopiam, quam ad Oczacoviam vel Boryſthenem latior eſt.

Perecopensium Tartarorum descriptio, & in Tauricam ingressus.

TAuricani vel Chersonesii, qui nunc Perecopenses vel Crimenses Tartari dicuntur, Iavolgenses à Rha seu Volga fluvio orti & appellati fuisse ex vetustissimis Scytharum scriptoribus certo videntur. Porro inter celebratissimos, altissimos & maximos Tanaim seu Donũ & Borysthenem septentrionis fluvios, in campos paulatim progressos fuisse, ab annis vero centum sexaginta vel paulo amplius in Tauricam seu peninsulam eos pervenisse manifeste apparet.

Chanorum & Ducum eorum genus & cognomina.

CHanorum vel Principum Tartarorum illorum Cyngissonum genus antiquitus nuncupatum fuit, ex quo Lochtonus quispiam Chanus, à quo universi Chani ortum trahunt. Ille primus Tauricæ vel Chersonesi in Taurica seu Peninsula Imperator extitit. Sirinenses, Bachinienses, Mangutenses, cæterosque Kivazios vel Duces, (ex quibus Cajacei, qui Chanorum consiliarii & præcipui officiales sunt, procreantur, eorumque filiæ vel sorores eis nubunt) Vlanos, (qui ex Chanorum sanguine antiquitus orti sunt, ac, si Chanorum legitima & ultima posteritas defecerit, in principatu suc-

tu suc-

tu ſuccedunt) Murios vel nobiliores ſingulorum, (eorum poſteritas & nunc etiam manet) cæteroſque Tartaros belliciſſimos, ad aliquot dena millia in comitatu eum certo habuiſſe. ac in Tauricam ſeu Peninſulam cum eo migraviſſe veriſſimum eſt.

Chani Tauricanum regnum occupant.

DVces Græcos, qui Mancopiæ & Ingermeni, ac Italos Genuenſes, qui Iamboldi & Caphæ incolebant, tum populos in Peninſula reliquos invenerat, cum quibus amicitiam, pacem & pacta donec à Turcis devicti belloque attriti illi fuere, Chanorum prædeceſſores incorrupte & conſtanter coluere, & monetam multis annis communem, quam ego vidi, habuere.

Imperator Turcarum Tauricanos Tartaros ſubjugat.

ENimvero Selymus Turcarum Imperator populis illis debellatis, arcibus & civitatibus ferè univerſis Peninſulæ maritimæ ereptis & occupatis Mechmet Gereium Chanum ad imperium ſuum adegit, ſubjugavitque: illum Sachmates Iavolgentium Tartarorum princeps inſigni & memorabili ſtrage deleto centum millium ejus exercitu profligavit. Ex quo ſummum Turcarum imperium Chani agnoſcunt. Tauricæ ſeu peninſulæ

sulæ Tartarorum Reguli seu Principes ab eis constituuntur, vexillum accipiunt, & filios vel fratres Soldanos in obsides perpetuos Turcis dant.

Successorem perpetuum regni Tartari eligunt.

VErumtamen antiquissimo gentis more Galgam seu imperii successoré (Galli Delphinos itidem) præficiunt fratrem vel filium natu maximum magisque idoneum, penes quem in pace belloque summa potestas est; verum cum consensu insigniorum Tartarorũ Chani ipsi perpetuum eligunt & præficiunt. Quod si etiam inter Soldanos vel Chanum ipsum dissensio vel bellum aliquod pro imperio exoritur, Turcarum Imperator Sultanorum obsidem cum exercitu & vexillo in Tauricam seu peninsulam expedire non negligit: Chano Sultanisque bello sedatis & pulsis in Principem sufficit; quapropter Ianizeros plurimos in Taurica seu Peninsula perpetuo ille alit.

Antiqua Chanorum electio.

CHanorum electio pro antiquo gentis more liberis Ducum Murzonũ eximiorumq; Tartarorum quondam vocibus constabat. Porro propter frequentissimas illorum dissensiones, maximaq; bella, quæ à Nogaiensibus Tauricæ seu

penin-

peninſulæ vicinioribus Tartaris pro imperio ab eis mota ſæpius fuere, Sachibgiereius & Deuletigereius, Chani inſignioribus potentioribuſque Tartaris è medio dolo ſublatis, & in vincula compactis, ad ſe poſteritatemque ſuam electionem pertrahere, abſoluteque, Imperatore Turcarũ eos juvante & confirmante, Tartaris dominari cœperunt.

Chanorum in Soldanos fratres naturales tyrannis.

QVod ſi vero non fratrem, ſed proprium filium, ut plurimum contingit, in Galgatu Chanus conſtituere voluerit, propter ſeditiones illas, mutuasque inter ſe cædes, Soldanos fratres univerſos dolo & arte circumventos clam è medio tollit, plerique tamen illorum ad Turcam, à quo benigne accipiuntur, & conſolantur, confugiunt, ac ab eo ſtipendium perpetuum habent.

Soldanorum apud Tartaros curatio & proviſio.

SOldani Chanorum filii minorennes à Tartaris vel Murzis inſignioribus educantur, & curantur, ne cum adoleverint propter illorum pluralitatem diſſenſiones aut bella aliqua moveantur: Singuli enim Chani ſummum agnoſcunt imperium, & cum adoleverint, idonei certis Tartarorum turmis præficiuntur, plurimosque

mosque Tartaros voluntarios ad se pertrahunt, plerosq; tamen parentes eorũ, quos chariores magisq; idoneos putaverint, Nogaiensibus Tartaris præficiunt, pecuniis & equis remunerant. Nonnunquam etiam insidiarum inter se vel seditionum metu, curatorum tamen favore adjuti, ad viciniores gentis suæ vel Christianos Principes confugiunt.

Chanorum consiliarii & aulici perpetui.

CONsiliarios Attalicos, quos à curatione fœminarum, parentũ vel uxorum suarum ita illi vocant, à quibus Soltani illi perpetuo ex ephebis etiam educantur & curantur; Hamiatos, qui Principum peregrinorum fautores vel negotiorum promotores apud illum sunt; ac officiales etiam Curenses Chanus perpetuos habet. In primis vero Duces, Coraceios, Vlanos & Murzas insigniores in negotiis gravioribus ad consilia semper adhibet, & ad se convocat. Aulæ ministros præcipuos & idoneos viros, quorum in legationibus aliisq; diversis negotiis necessariis & servitiis suis opera utitur, qui in Consiliarios & officiales Curiales promoventur, ille habet. Illos etiam qui ex insigniori & nobiliori Tartarica juventute delecti sunt, mensibusque alternis in aula ejus versantur, & cum idonei efficiuntur, iisdem dignitatibus

tibus honorantur, perpetuo alit. Attamen Cercesiis Nogaiensibus & Petigorensibus, qui nimium industrii, robusti, audaces, & in bellũ promptissimi sunt, in primis & plurimum ille delectatur. Præcipuis dona honoraria & stipendia annua ille elargitur, ac eorum aula ejus non raro frequentior esse solet. In aula Principis insigniores Tartari & nobiliores non ad fastum vel superfluum luxum, verum pro necessitate & honestate satis splendidi & civiles sunt. Etenim ignavia & incuria, in primis vero in Deum, impietate viciniorũ Christianorum populorum, celeberrimis incursionibus & bellis adeo ditati, opimisq; spoliis referti sunt, ut eximiores & nobiliores privatis opibus & splendore domestico, quem illi habent, non admodum Turcis impares esse possint. Fœminas Mahometica lege quot possunt & volunt alunt, & in uxores à Petigorensibus plerumque emunt; quas etsi non superbe, verum satis pro gentis more culte & civiliter, cum quibus vero prolem habent, quam honorifice & splendide sustentant, & curant. Liberos filios à prima ætate Arabicis literis instituendos, filias vero non domi alunt, verum propinquioribus sanguine curandas illi tradunt. Filios adultos Chano vel Soltanis

in ministerium, filias nubiles insignioribus ac nobilioribus Tartaris vel Turcis in matrimonium collocant.

Religio Tartarica.

TArtari illi Mahometani sunt; presbyteros & templa Mahometica habent; literis Chaldaicis vel Arabicis à Turcis paulo corruptioribus vel rudioribus illi utuntur, etsi antequam inTauricam seu peninsulam venerant, moribus multo agrestioribus gens ea fera & campestris, quod nunc etiam ex agrestioribus manifeste apparet, fuisse videntur: nam illis Mahometicis legibus, juribus, litteris & moribus illa tum prorsus caruit. Enimvero à Turcis humanitatem & falsum illum cultum Tartari edocti majori nunc ex parte hospitalitatem nobiliores colunt.

Legum severitas.

IVs vel justitia Mahometica lege apud Tartaros administratur in civitatibus vel oppidis Chani, & reliquorum Soldanorum. Presbyterii Cadii vel Iudices in pagis; Begi vel præfecti, qui injurias particulares audiunt & decidunt, perpetui habentur. Verumtamen capitis, sanguinis, furti, quas criminales, fundi, quas civiles seu officii causas nos dicimus, Chanus ipse cum Consiliariis suis decernit. In quibus exponēdis causidico

opus

opus non habent; subtilitatibus juris, calumniis, excusationibus, nec dilationibus utuntur. Extremæ enim conditionisTartari vel peregrini homines coram judicibus & Chano ipso, à quo semper audiuntur, & celeriter expediuntur, injurias suas ipsi per se libere admodum exponunt; universis enim semper ad illum aditus patet. Cum in publicum exit, miserrimæ sortis homines non excluduntur, à Chano vero conspecti examinantur, videlicet ut siquid opus habeant referant. Nam non solum legibus obedientiam magnam illi præstant. Principes suos Deorum loco ipsi adorant, & venerantur. Iudices pro lege sua Mahometana perpetui spirituales pro Divis, indubitatæque omnis æquitatis & integritatis fidei & opinionis viris inter illos habentur. Principes & Magistratus imperata & jussa fidelissime cum alacritate, promptitudine, ingentique metu quam celerrime exequuntur, & expediunt. A controversiis, criminationibus, juridicis objurgationibus minus necessariis & particularibus, invidia, odio, tetris excessibus, omni luxu & ambitione, in victu & amictu prorsus alieni sunt. Mensibus amplius novem ibi ego mansi, nec audivi prorsus aliquem actum criminalem, nec civilem inter

eos contigiſſe, nec inimicitiarum cauſa compoſitionem aliquam obtigiſſe.

Tartarorum in aula Chani & inter ſuos ſecuritas.

IN aula Principis nec inter ſuos gladios, arcus, nec alia aliqua arma illi geſtant, exceptis viatoribus vel peregrinis iter facientibus, in quos admodum humani & hoſpitales ſunt. Illi à prædonibus ſemper ſecuri: verum à latronibus vel furibus noctu, qui nihil quicquam aliud præter equos illis furantur, niſi perpetuas excubias agant, minus tuti eſſe ſolent.

Tartarorum rei familiaris, victus, & manendi ratio.

REm familiarem, etiamſi ſolum fertile illi habent, nobiliores & agreſtiores tamen, iique pauci curant; plurimi etiam agros non colunt, nec ſerunt: equis, camelis, bobus, vaccis, pecoribus & ovibus abundant, ac inde victitant. Nobiliores tamen panem, carnes, cibum, vinum crematum & mulſum potum habent; agreſtiores vero pane carent, verum milio concuſſo, lacte & aqua diluto, quem *caſſa* vulgo nominãt, pro cibo; pro potu lacte equino & caſeo utuntur. Camelos, equos, & boves oneri inutiles vel jam moribundos jugulant, ac ovium carnibus non raro veſcuntur.

Nobi-

Nobiliores non in campis, verum in Tauricæ ſeu peninſulæ pagis, qui in ſylvis proximi ſunt, habitant. etſi pagos proprios plurimi non poſſident: attamen agros & fundos proprios ibi habent. Quos Vngarorum, Ruſſorum, Moſcorum, Valachorum ſeu Moldavorum mancipiis, quibus abundant, colunt, ac ut jumentis ad opus omne utuntur. Ædificia & domus ligneas ſimiles admodum Turcico mori ædificant: Verum Græci Chriſtiani, qui in paucis villis ſunt, ut mancipia operantur & agros colunt: Tartari autem Chano, vel inſignioribus Tartaris, ut tantum victum habeant, & veſtiantur, nullo pretio conducti inſerviunt: Cæteri vero, iique plurimi, ſemper otioſi ſunt. In civitatibus vel oppidis pauci admodum mercantur: mechanicas autem artes rariſſimi exercent; & quicunque mercatores vel artifices ibi reperiuntur, vel Chriſtianorum mancipia, vel Turcæ, Armeni, Iudæi, Cerceſii, Petigorenſes, qui Chriſtiani ſunt, Phyliſtini vel Cyngani, obſcuræ & extremæ conditionis homines ſunt. Tartari illi, qui in campis extra Perecopiam vel in peninſula degunt, ſylvas nullas, fontes quos ubique locorum mancipia illorum excavant, ligna ex pecorum ſtercoribus, quæ mancipia in campis le-

gunt, & in sole siccant, & domus eas, quarum in superiori descriptione mentio fuit, habent. Tartari illi Chanorum Soltanorum, cæterorumq; insigniorum Tartarorum servi vel subditi, sunt mancipia: & greges animalium innumerabiles dominorum suorum semper procurant & pascunt, ac etiamsi de loco ad locum in campos & pascua semper vicatim vel pagatim progrediuntur, villis, vel pagis aut turmis singulis, quarum cognomina & dominorum eorum præfecti habentur, procedunt, ut quos Tartaros captivorum causa nostri requisiverunt, facile eos ibi inveniant.

Donativum Chani, & Legatorum Principum apud eum ratio.

DOnativum annuum à Rege Poloniæ, magno Ducatu Lituaniæ, Moscorum duce, Palatino Moldaviæ, & Cercesiis Nogaiensibus Tartaris ex pactis & fœderibus Chanus perpetuum habet. Legati, Oratores, Nuntii & Internuntii Principum eorum annis singulis ad eum veniunt, quos nonnunquam humanius & liberalius, aliquando vero plus quam Barbarico more excipit, violat, diutiusve detinet. Cum itaq; Perecopiam veniunt, unicus Chani homo eis obviam venit, æstate in pratum vel campum, in quo sub tentorio quiescunt: Hieme vero in

pagum

pagum Almæ vel Bachaſanii oppido Regiæ ejus vicinum ſecurius, quam honeſtius & commodius deducuntur. Poſtquam vero eò diverterint, per Conſiliarios vel Aulæ miniſtros nomine Chani ſalutantur; commeatu vel victualibus, bobus duobus, vel uno, ovibus aliquot, panibus, vino ac hordeo, non pro liberalitate, ſed hoſpitalitate quadam, ac pro una vice tamen ſatis moderate procurant. Cum autem ad Chanum vocantur, Soldanis, Tuianis, Vlanis, Marzis, Conſiliariis primoribus, cæteriſq; quamplurimis aulæ miniſtris & inſignioribus Tartaris præſentibus eos audit: per unicum tantum hominem ad Chani fores deducuntur, per Conſiliarios vero duos introducuntur. Cum itaque introducti fuerint, antiquo gentis more Chanum illi adorant, illoque ſalutato genibus flexis exponunt, in ejusque convivium adhibentur. Poculis vel crateris deauratis & gemmis diſtenſis mulſo impletis de more gentis in ſignum clementiæ & benevolentiæ manu Chani porrectis, quos genibus flexis ebibunt, honorantur. Et cum expediuntur, in convivium eos Chanus iterum adhibet. Convivio itaq; peracto parum ante fores ſecedunt ejus palatii. Veſtibus ſericis auro intextis uſque ad talos de more gentis compara-

tis, equo uno vel duobus non raro etiam captivis gentis eorum hominibus remunerantur. Ac ita vestibus amicti ad Chanum iterum redeunt, pro hospitalitate & liberalitate gratias ei referunt, & salutato illo ex convivio discedunt. A Chani unico homine commeatus exiguus in ditionibus ejus cũ iter arripuerint non raro illis procuratur, & ad Borysthenem usque ab illo deducuntur.

Chani in Tauricam summa potestas & reditus.

TVrcarum Imperatores eam potestatem perpetuam Chano in Taurica seu peninsula fecerunt, ut cum Caphensis Bassà vel Seniacus moritur, universas in peninsula ditiones illi administret, donec Seniacum alterum Turca eo miserit, vel, quem ille promovebit, Caphæ præfecerit. Perecopiæ, Cossloviæ, Caphæ, ac aliis, quæ Turcarum ditionis sunt, Tauricæ seu peninsulæ civitatibus Chanus telonium commune cum Turca habet. Contributionem à Tartaris, Armenis, Iudæis, Cercesiis, Petigorensibus & Græcis Christianis, quos ditionis suæ paucos admodũ habet, Turcis tantum exceptis, exigit in annum: diebus singulis Chano taleri viginti quinque; Galgæ taleri duodecim cum medio; Soltano obsidi taleri duo cum medio, ex

Tur-

Turcico ærario in ſtipendium perpetuum numerantur, ac eidem obſidi pagi & agri ampliſſimi ad Adrianopolim Ianbolu dicti à Turca conceduntur. Ducibus Caiaceis, Vlanis, Murzis, ac cæteris quam plurimis qui merentur, & pro ſingulorum conditione, ſtipendia perpetua dantur. Verumtamen captivos bello captos utriuſque ſexus, pelles nobiliores ſeu pretioſiores ac viliores, butyrum, ſal, quo in Taurica ſeu peninſula ille plurimum abundat, Imperatori Turcarum annis ſingulis Chanus perpetuo pendit. Ac in quodcunque bellum miſſus vel vocatus fuerit, illud detrectare, nec cuipiam alii præter Moſcorum Ducem Imperatore Turcarum inſcio & invito bellum inferre poteſt. Reditus annuos pecuniarios è captivis inſignioribus bello acquiſitis aureos tres, à tenuioribus talerum unum, eorumque decimam, à fontibus vero ſingulis, qui in Tauricæ ſeu peninſulæ campis ditionis ejus plurimi admodum ſunt, equum unum à Tartaris Chanus exigit, aut urgente etiam neceſſitate aliqua contributionem certam univerſi Tartari Chano decernunt, nunquam tamen illis onerosus eſt. Inſigniores Tartari diverſi generis alimoniam (nam ei non colitur nec ſeritur domi, & bello etiam) Chano

semper præbent: equorum, camelorum, boum, ac ovium infinitos greges proprios ille semper habet. Monetam propriam habet, cupream vilem, quæ in oppido ditionis ejus Crimo cuditur, nummos rotundos, quorum deni aspra argentea Turcica, quæ grossum unum vel minus Polonicum efficit, æstimantur. Me autem præsente cudebantur nummi cuprei deargentati majores, qui aspris quinque computabantur. In cudenda ea commodum seu quæstum uberrimum habet; nam tribus vel quatuor annis ex eadem moneta, quæ in officinam monetariam ab universis importatur Tartaris, vel peregrinis, moneta nova inventa perpetuo cuditur. Etenim in universa Taurica seu peninsula illa nemini licitum est Tartaro vel peregrino etiam in Turcarum ditionis civitatibus sub capitali pœna bonorumque confiscatione, cujusve conditionis ille esset, aureum nummum Turcicum, vel peregrinorum talerum, vel aspram argenteam Turcicam valore alio in nummos Tartaricos computare. Nec moneta aurea vel argentea, verum Tartarica, mercari: quam universi peregrini, nullis exceptis, Chani edicto, perpetuo accipiunt.

Cha-

Chanorum & Tartarorum expeditio bellica.

CVm Chanus in bellum aliquod descensurus est, in primis Tartaris universis ditionum suarum per aulæ ministros significat, ac ut tribus vel ad summum septimanis quatuor ad bellum sese expediant, & in menses tres vel quatuor commeatum sibi curent imperat. Alimonia illa in saccis è corio factis: illi sacci apud insigniores in equis portantur. Ac ejus generis alimoniam secum ferunt: Milium igne siccum, vel assum contusum, vel emollitum (nam & molendina illi habent) ac inde cibum vel potum aqua dilutum plerique conficiunt. Caseum & carnes diversi generis, & equinas fumatas, in sole coctas, vel siccas, eas frustillatim scindunt, & ossibus abjectis in saccis condunt. Equarum caseo, lacte, & acetoso lacte, quod illi arte quadam condientes eximium habent obsonium, victitant. Quam ob causam à quodam Poëta omnes ejus tractus incolas Galactophagos quondam appellatos fuisse apud Strabonem reperio. Chanus unum tantum currum propter aliquem morbi casum secum habet. Camelos etiam paucos, in quibus pro persona sua vinum crematum, vel aliquod parvum obsonium,

quo ille facile contentus est, portatur. Cæterum Tartari sigillatim cibum ei & aulicis ejus apponunt; insigniores iique pauci admodum Tartari panis sicci, vinique cremati modicum, in camelis vel in curribus levioribus non raro vehunt.

Chanorum & Tartarorum in bellum exeundi modus.

POstquam vero expeditionem in bellum Chanus decreverit, exercitatos aliquot justo numero, eosque Tartaros non raro, crebrius tamen Cercessios Petigorenses eligit, ac eos qui regionum & cæterorum Principum provinciarum exploratores & viarum ductores peritissimi censentur, singulos locorum & confinium transitus & trajectus optime norunt, quam celerrime expedit. Et cum in confines illi veniunt, in viciniores ditiones proficiscuntur, & singuli in locis diversis omnia explorant, & de captivis diligenter curant. Quos cum interceperint, celerrime ad Chanum cum eis veniunt, ex quibus, quæstionibus adhibitis, Chanus statum earum provinciarum, in quibus illi exploratores fuere, facile agnoscit. Idcirco profectionis diem extemplo Chanus Tartaris assignat, quo ille solus movet, & aulæ suæ ministros aliquot per hordam

dam seu provinciam universam celeriter præmittit. Illi Tartaros & Christianos ditionis universos viros & adolescentes, qui modo equis insidere possunt, præter imbelles & senes & tenuiores, qui etiamsi equis & armis carent, à ditioribus tamen in spem prædæ juvantur, in bellum ire & Chanum sequi cogunt, & impellunt. In octiduo autem, vel ad summum diebus decem ab eo Chani discessu, universi in locis certis jam determinatis, qui extra Perecopiam ad Borysthenem sunt, eum insequuntur, collectis & convocatis Galga, Soltanis, Ducibus, Murzis, ac universi exercitus probatissimis, strenuis, & primariis bellatoribus & militibus, iisque ad consilium adhibitis in primis captivi recentiores & exploratiores ipsi examinantur; demum de commoditate temporis, locorum, occasione rei bene gerendæ, & quonam bellum commodius tum persequendum sit, celeriter consultatur. Ac mutuo consensu & consilio facto & definito, nihil tamen multitudini promiscuæ horum significatur.

Tartarorum in hosticum procedendi ordo.

EX eodem itaque loco Chani, Galgæ, & Soltanorum aulæ ministris præeunti-

euntibus; Ducum, Murzonum & cæterorum insigniorum Tartarorum, agmina (quæ genere suo antiquitus ducunt, eisque præsunt, ac ea vocabulis diversis sermone suo vocitant) ordine justo subsequentibus, de more gentis antiquo Chanus sub signis exercitum movet. postquam vero in hostico constiterit, iterum peritissimos ac exercitatissimos certo numero exploratores præmittit. illi exercitum universum præcedunt, obvios homines agrestes vel quospiam alios comprehensos Chano remittunt, ex quibus de statu & exercitu hostium Chanus certior esse potest. Cum autem Chanus exercitum hostium nullum obvium sibi fore certo compertum habuerit, consilium castrense cum suis primatibus & proceribus, quàm late & profunde ditionibus hostium nocere debeat, iterum facit. Tum demum cum exercitu universo ordine justo paulatim procedit; viros agrestes obvios sub capitis gravi supplicio necare universos imperat, ne à Tartaris comprehensi forte illi aufugiant, ac de exercitu hostes eorum certiores reddant, eorumque hominibus noceant. Porro fœminas & pueros non necant, nec comprehendunt, neque prædæ cujusvis manus injicere audent, ne ea exercitus illorum onere-

oneretur, & moram aliquam in progrediendo protrahat.

Tartarorum in hostico castra & bellandi modus.

CVm autem ad arces, oppida, vicos, pagos, & loca cultiora Chanus cum exercitu pervenerit, Duces, Murzones & aulæ primarios, ac exercitus universi eximios, probatissimos, ac præcipuos bellatores viros decem vel ad summum quindecim millium deligit, & in stativis vel obsidione castri alicujus penes se relinquit: Galgam, reliquos Soltanos, Duces, Murzas, ac universum exercitũ, qui demum aliquot millium censetur, Chanus expedit. Ac ille exercitus per agmina diversa, quibus singulis probatissimi & idonei viri præsunt, in longitudinem milliaribus amplius decem, in latitudinem totidem, sparsi extenduntur. Et, quemadmodum illi inter se conveniunt, ad summum septem vel octo, ad minus vero tribus vel quatuor diebus per loca diversa turmatim discurrentes, & palantes prædas agentes, ac obvia quæque gladio & igne vastantes, ad stativa revertuntur. Quod si autem ad conventum diem aliqui eorum ad stativa non redierint, nec iis quidem exspectatis mira celeritate exercitus universus ordine suo ex stativis movet.

Tar-

Tartarorum dimicandi ac acies constituendi ratio.

ET cum ne tum etiam exercitum aliquem se consequi certum Chanus habuerit, equitum selectissimorum, & adhuc non fessorum millium aliquot exercitum in loca non tacta turmatim expedit. Totidem etiam ne in insidias vel comitatum aliquem ille exercitus incunctanter incidat, apud arces & oppida obvia Tartaros in insidiis in locis diversis collocat. Quod si vero ab exploratoribus de aliquo exercitu hostium numeroso certo acceperit, rem universæ dimicationi ille nunquam committit, verum cum exercitu suo caute & paulatim progreditur: si vero hostium copias numerosas & fortes Chanus esse certo cognoverit, paulisper ille deflectit, cultiora & pacatiora loca petit, nimiaque celeritate, igne, gladio ea vastat citato cursu, & raptim præda abacta in sua redire intendit. Quod si ne tunc quidem hostes se consequi posse speraverit, eodem fere ordine, nec nimium tamen securus, ad fines ipsos usque cum exercitu contendit.

Captivorum in confinibus divisio.

QVam primum autem in confinibus ipsis constiterit, præcipuorum captivorum decimam ex universo exerci-

tu

tu Chanus percipit. Agminum vero præfecti ex singulis turmis, ac ii qui captivorum majorem numerum adduxere ex reliquis, captivos præcipuos accipiunt. Reliqui etiam promiscuæ multitudinis Tartari per agmina sua captivos inter se partiuntur. Veruntamen antequam ad divisioné eam descendant, singulis iis, qui equos, vestes, vel quippiam aliud turmatim discurrentes amiserant, in primis satisfaciunt. Captivos nobiliores vel agrestiores, quod si pretium nullum quo se eximere possint cum eis constituerint, eo quod Chanus mercatorum muneribus corruptus ingés precium decreverit, Tartaris vendunt.

Captivorum apud Tartaros ratio & redimendorum modus.

Miserabilis admodum conditio apud Tartaros captivorum est; nam fame, nuditate, agrestiores vero & verberibus ab illis vehementer premuntur, ut potius mori quam vivere illi magis cupiant: Plurimi vero præsente calamitate & stoliditate ducti, nobiliores se esse, parétes vel amicos claros & divites habere, Tartaris predicant. Precium ingens fereq; inæstimabile illis ultro pollicentur, quos gens barbara, impia, avara, famelica & crudelis, omni genere fallaciarum & quæstionũ fere indies id augeri

ab

ab illis cupiens, compedibus vincit,eoq; durius servat. Cum auté nuncium gentis eorum ad Chanum adventare Tartari intellexerint, cum captivis suis ei occurrũt, à quo pretium nonnunquam ab eis falso nominatum, vel à captivis etiam aliquando promissum poscunt: verum nuncii, qui artes & falsitatem Tartarorum probe norunt, stoliditaté captivorum reprehendunt, eosque non nobiles nec divites esse, ac ne nosse quidem, neque precium illud illos unquam exsolvere posse Tartaris prædicant, & nulla quasi prorsus pietate & religione moti à se rejiciunt. In catalogum tamé à nunciis inscribi curantur, ac si aliquos eorum ære proprio liberare cogitaverint, Iudæos vel Tartaros pecunia corruptos aliosque mercatores subordinare necesse habent: à quibus multo faciliori precio, à nunciis neglecti quasi rejectique, liberantur. Nihil itaq; captivis præsentius quicquam est, quam ut precium hoc,quo Turcis ac Iudæis mercatoribus peregrinis aliisque extra mare venduntur, vel paulo majus, vel in duplo, si id præstare possunt, Tartaris promittant, vel offerant. quod si ab agrestioribus, vel aliis,ut plerumque Tartari inquirere solent de captivis, qui illi sint, nihil cognoscere poterunt, facile acquiescent.

Nec

Nec tamen peregrinis, potius vero nuncio gentis suæ, illos vendunt. Quod si à nuncio eo non liberantur, ad parentes tamen vel cognatos eorum litteras scribere Tartari eis imperant. Captivi etiam plurimi Tartarorum captivorum permutatione, in quibus curandis & liberandis multo majorem pietatem, officium & studium Christianis nostris Tartari exhibent & impendunt, liberantur. Etenim omni pretio posthabito in primis à captivis nostris Tartaris captivos semper illi pascunt; quos, ut plerique solent, cum illis promiserint, nec tamen præstiterint, multo majus incommodum sibi illi miseri accersunt. nam precium fere inæstimabile, quo illi Tartaros suos pensant, ab eis poscunt, quod cum illis solvendo non sunt, eo quo possunt ingenti, vel non raro nimio etiam pretio in servos perpetuos Barbaris peregrinis extra mare illos vendunt, vel quod si Tartari ditiores sunt, captivitate perpetua illos mulctant.

Tauricanorum Tartarorum Principis seu Chani exercitus.

TArtaricum exercitum universum ex equitatu collectum Chanus habet, centenis aliquot Ianizeris peditibus sclopetariis exceptis, quos vel à Turca auxiliares, vel proprios Chanus

alere, & bombardas aliquot minores in bellum ſecum deducere ſolet. Ex Taurica ſeu peninſula Perecopenſes & Crimenſes, Oſſovienſes, Nogarienſes, Circeſſii, tributarii & auxiliares Circeſſiorum Petigorenſium Duces ſtipendiarii vel mercenarii, & voluntarii Chano in bello præſto adeſſe ſolent. Oczacovienſes & Bialogrodenſes, etiam qui ex pactis perpetuis, quæ cum Imperatore Turcarum habent, non raro etiam & Dobrucenſes Tartari Danubii accolæ, juſſu Imperatoris Turcarum in bellum eum ſequuntur. Exercitus ille univerſus ex Tartaris iis collectus numerum centum millium & viginti, nonnunquam etiam amplius triginta conficere, non raro vero numerũ illum ſuperare ſolet. Quemadmodum ex plurimis Chriſtianis fide dignis, qui Chanum in bellum ſæpius ſequebantur, ac captivis & noſtris nobilibus, qui exercitum ejus ſæpius viderunt, certo ego accepi.

Tartari quibus & quam numeroſis equis in bello utantur.

EQuos Tartaricos, elegantes, optimos, robuſtos, veloces, mediocres & commodos admodum ad labores ſuſtinendos plurimos, ac pro neceſſitate univerſi habent. Chanus, Soltani plerique, inſigniores Tartari, Turcicis, Caramanicis,

manicis, Arabicis cæterisq; Asiaticis, Tartaricis, optimis equis peregrinis in bello utuntur. Perniciores tamen in maximo & inæstimabili fere precio equi apud illos habētur. In campis Tauricæ seu Peninsulæ, sæpius vero ad Borysthenē & Tanaim usq. fluv. æstate & hyeme eos perpetuo illi pascunt: nobiliores vero equos paucos admodum pro necessitate tantum, non fastū vel luxum aliquem, domi illi alunt. Equitatu vero inutiles & viliores curru rarissime jungunt; camelis enim & bobus omne opus faciunt.

Arma & apparatus bellicus Tartaricus.

ARmis antiquissimis framea, seu gladio Tartarico curvo, oblongo, & spiculo Turcico, vel Persico breviori & latiori, ex ferro optimo, & opere bene facto; arcu Tartarico proprio, & Asiatico strictiori vel latiori, vel Turcico opere præstantiori; sagitta longa & pernici; pharetra; nonnunquam hasta breviori, Tartari ex antiquo gentis suæ more utuntur. Loricati, galeati, & in armis Persicis vel Moscicis, quibus Christianorum præda ditati abundant, incedunt. Sellas & frena de more gentis antiquissima, commodissima, non ad fastum vel luxum, insigniores tamē eleganter & fortiter ad necessitatem compendiose admodum parata habent. Plurimi vero in

exercitu illorum Tartarico prorſus inermes & imbelles ſunt, ac ii propter numeroſiorem exercitum equos pene infinitos in bellum ſecum ducunt. Nam extremæ etiam conditionis Tartarus unico vel duobus equis, verum tribus, quatuor & amplius, quos modo ad manum ſecum habere poteſt, vix contentus eſt. Idcirco tam numeroſus, permagnus, & terribilis admodum Tartarorum exercitus efficitur, qui cum à longe conſpicitur, ingens fere & numeroſus plurimum exercitus Tartaricus à noſtris hominibus eſſe putatur.

Tartarorum ex hoſtico diſcendi ratio, & turmarum diſpoſitio.

CVm jam exercitus Tartaricus in hoſtilem provinciam pervenerit, turmas ſeu cohortes nullas Tartari conficiunt; nam omnes turmatim ſeſe effundunt; & paulatim progrediuntur. Excubitores plurimos in partibus omnibus per turmas diſponunt, quas ſubſidiarias majores vel minores illi conficiunt. Poſtquam vero illorum primi hoſtem conſpexerint, fugam ſimulant, ut eo facilius in turmas eas, quas inſidiarum loco illi ponunt, hoſtem impellant, ac ea ratione eum opprimunt. Verumtamen cum exercitum hoſtilem numero.

merosum illi conspexerint, ad agmina, ordines, & vexilla sua tam facile & cito perveniunt.

Tartarorum in constituendis vel regendis cohortibus celeritas.

MAxima in constituendis & regendis cohortibus est celeritas; quandoquidem non solum ducum & præfectorum cohortium suarum admonitionibus, verum flagrorum etiam demonstratione, ut gentis ille mos antiquus est, & ad nutum etiam ita parent, ut quam facillime, cum opus fuerit, in ordines suos ipsi redigantur.

Chanorum & exercitus in hostico præsidium & vexilla.

CHanus aliquot millium numero insigniorum fortissimorumque Tartarorum cohorte, centenis aliquot Ianizeris, peditibus Turcicis, & bombardis minoribus nonnullis in bello semper munitur. In cohorte Chani maxima cauda alba equina in hasta majori pro vexillo, ac Imperatoris Turcarum sericeum viride & rubrum præfertur. Tartarorum cæterorum vexilla & signa plurima coloris diversi in turmis illorum apparent.

Chanorum in Tartaros emeritos & idoneos ratio.

APud Chanum, Soldanos, Kuiazos & Murzas insigniores milites illi, qui in re bellica dexteritate & opinione sunt clari, operamque & facinus aliquod insigne in bello navarunt, in maximo honore habentur. Ac ea illorum est ratio, ut non solum ingentibus quibusdam beneficiis & liberalitate ea qua Chanus potest eos consoletur, verum etiam virtutum & meritorum illorum ita sit ille memor, ut locum honorarium perpetuum illis, successoribusque eorum, inter Murzas insigniores in consessu, ac ut ipsis mos est, apud mensam suam eis assignet. Ille honor apud Tartaros maximus & hæreditarius est; nam & in bellum euntes idonei & exercitati viri, qui eum locum possident, eo honore in ducendis cohortibus à Chano dignantur. Captivos etiam Tartaros aliquos permutatione captivorum Chanus liberat; in reliquis vero redimendis ærarium proprium liberalissime profundit, & qua ratione potest, eos libenter consolatur.

V. *Ex-*

V.

Excerpta ex Sabellici Ennead. IX. lib. VI.

HAbuit gens hæc ſedes in ea Scythię parte, quæ eſt ultra Beliam montem, ut Aytonus ſcribit, ad quem Macedonum arma Alexandri ductu perveniſſe dicuntur. Ferus his ab initio cultus, ſine moribus, ſine lege, ſine ullo vitæ cultu, armenta paſcere, obſcuri nominis inter Scythas, finitimorumq; vectigales. Mox gens ipſa in plures velut tribus diviſa eſt, cœpitque ſub ducibus agitare, penes quos erat totius rei ſumma; pendere tamen nihilominus vicinis accolis vectigal, quum Canguiſta oraculo quodam primus eſt rex ab iis creatus. Is recepto imperio primum omnium malorum dæmonum cultum abrogavit, edictoq; præcepit, ut tota gens Deum optimum maximum coleret, cujus providentia regnũ credi voluit à ſe receptum. Edictum eſt deinde, ut quicunq; per ætatem arma ferre poſſent, ad certum diem regi præſto adeſſent. Eſtque militaris multitudo in hunc modum diſtributa, ut decuriones centurionibus parerent, centuriones Chiliarchis, Chiliarchi myriadum, id eſt, denum millium pręfectis. Inde ad periclitandas vires imperii ſeptem principũ ex iis qui univerſæ genti

ante constitutum regnum præfuerant, filios parentum manu jussit interfici. facessunt illi imperium, etsi acerbum & atrox, cum multitudinis metu, tum religione adacti: credere enim vulgo cœli numé ejusmodi regni initiis interfuisse; non regem, sed deum ipsum violari arbitrantes, si illius dicto minus obtemperassent. His fretus opibus Canguista primum finitimos Scythas bello subegit, subactos vectigales fecit, & cum his eos quibus Tartari ad id tempus tributum pependerant. Inde remotiores populos suo subegit imperio. Cæterum dum bellis bella serendo neque labori neque periculo parcit, pugna quadam parum feliciter commissa, profligato exercitu, ex fuga in proximum vepretum sese conjecit. hærebat victor hostis à tergo legens fugientis vestigia. Et jam qui ad cædem festinabant, adorti erant locum perscrutari, quum bubo avis alioqui inauspicata ad strepitum adventantium excita, præpete volatu regem servavit, quum vacuæ fecisset latebræ indicium. Et quia rex per eum modum servatus est, in magno jam inde honore fuit avis ipsa apud eam gentem: nullum gestamen pulchrius in his quam pennæ ejus volucris cono affixæ. Circumjectis gentibus domitis Canguista

studio

ſtudio propagandi imperii ad occidentem Solem flexit belli impetum, & jam victor ad Caſpium mare proceſſerat: nam quid aliud Scythia egreſſis potuerit prius occurrere, haud ſane intelligo. Cæterum, ſive Caſpium, ſive aliud id fuerit ad quod ventum eſt, Canguiſta, quod ſatis conſtat, medio victoriæ curſu moriens duodecim filiis regnum reliquit, quos ille quum ſub ipſum tempus mortis ad concordiam hortaretur, juſſit ut duodecim ſagittas quiſq; ſuam in unum conferrent, faſcemque ex his facerent, inde ſinguli in orbem experiri juſſi ſunt, poſſent ne faſcem infringere. Cæterum quum res ab omnibus fruſtra tentata eſſet, tam firmum, inquit, erit veſtrum imperium, filii, ſi in eo tuendo concordes eritis; contra fragile & hoſtium injuriæ obnoxium, ſoluto animorum conſenſu, ceu, ſi faſciculus iſte aut caſu aut conſilio ſolvatur, infirma erit ſagittarum quælibet, ac cuique veſtrum facile friabilis. Et ille ſimilitudine haud quidem inepta docuit, res hominum concordia augeri, auctas diſcordia labefactari. Hoccota qui omnium maximus erat natu, & ob eam rem cæteris facile cedentibus, rex poſt patris interitum dictus eſt. Aſiam invaſurus mille lectos equites miſit ad explorandum

ejus gentis statum: hi ad angustias montium progressi ubi fores obditæ sunt ferratis trabibus, Dyriodoro amne subterfluente, castellum ibi munitum ad arcendas transitu gentes innumeras, velut altero terrarum orbe portis exclusas, primo accessu capiunt. Fuerintne Caspiæ portæ, ad quas illi venerunt, an Caucaseæ, nec Aytonus scribit, nec ipse utræ fuerint affirmare possum. inclinat tamen ad Caucaseas animus, quia oppidum ab Hoccotæ equitatu oppressum Alexandreta, ut Aytonus tradit, fuerit olim appellatum. Verum Plinius Alexandriam non in ipsis faucibus statuit ut ille, sed in Caucaseis portis: contra Caspiæ non minori miraculo naturæ celebrantur quam Caucaseæ, cum castello in ipsis angustiis, cui Cumanæ fuit nomen. Cæterum sive hæ fuerint sive illæ, præsidio oppresso Hoccotæ equites locum tenuere, inde in alterum velut orbem egressi, quum ad Arserem Turcorum urbem processissent, quia ingens vis hominum ad bellum instrui dicebatur, ut jussi à rege fuerant, retro in pacatum abierunt. Hoccota, post suorum equitum reditum, quia ex iis quæ illi renuntiarunt apparebat posse Asiam facile subigi, tres filios cum tribus exercitibus ad bellum mittit: Iachis

natu

natu maximus ad occidentem Solem ire jussus est, Batho (quidam Bacho scribunt) imperium patris secutus ad septentrionem flexit: Tagladais (erat is natu minimus) terras & gentes, quæ ad meridiem vergunt, invaderet. Ipse quando multitudine abundabat, cum opulentissimo exercitu circumjectas gentes ad ortum Solis bello aggressus, celerrimo victoriæ cursu Cathaium usq; extensione facta, longe lateque imperii fines propagavit. Est & Persarum regnum ex parte adeptus, qua expeditione Tartari literas didicere, quum ad id tempus nullus ipsi genti fuisset literarum usus. Sed vix ea res tantum profuit ad vitæ cultum, quantum ad pietatem tuendam obfuit malorum dæmonum veneratio, quam magna pars victoris exercitus, commercio eorum quos vicerant, imbibit. Tagladais sive Cagadaus (nam utrumque scriptum reperio) qui ad meridiem egressus est, ad Indos usque Æthiopas, qui sunt supra Ægyptum, promovit arma: infelix tamen ejus militia; victus prælio ab Æthiopibus & in desertas terras incaute cum exercitu delatus, partem non parvam amisit copiarum. Apud quosdam reperio incidisse eos in genus hominum canino aspectu, mordicusq; pugnando

magno

magno incommodo affectos. Et Tagladais per hæc male habitus, ad occidentem Solem flexit iter, junxitque se cum fratre, qui res Turcorum circa Persidem, Assyriam, & Mesopotamiam vehementer afflixerat; nam in has terras ille primum exierat, mox ad occidentem Solem iturus. Datæ sunt Tagladanis sedes ad inhabitandum, & recepti in partem victoriæ, ita tamen ut summa rei penes Iachin fuerit, & successores. Major celebriorque Bathonis victoria, qui Goniata Turcorum rege ingenti prælio victo, brevi omne ipsius gentis regnum armis domuit. Sitne Goniata à Bathone Hoccotæ filio victus, an alio hujus nominis duce, quem ab initio ejus expeditionis missum cum triginta milibus equitum significare videtur Aytonus, cujus ductu magna ex parte accisæ sint Turcorum opes, parum perspicue traditur. Cæterum, sive hic, sive ille fuerit, qui Goniatam vicit, satis constat Latinorum auxilia Turcis eo prælio affuisse. Bonifacius Molinus, Veneti sanguinis, & Ioannes Liminatius in Cypro insula ortus, auxiliaribus copiis præfuerunt. Accidit hæc Turcorum clades in eum annum, qui humanæ salutis supra millesimum ac ducentesimum alter à quadragesimo fuit. Se-

cun-

cundum eam pugnam, quam Batho in Turcos prospere depugnavit, Comaniam invasit. Quæ Comania fuit, aut ubi terrarum, loco non multum diverso est supra demonstratum in rerum relatione ad Ægyptios pertinentium: nam Comani fuerunt servi, qui ipsi genti imperitare cœperunt. Cæterum Aytonus non Cappadoces solum & qui illis finitimi sunt, sed omnes gentes usque ad Tanaim & Euxinum ad Comaniæ regnum pertinere persuasum habuit, ut mihi videtur. Comani, inquit, suis sedibus ejecti in Pannoniam fuga deferuntur ad consanguineos. Sed Hunni & Vngari ejus terræ advenæ, Scythæ, quod nulli est dubium, fuerunt. Verum quoquo modo hæc capienda sunt, Batho Comania subacta Rosulanos bello subegit, Iazygas, & Polonos. Comanorum inde vestigia secutus in Pannoniam processit, oppressique sunt ex his pleriq; ultra Histrum. Hinc fluminis magnitudine aversus, fatis ad exitum rapientibus, in Germaniam flexit cursum, estque in Austriam usque impetu delatus. Hic Dravum, credo, superare adortus, (nam Austriæ id flumen esse Aytonus ait,) quod ille primus omnium temere ingressus, magnum equitum globum secum traxit: fluminis itaque impetu

&

& violentia victus, cum magna eorum parte, qui vorticosum amnem transnare conati sunt, mortem occubuit. Tartari, rege amisso, eas repetunt terras, quas bello suas fecerant. In his postea gentibus Bathonis filii late imperitarunt. Et hæ sunt memorabiles illæ Tartarorum expeditiones longe lateque septentrionem, meridiem, & ortum magno quidem humanarum rerum motu pervagatæ: de cujus regni origine & incrementis non ab re fuerit hæc in literas misisse. Cæterum quando eo venimus, ut de ejus gentis vetustate, & imperio non pauca dicantur, subtexam his breviter illius mores & ritus, ut gentis minus alioqui notæ sit vita cognitu facilior. Colunt Tartari simpliciter Deum optimum maximum, ad cujus providentiam omnia referunt. nec jejunia habent ulla, neque sacrorum ceremoniam. nullis utuntur precibus, quum quid à Deo impetratum volunt: Aytonus tamen autor est, aliquando exercitui universo indictum esse à rege jejunium. Hominē interficere nullius noxæ est. Si frænum non rdemerit is qui quadrupedem misit in pascua, piaculum est. Fornicari ac Venerem quoquo modo exercere, neque probro, neque vitio datur. Multiplex connubium in usu: post

patris

patris obitum fas est novercam sibi matrimonio jungere; fas & quæ fratri nupta fuerit. Regi quicquid libitum est licet, & cuicunque velit, lege permissum est uxorem & omnia quæ velit adimere. Ex rapto plurimum vivunt, aut si hæc desunt, venatu. Equino bubuloque lacte victitant; vescuntur & equina carne, sed ne humanis quidem carnibus abstinent. Fallax ingenium. Vinum cupidissime potant; si fiat copia, bibunt & humanum cruorem. Pediculos esitant, uxor mariti, amicus amici, illud dictitantes, Sic regis hostes eant. Nuptæ mundum gerunt capitis in cistæ speciem figuratum, circa summum latiorem, sesquipedali altitudine, serico & margaritis ornant. Puellæ adhuc innuptæ indiscreto fere à viris habitu. hi pileo caput contegunt, mento subligant. pilei forma pene plana, veste ad genua fere demissa, multifariam recisa à pectore. Arte magis quam viribus pugnant; gladio utuntur brachiali longitudine. ab una parte fastigiato. Corio teguntur aut laminis ferreis. equites agiles, sagittandique scientissimi. is omnium fortissimus qui & imperii observantissimus. Sine stipendio militant. Pedites inutiles & insigni tarditate. Gens in præliis & rebus gerendis solers, & ad omnia momenta

menta rerum imperiumque obeundum præſto; nec fuga turpis, ſi conducibilis ſit, aut neceſſaria. Sagittas tanta vi intendunt, ut nullum armorum genus ſit illis non penetrabile. Turmatim pugnam capeſſunt, turmatim fugiunt, vulnifico ſagittarum jactu ſequentem hoſtem à tergo conficientes; id prementium paucitatem conſpicati ſubito in pugnam redeunt, ac tum maxime vincunt, quum victi creduntur. Comiter & benigne colunt hoſpites. Aliena appetunt, negligunt ſua. Sub tentoriis in aperto agitant, libentius hoc modo quam in oppidis aut urbibus. Viri à re bellica feriati aut venantur, aut ſe luctando exercent. Mulieres pelliceas veſtes ſarciunt, ocreas & cætera, quæ ex eadem materia fiunt. Trigeſimo die luctum finiunt. cum defuncto, ſi altiore fortuna ſit, ſervum unum ſepeliunt, & phaleratum equum. Socialibus bellis mites, ubi inferiores numero ſunt, alioqui ſuperbi in ſocios & contumaces. Veritatis ſtudioſiſſimi, nihil tam capitale turpiterve admittunt, quod expoſtulati non ſponte fateantur. Et Tartari gens Scythica in hunc modum ſe habuit ducenteſimo abhinc anno, quum quæ de his breviter executi ſumus, Aytonus Armenius prodidit. Sunt quædam

dam his inserta, quæ Iacobus Planensis, & Benedictus Sarmata, Minoritani ordinis, explorarunt, ab Innocentio pontifice ad ejus gentis regem missi.

Ex Epistola à Polono ad Davidem Chytraum, scripta ann. 1581.

TArtarorum quidem copias minime contemnendas regiis in castris persæpe vidi, atque hi ex Præcopiensium Horda advenerunt, ex qua nunc quoque militem conscripsit Stephanus victor. Cæteri Polonis notiores sunt Tauricenses, Asturcenses, Najanenses, Rezihorenses, & Circassii. Principem Hordæ sua lingua Czar, hoc est, Imperatorem appellant. Nobiles autem, quibus res mediocriter sunt secundæ, Cnesi, id est, Principes vocantur. Tantus nimirum barbaræ gentis fastus est, ut etiam titulos & magna miseri aucupentur nomina. Religio eorum sine dubio diversissima est.

Ego illorum ritus, qui regis nostri sceptrum agnoscunt, breviter attingam. Bellici sane tumultus eos à numinis cultu non avocant. Nam veneris die, cum vix sol ipse nitentes spargere jam cœpit radios, in medio camporum æquore frequentes convolant. Hic Papa nudo

vertice & pedibus complicatis humi ſedens, ſchedulam ſiniſtra in manu tenet. in hanc deſcripta ex Alcorano paradoxa aliquot congeſſit, quæ voce clara ad circumſtantes recitat. Illi ſi quando nomen Dei & Mahometis audiunt, gemitu & capitis inflexione reverentiam ſuam declarant. Lectione finita, in ſtationem quiſque ſuam revertuntur. Cæteri tamen, qui pacem bello, œconomiam militiæ præferunt, aliis quoque ceremoniis occupantur. Hi uno à Vilna milliari, ad fluminis Veliæ ripas, gurguſtia aliquot & pagum amœniſſimo loco ſitum habent. Huc ego XII kal. Iul. cum Ioanne Gamrato Stralſundino, mercatore & cive Vilnenſi, exſpaciatus, delubrum eorum intravi. In illo certe, nec alicujus Divi, nec atri Dæmonis ſimulacrum ullum videtur. Nudi ubique parietes. Area tamen pictis tapetis inſtrata eſt. Die Veneri dicata ſemper ad ſacra conveniunt, ea, uti opinor, de cauſa, ut ſignificent, neque Iudæorum ſuperſtitiones, neque Chriſtianorum nomen & religionem ſibi probari. Delubrum niſi diſcalceato ingredi licet. Campanarū boatum minime tolerant. Papa autem, exorto ſole, in ſummitate templi exedræ inſiſtens, ſtentorea voce populum ad conciones vocat. Cumque

jam

jam frequentes adſunt, ſumto ad manum Alcorano quem Arabicis literis ſcriptum mihi monſtrarunt, numinis colendi rationem illis exponit. Poſtea de apotheoſi Mahometis, deque illius majeſtate & præcellentia, carmen agreſte decantant, & tunc comitiorum finis eſt. Si Alcoranum, vel alium quemvis librum typis editum hic videre licuiſſet, eum certe, magno vel pretio comparatum, ad te miſiſſem. In tanto autem librorum defectu nihil ſe vendere poſſe dicebant. De Deo Ieſu Chriſto & Spiritu Sancto fruſtra eos interrogabis. Veram enim pietatem ita curant, ut numerum lupus aut torrentia flumina ripas. Non ſemel igitur admiratus ſum cum inter Chriſtianos habitent, cur adeo duri ſint & Chriſtianam religionem aſpernentur. & video ſane Ieſuitarum nugas, qui de convertendis ad Romanam Eccleſiam gentibus multa & grandia fabulantur, cum nequaquam hos, qui vicinis in parietibus commorantur, à vana ſuperſtitione abducere poſſint. Neque tamen & hoc negare auſim, eſſe in Scythia homines Ieſu nomen adorantes, cum dictum ſit per Davidem de voce Evangelii per Apoſtolos in gentes ſpargenda, In omnem terram exivit amuſſis eorum, & in finem orbis oratio eorum. Porro

non fugit excellentiam tuam, dogma Mahometanum magna ex parte Iudæorum superstitionibus & somniis esse refertum. Tartari igitur circumcisionem quoque retinent, sed diversa ab Hebræis ratione. Secundo enim & tertio annis à nativitate, prout Papæ visum est, circumciduntur.

Lingua eorum à Polono idiomate tam longe abest, ut hi in Scythiam, illi in Sarmatiam commigrantes, ranæ Seriphiæ non injuria dici queant. Qui tamen in Polonia, & Lithuania, & utraque Russia longe lateque dispersi sunt, plerumque hominum, quibuscum degunt, linguam addiscunt & callent.

Præterea illorum Papa hoc mihi in sermone dixit: In multis suæ gentis regionibus, solem, ignem, malos item genios, tanquam Deos coli. Moribus feris sunt, & duri laboris patientissimi: nec etiam una uxore contenti. Nam plurimas ducunt, quarum pene miranda domi est concordia. Sed prior cæteris gratior habetur & acceptabilior.

Mortuos hic non cremant, sed defodiunt. Sponsos etiam fato functos, addita dote & rebus œconomiæ necessariis, matrimonio jungunt; ridiculis mehercule ceremoniis, quos alio in orbe & revicturos, & una semper futuros autumant.

tumant. De animabus demortuorum ita sentiunt, eas videlicet ex uno corpore in aliud tantisper demigrare, donec præcellentem aliquam & diu quæsitam inveniant habitationem; atque hinc magna ista mundi lumina, Cæsares & viros principes, enatos esse.

Victus illorum miserrimus & Cyclopicus: Nam prandentes aliquoties cum horrore aspexi. Carnes certe equinas ac semicoctas avidissime devorant. nullus illis mensarum & sedilium est usus. Cutes equorum jam tum fumantes, & recens bestiæ detractas, pro scamnis consessuri consternunt. Lac equarum tanquam vinum Cretense admirantur & epotant. Hi in bellis, acinacibus, arcu & sagittis pugnant, bellatorum præstantia equorum omnibus facile anteponendi.

Ex relatione D. Ægidii Fletcheri Reginæ Angliæ ad Russos Legati.

QVum Moscuæ agerem anno cIↃ IↃ LXXXVIII, venit ad urbem Kiriach Morsey, nepos illius qui tum Cremensibus imperabat, cum ccc Tartaris, & duabus uxoribus; quarum altera germani ipsius vidua erat. Cui statim à Russo missi fuerunt duo pingues equi jam mactati; equinam enim carnem cuivis alteri præferunt; & tamen (quod miraculo propius videatur) quum tot

equis in bello, tot in victu utantur, quotannis nunc xxx nunc XL equorum millia in Russiam venales adducunt. Ipsi equos vocant *cones*. Magnos quoque armentorum & nigrarum ovium greges alunt, non tam cibi gratia, (quanquam & interdum bovillam & ovinam carnem usurpent in cibis,) quam lactis (quod ubique circumferunt) & lanarum. Oryzæ, ficuum & aliorum fructuum aliquis ipsis est usus. In potu lac aut sanguinem calidum è venis suorum equorum eductum usurpant. Nulla ipsis oppida, aut ne statæ quidem sedes; nulla domicilia nisi curribus imposita, pastorum tuguriis similia. hæc una cum gregibus suis de loco in locum circumagunt, &, ubi campum aliquem sibi placentem occupant, currus hosce ita ordine disponunt ut plateas & oppidum aliquod referant. Ne Imperatori quidem aliud palatium nisi ligneum & in eundem modum compositum. Verno tempore domicilia sua movere incipiunt ab australibus regionis suæ partibus versus septentrionaliores, donec gramen omne ad extremum usque limitem depascantur; tum enim ad austrum regrediuntur, & hyberna sua figunt, decem aut duodecim milliarium inter singula intervallis. Monetæ aureæ

aut

aut argenteæ usum ignorant; ære aut chalybe magis capiuntur; etiam ferro ad gladiorum & cultrorum aliorumque instrumentorum fabricam. Corpora ipsis agilia, crura brevia; facies lata & plana, colore fusco; oculi truces; crines rari. Sermo ipsis celerrimus & sonorus, è profundo gutture instar boatus erumpens. Sagittas jaciendi summa industria; quam liberos suos ab ipsa infantia edocent. Denique sunt veri Scythæ, quos veteres Nomades solent appellare.

Porro Tartari, qui Russorum fines attingunt, varii sunt. alii enim appellantur Nagay, alii Cheremissæ, itemque Morduitæ, Chircassi & Schalcanes; qui magis nomine quam regiminis forma à Crimeis differunt; exceptis Circassis, qui ad Africum incolunt, versus Lithuaniam, & cæteris sunt urbaniores, ei ad Polonorum modum se componunt, quorum regno nonnulli subditi sunt, & à Christianis sacris haud alieni. Nagay magis ad orientem degunt, qui bellicosissimi judicantur juxta & ferocissimi.

FINIS.

A.

Camenæ

Iavol-

Russi

Tingæ

FINIS.

